

Schoolkostenmonitor 2006-2007

Schoolkosten in het voortgezet onderwijs en de mbo-bol

Jos van Kuijk | Madeleine Hulsen | Marc Thomassen |
Dana Uerz | Nico van Kessel

april 2007

SCHULKOSTENMONITOR 2006-2007

Schoolkostenmonitor 2006-2007

*Schoolkosten in het voortgezet
onderwijs en de mbo-bol*

Jos van Kuijk
Madeleine Hulsen
Marc Thomassen
Dana Uerz
Nico van Kessel

april 2007

ITS – Radboud Universiteit Nijmegen

Projectnummer: 2006.714
Opdrachtgever: Ministerie van OCW

© 2007 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Het onderwijs kost ouders geld. Veel geld soms. Het grootste deel van de kosten in het voortgezet onderwijs en de beroepsopleidende leerweg in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo-bol) gaat op aan schoolboeken. Daarnaast zijn er diverse andere kostenposten, zoals de vrijwillige ouderbijdrage en kosten voor schoolactiviteiten. Het ministerie van OCW is van mening dat de hoogte van de schoolkosten voor ouders geen belemmering mag zijn voor schoolkeuze. Om zicht te houden op de hoogte van deze kosten laat het ministerie sinds 1999 periodiek onderzoek hiernaar verrichten. De laatste keer is dat gebeurd in 2003.

In het voorliggende rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de hoogte van de schoolkosten voor ouders. Bovendien wordt inzicht gegeven in de ontwikkeling van deze kosten en hoe de kosten zich verhouden tot de tegemoetkoming in de schoolkosten (WTOS). De voorgaande onderzoeken naar schoolkosten (NIBUD en Research voor Beleid) hebben model gestaan bij de uitvoering van het onderhavige onderzoek. In aanvulling daarop is ook buiten Nederland naar schoolkosten gekeken en zijn naast ouders ook scholen bevestigd.

Binnen het ITS is het onderzoek uitgevoerd door met name Jos van Kuijk en Madeleine Hulsen. Verder zijn belangrijke bijdragen geleverd door Marc Thomassen, Dana Uerz, Rob Sijbers en Raymond Overmars.

Zonder de medewerking van ouders en scholen in het voortgezet onderwijs en het mbo was dit onderzoek niet mogelijk geweest. Wij danken hen hartelijk voor hun bereidheid tot niet geringe inspanningen. De IB-Groep danken we voor de wijze waarop ze meegewerkt heeft aan de steekproeftrekking en het versturen van de brieven aan ouders. De schoolboekendistributeurs Van Dijk Educatie en Iddink danken we voor hun bereidwillige deelname aan het onderzoek.

Ook een woord van dank voor de ondersteuning van de begeleidingscommissie, die bestond uit: Thea Belt-Vis, Marjan van Meerloo en Peter Lourens van het ministerie van OCW; Marco Matthijsen (VBS) en Arie van Rooijen (NKO). In de verschillende stadia van het onderzoek hebben zij een constructieve bijdrage geleverd en meegedacht over de uitvoering en de rapportage. Tenslotte zijn de directe en veelvuldige contacten met Marloes Lubberdink (ministerie van OCW) van grote waarde geweest voor de uitvoering en het resultaat van dit onderzoek.

Nico van Kessel
projectleider

Inhoudsopgave

Voorwoord	v
Managementsamenvatting	1
Aanleiding	1
Doelstelling en onderzoeksvragen	1
Onderzoeksuitvoering	2
Resultaten	3
Schoolkosten internationaal vergeleken	3
Schoolkosten in het voortgezet onderwijs	4
Onderzoek ouders	4
Onderzoek scholen	8
Aanvullend onderzoek kosten schoolboeken	10
Schoolkosten in de mbo-bol	10
Onderzoek ouders	10
Onderzoek mbo-instellingen	13
1 Inleiding	15
1.1 Eerdere onderzoeken naar schoolkosten	15
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen	16
1.3 Definitie van schoolkosten	17
1.4 Onderzoeksopzet	17
1.4.1 Internationale literatuurstudie	18
1.4.2 Schoolkosten bij ouders in het vo en mbo-bol	18
1.4.3 Schoolkosten bij scholen in het vo en mbo-bol	20
1.4.4 Aanvullend onderzoek kosten schoolboeken	21
1.4.5 Benchmark	22
1.5 Opbouw rapport	22
2 Schoolkosten in Europees perspectief	23
2.1 Inleiding	23
2.2 Wettelijke en financiële regelingen	24
2.3 Schoolkosten	31
2.4 Conclusies	34

3	Schoolkosten in het voortgezet onderwijs	35
3.1	Inleiding	35
3.2	Ouders voortgezet onderwijs	37
3.2.1	Schoolboeken	37
3.2.2	Atlassen, woordenboeken en rekenmachines	42
3.2.3	Ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden	44
3.2.4	Door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen	45
3.2.5	Door de school in rekening gebrachte kosten	48
3.2.6	Kosten voor extra schoolactiviteiten	50
3.2.7	Vrijwillige ouderbijdrage	53
3.2.8	Reiskosten	55
3.2.9	Tegemoetkoming schoolkosten	58
3.2.10	Overige aspecten schoolkosten	59
3.2.11	Totale schoolkosten ouders voortgezet onderwijs	60
3.3	Scholen voortgezet onderwijs	65
3.3.1	Schoolboeken	66
3.3.2	Ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden	71
3.3.3	Door de scholen in rekening gebrachte kosten	71
3.3.4	Kosten voor extra schoolactiviteiten	72
3.3.5	Vrijwillige ouderbijdrage	74
3.3.6	Verantwoording schoolkosten	77
3.3.7	Informatie uit schoolgidsen en boekenlijsten	78
3.4	Vergelijking gegevens van ouders en scholen	82
3.5	Aanvullend onderzoek	84
3.5.1	Verschillen tussen ouders en scholen en ouders onderling	86
3.5.2	Verklaringen voor verschillen tussen ouders en scholen en tussen ouders onderling	90
3.5.3	Conclusies	93
4	Schoolkosten in de mbo-bol	95
4.1	Inleiding	95
4.2	Ouders mbo-bol	96
4.2.1	Schoolboeken	96
4.2.2	Atlassen, woordenboeken en rekenmachines	99
4.2.3	Ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden	101
4.2.4	Door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen	102
4.2.5	Door de instelling in rekening gebrachte kosten	104
4.2.6	Kosten voor extra schoolactiviteiten	106
4.2.7	Vrijwillige ouderbijdrage	108
4.2.8	Reiskosten	109
4.2.9	Stage, bijlessen en huiswerkklassen en bijbaantjes	112

4.2.10 Tegemoetkoming schoolkosten	113
4.2.11 Totale schoolkosten ouders	114
4.3 Mbo-instellingen	117
4.3.1 Schoolboeken	118
4.3.2 Ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden	120
4.3.3 Door de instellingen in rekening gebrachte kosten	120
4.3.4 Kosten voor extra schoolactiviteiten	121
4.3.5 Vrijwillige ouder/deelnemerbijdrage	121
4.3.6 Verantwoording schoolkosten	122
4.3.7 Informatie uit schoolgidsen en boekenlijsten	123
4.4 Vergelijking gegevens van ouders en scholen	125
Literatuur en geraadpleegde bronnen	129
Bijlagen	131
Bijlage bij hoofdstuk 1	131
Bijlage bij hoofdstuk 3	133
Bijlage bij hoofdstuk 4	143

Managementsamenvatting

Aanleiding

Schoolkosten staan al sinds jaren in de politieke belangstelling en vormen soms een heikel thema tussen scholen en ouders. De schoolkostenmonitor is voor het eerst uitgevoerd in 1998 door het NIBUD en herhaald in 1999 en 2000. In 2003 is de monitor volgens dezelfde methodiek herhaald door Research voor Beleid. Voor 2006 heeft OCW opnieuw opdracht gegeven voor de uitvoering van een schoolkostenmonitor. Dit onderzoek, waarover hier gerapporteerd wordt, is uitgevoerd door het ITS.

Het belang van deze monitor heeft enerzijds te maken met krijgen van inzicht in de hoogte en in ontwikkelingen in de kosten voor ouders (monitoring) en anderzijds met de actualiteit van het onderwerp. De gedragscode schoolkosten voor scholen, situaties die zich voordoen vanwege het niet betalen van schoolkosten of ouderbijdragen en de roep om verlaging van de kosten voor ouders (afschaffing lesgeld, gratis boeken via verstrekking boeken uit de lumpsum) zijn daar voorbeelden van.

Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van de schoolkostenmonitor is alle schoolkosten die ouders maken inzichtelijk weer te geven. Het gaat daarbij niet alleen om de totale schoolkosten, maar ook om de differentiatie van de verschillende kosten die ouders kunnen hebben.

We onderscheiden in dit onderzoek de volgende schoolkosten:

- schoolboeken (studieboeken en werkboeken) die door de school worden voorgeschreven (exclusief atlas, woordenboeken en rekenmachine);
- atlas, woordenboeken en rekenmachine;
- overige schoolbenodigdheden die de school wenselijk acht (zoals informatie-, leer- en oefenmateriaal, toetsen en gereedschap), waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen en leermiddelen en gereedschappen die door ouders zelf worden aangeschaft;
- kosten voor ict;
- (vrijwillige) ouderbijdrage aan de school, exclusief kosten voor schoolboeken en overige schoolbenodigdheden;
- +extra schoolactiviteiten (schoolreis, excursies, e.d.);

- reiskosten (kosten van reizen van woonplaats naar school en vice versa);
- overige kosten die ouders maken om hun kind naar school te laten gaan (bijvoorbeeld bijlessen, huiswerkbegeleiding, kosten stage).

De centrale onderzoeksvragen waren:

1. Hoe worden de schoolkosten in het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs in de ons omringende landen gefinancierd en beheerst?
2. Wat is de hoogte van de schoolkosten in het voortgezet onderwijs (vo) en in de beroepsopleidende leerweg (bol) in het mbo?
3. Wat is hoogte van de schoolkosten in het vo per opleidingsniveau (brugjaar, praktijkonderwijs, vmbo, havo, vwo) en voor onderbouw en bovenbouw? Zijn er in het vmbo verschillen tussen de beroepsgerichte leerwegen en de theoretische leerweg en tussen de sectoren; en zijn er in het havo en vwo verschillen tussen de profielen?
4. Wat is hoogte van de schoolkosten in de bol per opleidingsniveau (niveau 1, 2, 3 en 4) en sector? Wat is hoogte van de schoolkosten in de bol per leerjaar?
5. Hoe hebben de schoolkosten zich sinds het schoolkostenonderzoek 2003 ontwikkeld?
6. In hoeverre zijn de verschillende tegemoetkomingen in de schoolkosten (WTOS) gemiddeld kostendekkend?

Onderzoeksuitvoering

Als basis is in dit onderzoek dezelfde vragenlijst gebruikt als in het onderzoek van Research voor Beleid in 2003. Het huidige onderzoek is echter nadrukkelijk ook een uitbreiding naar een internationale vergelijking én informatieverzameling over schoolkosten bij scholen. De schoolkostenmonitor 2006-2007 bestond daarmee uit vier onderdelen: een internationale literatuurstudie, een kwantitatief onderzoek naar schoolkosten bij ouders én bij scholen in het voortgezet onderwijs en de mbo-bol en een benchmark.

De onderzoeken bij ouders en bij scholen in het voortgezet onderwijs en mbo-bol-opleidingen hebben plaatsgevonden met internetvragenlijsten. Scholen hadden bovendien de mogelijkheid de vragenlijst schriftelijk in te vullen. Ouders zijn benaderd door de IB-Groep. Voor het onderzoek is een aparte website ingericht:

www.mijnschoolkosten.nl.

In het voortgezet onderwijs hebben 3.035 (respons 16 procent) ouders deelgenomen aan het onderzoek en in de mbo-bol 895 (respons 6 procent). Er hebben 206 scholen voor voortgezet onderwijs een vragenlijst ingevuld (respons 38 procent) en 11 mbo-bol-opleidingen (respons 20 procent). Ruim 100 scholen en instellingen hebben ver-

volgens een schoolgids en/of een boekenlijst opgestuurd. Deze zijn steekproefsgewijs bekeken.

Analyse

In verband met verschillen in de responsgroep naar schooltype en leerjaar bij ouders in het voortgezet onderwijs en de mbo-bol heeft hiervoor in de analyse weging plaatsgevonden. Bij de vergelijking van de kosten voor ouders over de jaren heen is steeds voor inflatie gecorrigeerd zoals aangegeven door het CBS. Bij de vergelijking van schoolkosten opgegeven door ouders en door scholen is er geen directe koppeling tussen beide.

Resultaten

Van elk van de onderzoeksdelen worden kort de belangrijkste resultaten vermeld.

Schoolkosten internationaal vergeleken

Naast het in kaart brengen van de schoolkosten voor ouders in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs in Nederland is een internationale literatuurstudie uitgevoerd naar de financiering en beheersing van de schoolkosten in de ons omringende landen. In de studie zijn de volgende landen betrokken: België (Vlaanderen), Duitsland, Verenigd Koninkrijk (Engeland en Schotland), Zweden en Finland.

Uit de literatuurstudie blijkt dat er in alle onderzochte landen wettelijke regelingen en bepalingen zijn waar minder draagkrachtige ouders of de leerlingen zelf een beroep op kunnen doen. De regelingen kunnen op nationaal, gemeentelijk of op schoolniveau worden uitgevoerd. In Nederland en Vlaanderen zijn ouders verantwoordelijk voor het grootste deel van de schoolkosten. In de andere landen ligt de verantwoordelijkheid voor de verschillende kosten vaker bij de scholen, vooral in het voortgezet onderwijs. In Vlaanderen, Duitsland, Zweden en Finland hoeven ouders of leerlingen geen lesgeld te betalen, ook niet na hun achttiende jaar. In Nederland geldt dit ook voor het voortgezet onderwijs. Vanaf achttien jaar krijgen leerlingen in het mbo studiefinanciering.

De vergelijking van de schoolkosten in de onderzochte landen wordt bemoeilijkt door de verschillen in schoolsystemen, culturele verschillen en (mede daaruit voortvloeiende) verschillen in definities van schoolkosten. Een vergelijking van schoolkosten in Nederland, Vlaanderen en het Verenigd Koninkrijk laat zien dat Nederlandse ouders

relatief hoge kosten hebben voor hun schoolgaande kinderen. Dit is vooral te wijten aan de kosten van de schoolboeken. Deze worden in de meeste van de onderzochte landen (deels) gratis aan ouders ter beschikking gesteld, vooral in het voortgezet onderwijs. Dat er ook culturele verschillen zijn in schoolkosten blijkt uit het feit dat in Engeland ouders relatief veel geld kwijt zijn aan het schooluniform en schoolmaaltijden, waardoor – ondanks de gratis schoolboeken – de totale schoolkosten toch relatief hoog zijn.

Schoolkosten in het voortgezet onderwijs

Onderzoek ouders

Gezien de omvang van de respons bij de ouders in het voortgezet onderwijs (3.035) kunnen voldoende betrouwbare uitspraken worden gedaan op het niveau van het schooltype en onder- en bovenbouw. Bij verdere opsplitsing naar leerjaar, profiel en sector binnen vmbo-beroepsgericht (vmbo-b) wordt het vanwege geringere aantallen moeilijker dezelfde betrouwbare uitspraken te doen. Vanwege de over- en ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen is gewogen voor schooltype en leerjaar om uitspraken te kunnen doen voor het voortgezet onderwijs totaal en voor onder- en bovenbouw.

In tabel 1 wordt weergegeven wat ouders in het voortgezet onderwijs aan kosten hebben gehad. De kosten zijn weergegeven naar schooltype en voor totaal. Vetgedrukt staan in de tweede kolom de kosten per kostenpost over alle schooltypen heen. In de onderste rij staan vetgedrukt de totale kosten per schooltype. In elke kolom staat verder het aandeel van de kostenpost binnen het schooltype.

De totale schoolkosten voor ouders in het voortgezet onderwijs zijn gemiddeld €831. Het vwo is het duurst voor ouders (€927) en de brugklassen het goedkoopst (€777). Ook het beroepsgerichte vmbo (vmbo-b) is relatief goedkoop voor ouders. De andere schooltypen ontlopen elkaar niet veel. Opvallend zijn de relatief hoge kosten voor ouders in het praktijkonderwijs.

In het vmbo-b variëren de totale schoolkosten tussen €719 in de sector zorg en welzijn en €927 in de sector economie. De verschillen tussen de profielen in het havo en vwo zijn beperkt. Wel zien we dat in het havo het profiel natuur & techniek het goedkoopst is en in het vwo natuur & gezondheid.

Er zijn geen gegevens bekend over de hoogte van de tegemoetkoming in de schoolkosten (WTOS) die ouders in het voortgezet onderwijs ontvangen. Op basis van inkomensgegevens die wel bekend zijn uit het huidige onderzoek komt in ieder geval

15 procent van de ouders in aanmerking voor de *maximale* tegemoetkoming in de schoolkosten (WTOS). Uit de Kerncijfers van OCW (2006) blijkt dat in totaal 36 procent van de ouders een tegemoetkoming ontvangt.

Tabel 1 – Gemiddelde kosten naar kostenpost en schooltype, in percentages en euro's, kosten gesorteerd op vo totaal

	vo totaal €	vo totaal %	brugklas	pro	vmbo-b	vmbo-t	havo	vwo
kosten schoolboeken	€ 347	42%	46%	26%	40%	43%	42%	41%
kosten van extra schoolactiviteiten	€ 149	18%	12%	12%	14%	19%	21%	26%
kosten van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen	€ 91	11%	13%	12%	11%	10%	11%	9%
kosten atlas, woordenboeken en rekenmachine door school in rekening gebrachte kosten	€ 61	7%	7%	10%	10%	7%	6%	5%
kosten aan ict en ict-benodigdheden	€ 60	7%	8%	17%	12%	6%	5%	4%
kosten vrijwillige ouderbijdrage	€ 59	7%	8%	8%	6%	7%	7%	8%
totaal (=100%)	€ 831	€ 831	€ 777	€ 850	€ 797	€ 823	€ 839	€ 927

Bij een vergelijking van het aandeel van elk van de kostensoorten in het totaal bij de verschillende schooltypen zien we verschillen. De boekenkosten zijn overduidelijk de kostenpost waaraan ouders het meest betalen (tussen 26 en 46 procent). De boeken zijn het goedkoopst bij een intern boekenfonds. Ruim veertig procent van de ouders bestelt de boeken bij een intern boekenfonds en de kosten daarvan zijn voor de onderbouw € 312 (extern boekenfonds € 375) en voor de bovenbouw € 320 (extern boekenfonds € 367). De kosten voor extra schoolactiviteiten zijn de tweede kostenpost (tussen 12 en 26 procent). Als derde kostenpost springen de door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen er uit (tussen de 9 en 13 procent). De overige kostenposten liggen met bedragen tussen de € 64 en € 59 op ongeveer hetzelfde niveau.

Het relatieve aandeel van de vrijwillige ouderbijdrage (6-8%) en de door de ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (9-13%) is het meest stabiel over alle schooltypen heen. Bij het relatieve aandeel van de schoolboeken, extra schoolac-

tiviteiten en ict- en ict-benodigdheden zien we de grootste verschillen tussen de schooltypen.

Reiskosten

De fiets is het meest gebruikte vervoermiddel: 88 procent van de leerlingen gaat hiermee naar school. Daarnaast maakt 15 procent regelmatig gebruik van het openbaar vervoer. De gemiddelde afstand huis-school is 8 kilometer. De gemiddelde kosten voor het openbaar vervoer per maand zijn €70. Er zijn uiteraard verschillen in kosten naar afstand.

Zowel naar inkomen als naar denominatie zijn er verschillen in de schoolkosten voor ouders. Ouders die minder dan €1.400 netto¹ verdienen, betalen gemiddeld €967 aan schoolkosten en ouders die meer verdienen dan €1.400 betalen €802. Er zijn met name verschillen bij ict-kosten. Ouders met minder dan €1.400 netto geven daar aanzienlijk meer geld aan uit. Ook echter bij atlanten en woordenboeken, bij door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen en door ouders zelf aangeschafte schoolbenodigdheden betalen ouders met minder dan €1.400 netto meer. Aan extra schoolactiviteiten geven ouders met een hoger inkomen dan €1.400 netto meer uit. Wat denominatie betreft zijn ouders van vrije scholen veel meer kwijt (€1.278) en ouders van islamitische scholen (€707) veel minder. Het gaat hierbij echter om kleine aantallen zodat voorzichtigheid bij de interpretatie geboden is.

Ontwikkelingen in schoolkosten

In vergelijking met 2003 (Regioplan, 2004) zijn de *schoolboeken* volgens ouders in de onderbouw van het vmbo, het havo en het vwo met respectievelijk 5, 7 en 12 procent gestegen. In de bovenbouw zijn deze percentages voor het vmbo 21 procent, het havo 12 procent en in het vwo 8 procent. Er is gecorrigeerd voor inflatie.

Voor de *overige schoolkosten* vergelijken we de ontwikkeling ervan met de eerder uitgevoerde onderzoeken naar schoolkosten (NIBUD, 2001 en Research voor Beleid, 2003). Bij al deze vergelijkingen is eveneens gecorrigeerd voor inflatie. In tabel 2 wordt de ontwikkeling in de kosten over de jaren geschetst. De kosten in 2001 zijn daarbij op 100 gesteld.

1 Mensen met een inkomen van €1.400 netto (circa €2.100 bruto) komen in ieder geval in aanmerking voor de maximale tegemoetkoming schoolkosten (WTOS). De IB-groep hanteert voor 2006-2007 als grens voor deze tegemoetkoming een bruto-jaarinkomen van €29.482.

Bij de door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (inclusief ict-kosten²) zien we in het vmbo een gestage stijging en in de beide andere schooltypen een daling van de kosten na 2003-2004. Bij de door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen stijgen de kosten na 2003 voor alle schooltypen. De stijging is het sterkst in het vmbo. Bij de extra schoolactiviteiten en de vrijwillige ouderbijdrage is een andere tendens zichtbaar: de kosten van de vrijwillige ouderbijdrage zijn na 2003 afgenomen, terwijl de kosten van extra schoolactiviteiten over alle jaren zeer fors zijn gestegen. Het lijkt erop dat deze kostenposten communicerende vaten zijn.

Tabel 2 – Ontwikkeling overige schoolkosten ouders tussen 2001-2007^{1,2}, geïndexeerd op 2001(=100)

	vmbo			havo			vwo		
	01-02	03-04	06-07	01-02	03-04	06-07	01-02	03-04	06-07
door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (inclusief ict)	100	117	123	100	118	88	100	108	86
door school in rekening gebrachte kosten	100	98	148	100	75	106	100	71	90
extra schoolactiviteiten	100	124	165	100	99	122	100	147	213
vrijwillige ouderbijdrage	100	156	98	100	113	73	100	139	95

1 Gecorrigeerd voor inflatie.

2 Voor 2001-2002 en 2003-2004 zijn de kosten van overige schoolbenodigdheden en bijkomende kosten materialen en gereedschappen samengenomen.

Bij de reiskosten per maand voor het openbaar vervoer is er vanaf 2003 sprake van een sterke stijging van de kosten voor ouders. In het vmbo en het havo bedraagt de stijging respectievelijk 80 en 75 procent en in het vwo 38 procent. Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat het gaat om een beperkte groep, namelijk alleen die ouders die reiskosten hebben voor het openbaar vervoer (15 procent van de totale groep).

2 In het onderzoek van NIBUD en Research voor Beleid zijn ict-kosten niet als aparte kostensoort bevraagd, maar maakten deze onderdeel uit van door ouders zelf aan te schaffen leermiddelen en gereedschappen.

Onderzoek scholen

Gezien de omvang van de respons bij scholen voor voortgezet onderwijs (206) kunnen voldoende betrouwbare uitspraken worden gedaan op het niveau van de sector. Bij een opsplitsing naar schooltypen en onder- en bovenbouw wordt het vanwege geringere aantallen moeilijker dezelfde betrouwbare uitspraken te doen. Vanwege een voldoende overeenstemming tussen populatie en respons wat betreft schooltype en soort school (categoriaal, brede/smalle scholengemeenschap) hoefde geen weging plaats te vinden.

De resultaten van het onderzoek bij scholen in tabel 3 spreken voor zich. Over het algemeen zien we bij scholen dezelfde trends in schoolkosten als bij ouders. Schoolboeken zijn de grootste kostenpost en ook de kosten van de extra schoolactiviteiten zijn relatief hoog. Opvallend is wel dat de scholen vrijwel alle schoolkosten (met uitzondering van de vrijwillige ouderbijdrage) lager ramen dan de ouders. De kosten voor *schoolboeken* die door scholen in het huidige onderzoek zijn opgegeven komen echter goed overeen met de bevindingen van andere partijen (zie Plan van aanpak “Schoolkosten”, Ministerie van OCW, 2006).

Tabel 3 – Gemiddelde schoolkosten volgens ouders en volgens scholen naar kostenpost, euro's

	ouders	scholen
schoolboeken	€347	€296
atlas, woordenboeken en rekenmachine	€ 64	-
ict en ict-benodigdheden	€ 60	€ 28
door school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen	€ 61	€ 57
door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen	€ 91	-
extra schoolactiviteiten	€149	€126
vrijwillige ouderbijdrage	€ 59	€ 67

-: niet gevraagd aan scholen.

Wat betreft het schoolbeleid inzake schoolkosten zijn de meest in het oog springende conclusies uit dit onderzoek:

- het loslaten van de vaste boekenprijs heeft volgens 90 procent van de scholen geen prijsdrukkend effect gehad;
- 75 procent van de scholen heeft het inkoopgedrag niet veranderd op basis van het loslaten van de vaste boekenprijs;

- de meeste scholen werken met een extern boekenfonds (44 procent), direct gevolgd door scholen met een intern boekenfonds (36 procent). Slechts weinig scholen geven aan wijzigingen de komende jaren hierin te verwachten;
- op scholen met een boekenfonds (ruim 80 procent) betaalt gemiddeld 1,6 procent van de ouders de schoolboeken niet en minder dan 1 procent (0,6) van de leerlingen komt zonder boeken naar school;
- de meerderheid van de scholen (60 procent) is van mening dat de aanschaf van het aantal werkboeken gelijk is gebleven, 25 procent spreekt over een toename, de rest van een afname;
- invoering van de nieuwe spelling heeft bij de meeste scholen (75 procent) voor geen enkel vak tot aanschaf van nieuwe methoden geleid, 21 procent heeft dit voor enkele vakken (vooral voor Nederlands) wel gedaan;
- het management stelt op 70 procent van de scholen voorwaarden aan het voorschrijven van nieuwe methoden. De belangrijkste voorwaarde is het aantal jaren dat een methode mee moet gaan (4 à 5 jaar);
- ouders worden in 15 procent van de scholen in het kader van medezeggenschap op een of andere wijze betrokken bij de aankoop/het aankoopbeleid van schoolboeken;
- 50 procent van de scholen biedt leerlingen/ouders bij niet-deelname aan extra schoolactiviteiten (schoolreizen) geen alternatieven aan en 25 procent verleent geen vrijstelling van betaling van extra schoolactiviteiten;
- de meerderheid van de scholen (ruim 60 procent) kent geen kortingspercentages voor vrijwillige ouderbijdrage bij meer kinderen op dezelfde school;
- gemiddeld betaalt 8 procent van de ouders de vrijwillige ouderbijdrage niet en iets meer dan de helft van de scholen brengt de ouders op de hoogte van het vrijwillige karakter van de ouderbijdrage;
- ruim 60 procent van de scholen heeft de gedragscode schoolkosten ondertekend en van de scholen die dat nog niet gedaan hebben, is tweederde van plan deze alsnog te ondertekenen;
- vrijwel alle scholen geven ouders in het begin van het schooljaar inzicht in de te verwachten schoolkosten;
- bijna 80 procent van de scholen schrapt weinig gebruikte boeken het volgend jaar van de boekenlijst;
- vrijwel alle scholen informeren ouders op een of andere wijze (schoolgids, website) over de mogelijkheden van een tegemoetkoming in de schoolkosten;
- de overgrote meerderheid van de scholen vindt het plan om via de lumpsum boeken aan leerlingen te verstrekken een goed plan. Zij maken zich wel bezorgd over de financiering van met name de beheerskosten ervan.

Aanvullend onderzoek kosten schoolboeken

In het voortgezet onderwijs worden veel van de schoolkosten door ouders hoger ingeschat dan door de scholen. Dit geldt met name voor de boekenkosten: ouders schatten over alle schooltypen heen de kosten voor schoolboeken op €347 en de scholen op €296. Op verzoek van het ministerie van OCW heeft het ITS een aanvullend diepte-onderzoek uitgevoerd naar mogelijke verklaringen voor deze verschillen.

Uit het kwantitatieve deel van het aanvullend onderzoek komt naar voren dat er een grote spreiding is in de kosten voor boeken tussen scholen, schooltypen, onderbouw en bovenbouw en naar profiel en sector. Het kwalitatieve deel van het aanvullend onderzoek laat zien dat scholen vermoedelijk zijn uitgegaan van een *basispakket* bij de opgave van de kosten voor schoolboeken. Daarbij zijn afwijkingen als gevolg van keuzevakken niet meegenomen. Ouders geven hun individuele omstandigheden weer, maar hebben soms ook een ruimer beeld van de boekenkosten. Dit wil zeggen dat ze ook kosten meenemen die strikt genomen niet onder de definitie van boekenkosten vallen. Vanuit hun eigen perspectief hebben ouders en scholen beide gelijk.

Schoolkosten in de mbo-bol

Onderzoek ouders

Gezien de omvang van de respons bij de ouders in de mbo-bol (895) kunnen voldoende betrouwbare uitspraken worden gedaan naar sector en niveau. Bij verdere opsplitsing naar leerjaar wordt het vanwege geringere aantallen moeilijker uitspraken te doen met dezelfde betrouwbaarheid. Vanwege de over- en ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen is gewogen voor sector en niveau om uitspraken te kunnen doen voor het totaal mbo.

In tabel 4 wordt weergegeven wat ouders in mbo-bolopleidingen aan kosten hebben uitgegeven. De kosten zijn vermeld naar sector en voor totaal. Vetgedrukt staan in de tweede kolom de kosten per kostenpost over alle sectoren heen. In de onderste rij staan vetgedrukt de totale kosten per sector. In elke kolom staat verder het aandeel van de kostenpost binnen de sector.

Tabel 4 – Gemiddelde kosten naar kostenpost en schooltype, in percentages en euro's, gesorteerd op mbo-totaal

	mbo totaal €	mbo totaal %	Economie & Handel	Gezondheid & Verzorging	Techniek & Milieu
kosten schoolboeken	€ 306	32%	31%	31%	35%
kosten aan ict en ict-benodigdheden	€ 191	20%	23%	15%	20%
kosten van extra schoolactiviteiten	€ 123	13%	14%	13%	11%
kosten atlas, woordenboeken en rekenmachine	€ 109	11%	12%	14%	8%
door de school in rekening gebrachte kosten	€ 100	10%	8%	13%	12%
kosten van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen	€ 76	8%	7%	9%	9%
kosten vrijwillige ouderbijdrage	€ 52	5%	5%	6%	5%
totaal (=100%)	€ 957	€957	€1082	€859	€872

Gemiddeld geven ouders in de mbo-bol €957 uit aan schoolkosten. De sector Economie & Handel is het duurst. De beide andere sectoren ontlopen elkaar niet veel. De opleidingen op niveau 1-2 zijn duurder (€1.151) dan de opleidingen op niveau 3-4 (€895).

Bijna een derde van de ouders met kinderen jonger dan achttien jaar krijgt een tegemoetkoming in de schoolkosten (WTOS) van de IB-Groep. Gemiddeld bedraagt deze tegemoetkoming €686.

Ouders betalen, net als in het voortgezet onderwijs, gemiddeld het meest aan schoolboeken. Ongeveer een derde van de totale uitgaven voor ouders wordt hieraan besteed. In de sector Techniek & Milieu nemen de schoolboeken een iets groter deel van de totale kosten in beslag (35%). Ict en ict-benodigdheden vormen in de mbo-bol de tweede kostenpost en nemen rond een vijfde van de totale kosten voor ouders voor hun rekening. Er zijn verschillen tussen sectoren. De extra schoolactiviteiten maken voor 13 procent deel uit van de totale kosten en ook de atlas, woordenboeken en rekenmachines en door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen zitten met 11 en 10 procent op dat niveau. Er zijn ook hier verschillen tussen sectoren. Door ouders of deelnemers zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen maken voor 8 procent deel uit van de totale schoolkosten. Aan vrijwillige ouderbijdrage tenslotte wordt 5 procent besteed. Bij deze laatste kosten zijn er nauwelijks verschillen tussen de sectoren.

Ouders met minder dan €1.400 betalen €1.138 aan schoolkosten en ouders die meer verdienen dan €1.400 betalen €870. Er zijn vooral verschillen bij de kosten voor ict

en de kosten voor atlanten, woordenboeken en rekenmachine en de vrijwillige ouderbijdrage. Ouders met een inkomen van minder dan €1.400 netto geven hier meer aan uit dan ouders met een inkomen van €1.400 netto of hoger. Bij de kosten voor atlanten, woordenboeken en rekenmachines en ict is het mogelijk dat ouders met een hoger inkomen deze zaken al in huis hebben en dus geen extra kosten hoeven te maken. Voor de extra schoolactiviteiten betalen de ouders uit de hogere inkomensklasse meer dan de ouders uit de lagere inkomensklasse.

Reiskosten

Ruim 70 procent van de ouders geeft aan dat hun kind in de mbo-bol met het openbaar vervoer naar de opleiding gaat. De gemiddelde afstand van huis naar het belangrijkste schoolgebouw is 19 kilometer (enkele reis). De gemiddelde reiskosten voor het openbaar vervoer van deelnemers jonger dan achttien jaar bedragen €86 per maand. Er zijn uiteraard verschillen in kosten naar reisafstand.

Ontwikkeling in de kosten

Ontwikkelingen in de kosten voor *schoolboeken* kunnen niet beschreven worden omdat in het rapport van Regioplan (2004) de kosten voor schoolboeken in het mbo niet zijn onderzocht.

De ontwikkelingen in de *overige schoolkosten* voor ouders in de mbo-bol staan in tabel 5, waarbij schooljaar 2001-2002 op 100 is gesteld.

Uit de tabel is te lezen dat bij de sector Economie & Handel de kosten van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (inclusief ict) in de loop van de jaren zijn toegenomen. Bij de overige sectoren zijn deze kosten afgenomen sinds 2003. Bij de door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen zijn bij Economie & Handel de kosten na een aanzienlijke stijging tussen 2001 en 2003 weer licht gedaald. Bij Gezondheid & Verzorging nemen de kosten na een daling tussen 2001-2003 fors toe en bij Techniek & Milieu zien we een stabiel beeld in de ontwikkeling van de kosten. De vrijwillige ouderbijdrage is in alle sectoren vanaf 2003 gedaald, terwijl de kosten voor extra schoolactiviteiten (met uitzondering van Techniek & Milieu) zijn gestegen.

Tabel 5 – Ontwikkeling van de kosten in periode 2001-2007^{1,2}, geïndexeerd op 2001 (=100)

	Economie & Handel			Gezondheid & Verzorging			Techniek & Milieu		
	01-02	03-04	06-07	01-02	03-04	06-07	01-02	03-04	06-07
door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (inclusief ict)	100	154	207	100	192	142	100	158	143
door school in rekening gebrachte kosten	100	136	118	100	74	121	100	120	111
extra schoolactiviteiten	100	103	135	100	148	155	100	109	102
vrijwillige ouderbijdrage	100	157	64	100	134	57	100	88	41

1 Gecorrigeerd voor inflatie.

2 Voor 2001-2002 en 2003-2004 zijn de kosten van overige schoolbenodigdheden en bijkomende kosten materialen en gereedschappen samengenomen.

In alle sectoren zijn de reiskosten voor het openbaar vervoer in 2006 (na een daling tussen 2001-2003) aanzienlijk gestegen.

Onderzoek mbo-instellingen

Het aantal deelnemende mbo-instellingen is beperkt (11). De gegevens vanuit de mbo-instellingen moeten dan ook met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Een gedetailleerde vergelijking met de schoolkosten die door de ouders zijn opgegeven is daarom niet mogelijk, maar de resultaten lijken elkaar niet tegen te spreken.

Met betrekking tot het instellingsbeleid ten aanzien van schoolkosten in de mbo-bol kunnen de resultaten als volgt worden samengevat:

- bijna de helft van de instellingen geeft aan dat afschaffen van de vaste boekenprijs geen prijsdrukkend effect heeft gehad;
- deelnemers kopen benodigde schoolboeken meestal zelf en het merendeel van de mbo-instellingen verwacht het komende jaar hierin geen wijzigingen;
- het percentage deelnemers dat een mbo-bolopleiding volgt zonder dat ze de benodigde schoolboeken hebben aangeschaft, is zeer beperkt (0-3%);
- voor ruim een derde van de instellingen is de invoering van de nieuwe spelling geen reden geweest om de nieuwste edities van schoolboeken aan te schaffen, daar waar dit wel is gedaan gaat het vaak om de vakken Nederlands, (handels)correspondentie en communicatie;

- de meeste instellingen stellen vanuit het management geen voorwaarden aan het voorschrijven van nieuwe methoden;
- op de meeste instellingen (82%) zijn ouders of deelnemers van mbo-bolopleidingen in het kader van medezeggenschap niet betrokken bij besluiten over de keuze van schoolboeken;
- driekwart van de instellingen vraagt naast de vrijwillige ouder/deelnemerbijdrage géén vaste bijdrage voor ict;
- het percentage ouders/deelnemers dat de vrijwillige bijdrage niet betaalt varieert van 0 tot enkele tientallen procenten;
- 91 procent van de instellingen geeft ouders/deelnemers in het begin van het jaar inzicht in de te verwachten schoolkosten;
- 70 procent van de instellingen schrapt weinig gebruikte boeken het volgende schooljaar van de boekenlijst;
- de helft van de instellingen (47%) informeert ouders over de mogelijkheden van een tegemoetkoming in de schoolkosten;
- 50 procent van de instellingen staat positief tegenover het plan om de schoolboeken uit de lumpsum te bekostigen, maar de meeste instellingen vinden dat de beheerskosten dan wel toegevoegd moeten worden aan de lumpsum.

1 Inleiding

Schoolkosten staan al sinds jaren in de politieke belangstelling en vormen soms een heikel thema tussen scholen en ouders. Zo berichtte de Volkskrant op 31 mei 2006: “Een 15-jarige scholier van het Geert Groote College in Amsterdam is begin deze week tijdens een schoolreisje naar het Duitse Weimar op de snelweg uit de bus gezet. Meereizende docenten besloten de leerling na een rit van ruim 140 kilometer op de A1 richting Hengelo achter te laten omdat de ouders niet aan hun betalingsverplichtingen hadden voldaan.”

In opdracht van het Ministerie van OCW heeft het ITS een onderzoek uitgevoerd naar de schoolkosten voor ouders in het voortgezet onderwijs en de beroepsopleidende leerweg in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo-bol). Daarnaast zijn ook de scholen en instellingen zelf bevroegd over de schoolkosten die zij bij ouders in rekening brengen en het schoolbeleid ten aanzien van schoolkosten.

1.1 Eerdere onderzoeken naar schoolkosten

De schoolkostenmonitor is voor het eerst uitgevoerd in 1998 door het NIBUD en herhaald in 1999 en 2000. In 2003 is de monitor volgens dezelfde methodiek herhaald door Research voor Beleid. Aangezien uit dit laatste onderzoek naar voren kwam dat de schoolkosten, en dan met name de boekenkosten, de afgelopen drie jaar aanzienlijk waren gestegen, is in 2004 aan Regioplan gevraagd de redenen van de stijging van de boekenkosten in het voortgezet onderwijs in kaart te brengen. Het onderzoek van Regioplan heeft dus alleen betrekking op de kosten van de schoolboeken in het voortgezet onderwijs. Uit deze laatste studie bleek dat de kosten inderdaad gestegen waren, maar niet zo fors als in het onderzoek van Research voor Beleid naar voren kwam.

Mede op basis van de resultaten uit de onderzoeken is door verschillende belangenorganisaties (NKO, OUDERS EN COO, LOBO, VOS/ABB, VBS, Besturenraad, Bond KBVO en Schoolmanagers_VO) de gedragscode schoolkosten opgezet. In februari 2006 hadden ongeveer 250 scholen deze gedragscode ondertekend en uit de website van de VO-raad³ blijkt dat in januari 2007 ruim 350 scholen op de witte lijst stonden van scholen die de code hebben ondertekend. TNS NIPO heeft onderzoek gedaan

3 <http://www.vo-raad.nl/onderwijskwaliteit/schoolorganisatiemanagement/Schoolkosten/gedragscode>.

naar de acceptatiegraad van deze gedragscode (Duijser, 2006). De Inspectie van het Onderwijs heeft een onderzoek uitgevoerd naar schoolkosten in de bve-sector (2003). De resultaten van de verschillende onderzoeken waren voor het ministerie van OCW reden om advies te vragen voor een nieuwe opzet van de schoolkostenmonitor. Dit advies is gevraagd aan Prof. dr. Piet Coppieters en Prof. dr. Paul Mahieu van de Universiteit van Antwerpen (Advies inzake de kostenmonitor, 2005). Dit advies is voor het ITS samen met de reeds uitgevoerde schoolkostenonderzoeken mede leidraad geweest voor het nieuwe onderzoek in 2006. In aanvulling op de eerdere schoolkostenonderzoeken worden in dit onderzoek ook de scholen en instellingen betrokken, wat een vergelijking mogelijk maakt tussen de kosten die de ouders opgeven en de kosten die de scholen in rekening brengen.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van de schoolkostenmonitor is alle schoolkosten die ouders maken inzichtelijk weer te geven. Het gaat daarbij niet alleen om de totale schoolkosten maar ook om de differentiatie van de verschillende kostenposten daarbinnen. De monitor heeft daarmee een zelfstandige signaleringsfunctie en moet door de scholen als benchmark kunnen worden gebruikt.

In het onderzoek staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

1. Hoe worden de schoolkosten in het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs in de ons omringende landen gefinancierd en beheerst?
2. Wat is de hoogte van de schoolkosten in het voortgezet onderwijs (vo) en in de beroepsopleidende leerweg (bol) in het mbo?
3. Wat is hoogte van de schoolkosten in het vo per opleidingsniveau (evt. brugjaar, praktijkonderwijs, vmbo, havo, vwo) en voor onderbouw en bovenbouw? Zijn er in het vmbo verschillen tussen de beroepsgerichte leerwegen en de theoretische leerweg en tussen de sectoren; en zijn er in het havo en vwo verschillen tussen de profielen?
4. Wat is hoogte van de schoolkosten in de bol per opleidingsniveau (niveau 1, 2, 3 en 4) en sector? Wat is hoogte van de schoolkosten in de bol per leerjaar?
5. Hoe hebben de schoolkosten zich sinds het schoolkostenonderzoek 2003 ontwikkeld?
6. In hoeverre zijn de verschillende tegemoetkomingen in de schoolkosten (WTOS) gemiddeld kostendekkend?

1.3 Definitie van schoolkosten

Bij een onderzoek naar de schoolkosten is het uiteraard van belang een duidelijke definitie te hebben van wat er precies onder schoolkosten wordt verstaan. Daarbij is het voor de vergelijkbaarheid met de eerdere schoolkostenonderzoeken van belang dat zoveel mogelijk wordt aangesloten bij de definities die daar zijn gehanteerd. In het onderhavige onderzoek hebben de schoolkosten betrekking op de kosten die ouders maken voor het onderwijs dat hun kind volgt. In hun advies over de schoolkostenmonitor onderscheiden Coppeters & Mahieu (2005) drie soorten kosten:

- *studiekosten in enge zin* (goederen en diensten die nodig zijn om deel te nemen aan het onderwijs);
- *studiekosten in ruime zin* (goederen en diensten die niet samenhangen met de studie, maar die men niet zou aanschaffen als men niet studeerde);
- *leefkosten op school* (goederen en diensten die men ook aanschafft als men niet studeert, maar die meer/minder kosten ten gevolge van het studeren).

De in dit onderzoek onderscheiden schoolkosten betreffen globaal de volgende kosten:

- schoolboeken (studieboeken en werkboeken) die door de school worden voorgeschreven (exclusief atlas, woordenboeken en rekenmachine);
- atlas, woordenboeken en rekenmachine;
- ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden;
- overige schoolbenodigdheden die de school wenselijk acht (zoals informatie-, leer- en oefenmateriaal, toetsen en gereedschap), waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen en de leermiddelen en gereedschappen die door ouders zelf worden aangeschaft;
- kosten voor extra schoolactiviteiten (schoolreis, excursies, e.d.);
- (vrijwillige) ouderbijdrage aan de school, exclusief kosten voor schoolboeken en overige schoolbenodigdheden;
- reiskosten (kosten van reizen van woonplaats naar school en vice versa);
- overige kosten die ouders maken om hun kind naar school te laten aan (bijvoorbeeld bijlessen, huiswerkbegeleiding, kosten stage).

Het gaat in dit onderzoek dus alleen om de studiekosten in enge zin en in ruime zin. De leefkosten op school worden niet bij het onderzoek betrokken.

1.4 Onderzoeksopzet

De schoolkostenmonitor 2006-2007 bestaat uit vier onderdelen: een internationale literatuurstudie, een kwantitatief onderzoek naar schoolkosten bij ouders en scholen

in het voortgezet onderwijs en de mbo-bol en een benchmark. We gaan hieronder achtereenvolgens in op de onderzoeksopzet van de verschillende deelonderzoeken.

1.4.1 Internationale literatuurstudie

De internationale literatuurstudie heeft betrekking op de manier waarop de schoolkosten in het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs in de ons omringende landen worden gefinancierd en beheerst. In de studie zijn de volgende landen betrokken: België (Vlaanderen), Duitsland, het Verenigd Koninkrijk (Engeland en Schotland), Zweden en Finland.

Het literatuuronderzoek is uitgevoerd met gebruik van standaard hulpmiddelen als internet, wetenschappelijke zoekprogramma's en (Europese) databases (o.a. Google, ERIC, OECD, Eurydice) en door het aanschrijven van de ministeries van de betreffende landen. Verder is gebruik gemaakt van informatie uit het advies van Coppieters & Mahieu (2005) en informatie die door het ministerie van OCW is verzameld via het Question/Answer Forum van Eurydice (september, 2006).

De verzamelde kwalitatieve en kwantitatieve gegevens (rapporten, tabellen, andere schriftelijke informatie) zijn op systematische wijze geanalyseerd en verwerkt. De analyse spitst zich toe op de soort kosten en indelingen hiervan in hoofd- en subgroepen, de hoogte van de kosten, wie de kosten betaalt en welke financiële regelingen er zijn.

1.4.2 Schoolkosten bij ouders in het vo en mbo-bol

Voor het onderzoek zijn gegevens verzameld bij een gestratificeerde representatieve steekproef van ouders. Hierbij moet de volgende opmerking worden geplaatst. De steekproefselectie heeft plaatsgevonden op basis van bestanden van de IB-Groep van het schooljaar 2005-2006. Omdat het onderzoek echter in schooljaar 2006-2007 plaatsvond, missen we in een aantal gevallen gegevens over schoolkosten van ouders in het *eerste* schooljaar in het voortgezet onderwijs en het mbo, aangezien de leerlingen in 2006-2007 inmiddels in het volgende leerjaar zaten. Vanwege het feit dat ouders in het begin van een schooljaar bepaalde schoolkosten (nog) niet weten, konden ze in de vragenlijst bij elke kostensoort (exclusief de kosten voor schoolboeken en de reiskosten) kiezen of ze de kosten voor schooljaar 2005-2006 of voor 2006-2007 opgaven. Hierdoor zijn voor de meeste kosten toch gegevens beschikbaar ook voor het eerste leerjaar. Bij de analyses zijn de kosten die zijn opgegeven voor 2005-2006 toegerekend aan het vorige leerjaar van het kind en kosten die zijn opgegeven voor 2006-2007 toegerekend aan het huidige leerjaar.

De geselecteerde ouders ontvingen via de IB-Groep een schriftelijke uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek. In de door de opdrachtgever medeondertekende uitnodigingsbrief werd het doel en het belang van het onderzoek uitgelegd. De vragenlijst voor ouders is online ingevuld.

In verband met de vergelijkbaarheid met de voorgaande schoolkostenonderzoeken die door het NIBUD en Research voor Beleid zijn uitgevoerd, is ervoor gekozen de vragenlijst voor de ouders zo veel mogelijk aan te laten sluiten bij de vraagstellingen uit deze eerdere onderzoeken.

Tabel 1.1 – Steekproef en respons ouders voortgezet onderwijs en mbo

	populatie	steekproef	respons	respons- percentage
<i>voortgezet onderwijs</i>	895.346	19.125	3.035	15,9
brugklas ongedeeld	210.792	2.517	442	17,6
praktijkonderwijs	27.212	1.875	152	8,1
vmbo onderbouw	102.877	1.283	226	17,6
vmbo bovenbouw	208.297	3.988	505	12,7
havo onderbouw	62.246	975	202	20,7
havo bovenbouw	97.453	3.000	439	14,6
vwo onderbouw	78.326	975	259	26,6
vwo bovenbouw	108.143	4.512	810	18,0
<i>mbo-bol</i>	299.282	15.000	895	6,0
niveau 1-2	72.008	5.000	238	4,8
niveau 3-4	227.274	10.000	657	6,6

In tabel 1.1 staat de steekproef en de respons bij ouders met een kind in het voortgezet onderwijs en de beroepsopleidende leerweg in het middelbaar beroepsonderwijs.

In het voortgezet onderwijs was de respons het hoogst bij ouders met een kind in de onderbouw van het vwo (26,6%) en het laagst bij ouders met een kind in het praktijkonderwijs (8,1%). In de mbo-bol lag de respons gemiddeld op 6 procent.

De verdeling naar schooltype en leerjaar in de responsgroep verschilt van die in de populatie. Hiervoor is gecompenseerd door bij de analyse te wegen (zie bijlage B1.1 en B1.2).

Achtergrondkenmerken ouders

In tabel 1.2 wordt de respons verdeeld naar inkomen, etnische herkomst en aantal kinderen weergegeven.

Tabel 1.2 – Achtergrondkenmerken ouders voortgezet onderwijs en mbo

	voortgezet onderwijs		mbo	
	n	%	n	%
<i>inkomen</i>				
lager dan €1.400 netto*	397	15,3	161	24,3
€1.400 of meer	2.202	84,7	501	75,7
totaal	2.599		662	
<i>etniciteit (subjectief)</i>				
autochtoon	2.536	83,6	658	86,1
allochtoon	247	16,4	106	13,9
totaal	2.783		764	
<i>aantal kinderen</i>				
meerdere kinderen in vo	1.463	52,0	289	37,4
meerdere kinderen in mbo	377	13,4	206	26,6

* Mensen met een inkomen van €1.400 netto (circa €2.100 bruto) komen in ieder geval in aanmerking voor de maximale tegemoetkoming schoolkosten (WTOS). De IB-groep hanteert voor 2006-2007 als grens voor deze tegemoetkoming een bruto-jaarinkomen van €29.482.

In de analyses wordt steeds nagegaan of de schoolkosten van ouders samenhangen met genoemde achtergrondkenmerken. Alleen als sprake is van een significant verschil is dit in het rapport opgenomen.

1.4.3 Schoolkosten bij scholen in het vo en mbo-bol

Voor het onderzoek zijn alle scholen voor voortgezet onderwijs, de roc's en de vak-scholen benaderd. De scholen/instellingen ontvingen een schriftelijke uitnodiging tot deelname aan het onderzoek. Ook werden de scholen verzocht een exemplaar van de schoolgids op te sturen. Dit kon digitaal of met een portovrije enveloppe. De vragenlijst kon zowel schriftelijk als via internet worden ingevuld. Voor de internetversie van de vragenlijst konden de scholen naar een webportaal gaan, dat speciaal voor het onderzoek was ingericht (www.mijnschoolkosten.nl). Op het webportaal stond verder uitleg over het onderzoek en een welkomstwoord van de minister van OCW.

In tabel 1.3 staat de steekproef en de respons van de scholen in het voortgezet onderwijs en de mbo-instellingen. Het responspercentage bij de vo-scholen varieert van 35,8 procent bij smalle scholengemeenschappen tot 50 procent bij havo/vwo-scholen. Bij de mbo-instellingen ligt de respons wat lager (gemiddeld 20 procent). Vanwege de beperkte respons na twee weken, zijn de mbo-instellingen telefonisch gerappeld. Hierna is de respons nog aanzienlijk toegenomen, maar uit de telefoongesprek-

ken bleek dat veel instellingen moeite hadden de vragenlijst op centraal niveau in te vullen vanwege de grote verschillen tussen en binnen sectoren.

Tabel 1.3 – Steekproef en respons scholen vo en mbo

	populatie	respons	respons- percentage
<i>voortgezet onderwijs</i> ¹	545	206	37,8
vmbo	75	28	37,3
smalle scholengemeenschap (vmbo-t/havo/vwo)	106	38	35,8
brede scholengemeenschap (pro/vmbo/havo/vwo)	285	104	36,5
havo/vwo	38	19	50,0
havo/vwo categoriaal	41	17	41,5
<i>mbo</i> ²	55	11	20,0
roc	42	7	16,7
vakschool	13	4	30,8

1 uitgezonderd zelfstandige praktijkscholen

2 uitgezonderd aoc's

De verdeling naar schooltype is voor het voortgezet onderwijs representatief voor de totale populatie (zie bijlage B1.3). Voor het mbo zijn de aantallen te gering om daar uitspraken over te kunnen doen.

1.4.4 Aanvullend onderzoek kosten schoolboeken

Uit de resultaten van de Schoolkostenmonitor 2006-2007 bleek er een verschil te bestaan tussen de kosten die ouders noemen en de kosten die scholen opgeven. Bovendien waren er verschillen tussen ouders op dezelfde school en in hetzelfde leerjaar. Voor het ministerie van OCW was dit aanleiding om een aanvullend onderzoek uit te laten voeren, eveneens door het ITS. Hiervoor zijn secundaire analyses uitgevoerd op de verzamelde gegevens in de Schoolkostenmonitor 2006-2007. Daarnaast zijn bij tien scholen met interne en externe boekenfondsen, waarvan ook minimaal tien ouders hebben deelgenomen aan de Schoolkostenmonitor, gegevens opgevraagd en schoolgidsen en boekenlijsten bestudeerd. Om inzicht te krijgen in wat de boekhandelaren factureren zijn er gesprekken gevoerd met de twee belangrijkste boekhandelaren. Ook zijn bij de boekhandelaren gegevens opgevraagd over de kosten van schoolboeken voor alle scholen en apart voor de tien scholen in dit aanvullende onderzoek. Zowel aan scholen als aan boekhandelaren is gevraagd naar verklaringen

voor de gevonden verschillen. De analyses van de verkregen bestanden moeten inzicht geven in de kosten van schoolboeken per schooltype, leerjaar, bouw, et cetera. Daardoor ontstaat de mogelijkheid om te bepalen wat de gemiddelde kosten zijn voor alle schooltypen. Verder krijgen we inzicht in de bandbreedte (de spreiding tussen de laagste en hoogste kosten) van de boekenkosten over de schooltypen heen en wordt een vergelijking mogelijk met de kosten die in Schoolkostenmonitor zijn gevonden.

1.4.5 Benchmark

De schoolkostenmonitor heeft een zelfstandige signaleringsfunctie. Scholen en mbo-instellingen moeten de benchmark kunnen gebruiken om te bepalen waar zij staan in relatie tot andere (vergelijkbare) scholen. Voor de benchmark worden de kwantitatieve gegevens met betrekking tot de schoolkosten gebruikt die in de scholen- en ouder-vragenlijsten in het vo en de mbo-bol zijn verzameld. De gegevens van het benchmarkonderzoek worden via een speciaal ingericht webportaal ontsloten. Op de website www.mijnschoolkosten.nl komen de tabellen online beschikbaar. Daarnaast bevat de website informatie over het onderzoek en links naar belangrijke websites.

1.5 Opbouw rapport

In dit rapport gaan we achtereenvolgens in op de resultaten van het literatuuronderzoek naar schoolkosten voor ouders in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs (hoofdstuk 2), de schoolkosten volgens de ouders en de scholen in het voortgezet onderwijs (hoofdstuk 3) en de schoolkosten volgens de ouders en de instellingen in de mbo-bol (hoofdstuk 4). De benchmarkgegevens zijn zoals gezegd te vinden op het webportaal www.mijnschoolkosten.nl.

Bij de beschrijving van de schoolkosten (hoofdstuk 3 en 4) worden per kostenpost steeds de gemiddelde kosten gegeven. Daarnaast wordt ook steeds de verdeling van de kosten (mediaan en onderste en bovenste kwart) vermeld.

Ook wordt, waar mogelijk, een vergelijking met voorgaande jaren gemaakt. Hiervoor wordt in hoofdlijnen uitgegaan van de gegevens van het NIBUD (2001) en Research voor Beleid (2004). Voor de kosten van de schoolboeken in het voortgezet onderwijs gaan we uit van de uitkomsten van het onderzoek van Regioplan (2004).

2 Schoolkosten in Europees perspectief

2.1 Inleiding

De stijgende schoolkosten zijn niet alleen in Nederland, maar ook in andere (Europese) landen onderwerp van discussie. In ons land hebben in 2005 ouderorganisaties, schoolbesturen en schoolmanagers⁴ de *Gedragscode schoolkosten Voortgezet Onderwijs* opgesteld, die tot doel heeft de schoolkosten voor ouders transparanter te maken en die uiteindelijk zou moeten leiden tot kostenbeheersing. Scholen zijn niet verplicht de gedragscode te ondertekenen. Uit de witte lijst van scholen die de gedragscode onderschrijven (www.vo-raad.nl), blijkt dat op 11 januari 2007 circa 350 scholen in het voortgezet onderwijs de gedragscode onderschrijven. Dit is bijna de helft van alle scholen.

Recent hebben enkele politieke partijen voorstellen gedaan voor een verlaging van de schoolkosten en het zelfs volledig afschaffen van de kosten voor schoolboeken voor ouders. Scholen zouden in dit geval met extra financiering de schoolboeken gratis ter beschikking kunnen stellen aan hun leerlingen.

In dit hoofdstuk gaan we in op de schoolkosten voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs in België (Vlaanderen), Duitsland, het Verenigd Koninkrijk (Engeland en Schotland), Finland en Zweden. Oorspronkelijk zouden ook Frankrijk en Wallonië bij het onderzoek betrokken worden, maar voor deze landen is onvoldoende informatie gevonden. Voor Duitsland zouden in de oorspronkelijke onderzoeksopzet de aan Nederland grenzende deelstaten Noord-Rijnland-Westfalen en Nedersaksen onderzocht worden. Ook voor deze landen (deelstaten) is echter geen specifieke informatie over schoolkosten gevonden. Daarom worden voor Duitsland op basis van de beschikbare informatie algemene uitspraken gedaan, dus op federaal niveau, waarbij in acht moet worden genomen dat de situatie per deelstaat wel kan verschillen. Verder moet worden opgemerkt dat de aard van de informatie per land kan verschillen. Van sommige landen is meer gedetailleerde informatie verkregen dan van andere landen.

Om een vergelijking van kenmerken van onderwijsstelsels tussen landen mogelijk te maken gaan we uit van de classificatie van onderwijsprogramma's (ISCED) die op

4 Het betreft hier de ouderorganisaties NKO, Ouders & COO, LOBO, de organisaties voor bestuur en management VOS/ABB, VBS, Besturenraad, Bond KBVO, VGS en Concent en de VO-raad.

internationaal niveau is afgesproken (Ministerie van OCW, 2003). De ISCED-systematiek deelt onderwijsprogramma's toe aan niveaus aan de hand van kenmerken zoals vooropleiding, duur en type vervolgonderwijs.

Relevant voor dit onderzoek zijn de ISCED-niveaus 2 en 3. ISCED 2 heeft betrekking op het lager secundair onderwijs, ISCED 3 op het hoger secundair onderwijs. Beide niveaus kunnen algemeen en beroepsgericht onderwijs omvatten. In tabel 2.1 staat een overzicht van de onderwijstypen die in Nederland onder ISCED 2 en 3 vallen.

Tabel 2.1 – Indeling van Nederlandse onderwijstypen volgens ISCED-systematiek

	algemeen	beroepsgericht
ISCED 2	vmbo klas 1-2(3,4) havo/vwo klas 1-3	vmbo klas 3-4 praktijkonderwijs assistentenopleiding (mbo niveau 1)
ISCED 3	havo/vwo klas 4-6	basisberoepsopleiding (mbo niveau 2-3) middenkaderopleiding (mbo niveau 3-4)

Bron: Ministerie van OCW, 2003.

2.2 Wettelijke en financiële regelingen

België (Vlaanderen)

Het secundair onderwijs (ISCED 2 en 3) in Vlaanderen neemt in principe zes jaar in beslag (voor leerlingen van twaalf tot achttien jaar). Het voltijds secundair onderwijs bestaat uit vier graden van elk twee leerjaren, eventueel aangevuld met een derde leerjaar van de tweede graad van het beroepssecundair onderwijs en met een derde leerjaar van de derde graad. Vanaf het derde leerjaar (de tweede graad) kunnen leerlingen kiezen uit vier verschillende onderwijsvormen:

- algemeen secundair onderwijs (ASO);
- kunstsecundair onderwijs (KSO);
- technisch secundair onderwijs (TSO);
- beroepssecundair onderwijs (BSO) (Eurydice, 2006).

Alle vormen van secundair onderwijs in Vlaanderen zijn in principe kosteloos. Dit houdt in dat er geen direct of indirect inschrijvingsgeld mag worden gevraagd in door de gemeenschap gefinancierde of gesubsidieerde scholen voor voltijd- of deeltijdonderwijs (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2006). Zowel in het basis- als het secundair onderwijs wordt kostenbeheersing nagestreefd (Eurydice, 2006). Voor didactisch materiaal en bepaalde onderwijsactiviteiten mogen wel kosten worden doorberekend aan ouders en meerderjarige leerlingen. Voorwaarde is dat het gaat om

effectieve, aantoonbare en te verantwoorde kosten die in evenwichtige verhouding staan tot de eigenheid en de doelgroep van het secundair onderwijs. Scholen in het secundair onderwijs moeten, volgens de richtlijnen van zorgvuldig bestuur, een overzicht geven van de financiële bijdrage via het schoolreglement. Dit is vastgelegd in het Onderwijsdecreet XIII van 13 juli 2001 (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2006).

Minder draagkrachtige ouders met leerplichtige⁵ kinderen die voltijdonderwijs volgen kunnen onder bepaalde voorwaarden een studietoelage krijgen. De hoogte van de toelage varieert van 93 tot 447 euro in het eerste t/m het derde jaar en van 128 tot 618 euro in het vierde t/m zesde jaar van het secundair onderwijs. Voor de vierde graad van het secundair onderwijs bedraagt de toelage minimaal 292 euro en maximaal 1.403 euro. De studietoelage is onder bepaalde voorwaarden ook beschikbaar voor niet-leerplichtige leerlingen.

Daarnaast verleent het Studiefonds van de Gezinsbond studieleningen aan studenten uit grote gezinnen (vanaf drie kinderen). De leningen zijn bestemd om de schoolkosten te financieren voor Nederlandstalig secundair en hoger onderwijs met volledig leerplan (Eurydice, 2006).

Duitsland

Elk van de zestien deelstaten in Duitsland heeft een eigen ministerie van Onderwijs en Cultuur. Bijgevolg is het onderwijs in Duitsland in eerste instantie zaak van de deelstaten zelf. De deelstaten hebben veel invloed op de onderwijswetgeving en het bestuur van het onderwijs (Busse, Berkhof & Meijer, 2006). Er vindt wel afstemming plaats tussen de deelstaten in het *Kultusministerkonferenz* (KMK), de gezamenlijke vergadering van alle onderwijsministers.

Het voortgezet onderwijs in Duitsland is opgesplitst in twee fasen:

- *Sekundarfase I* (lager secundair onderwijs), voor leerlingen in de leeftijd van tien tot zestien jaar. Hieronder vallen de *Hauptschule*, *Realschule*, *Gymnasium* en *Gesamtschule*.
- *Sekundarfase II* (hoger secundair onderwijs), voor leerlingen van zestien jaar en ouder. Hieronder vallen het voortgezette algemene onderwijs (bijvoorbeeld de *Gymnasiale Oberstufe*, *Fachgymnasium*) en de beroepsopleidingen (*Berufsfachschule*, *Fachoberschule*, *Fachschulen*) (Eurydice, 2006).

Scholen voor voortgezet (beroeps)onderwijs mogen in Duitsland wettelijk geen lesgeld in rekening brengen. Schoolkosten worden deels in rekening gebracht bij ouders. Aan het eind van het schooljaar krijgen ouders een tegoedbon ter waarde van ongeveer de helft van de tekstboeken van het volgende jaar (40-60 euro). Werkboeken en woordenboeken zijn voor rekening van de ouders. Atlassen worden door de school

5 De leerplicht loopt in Vlaanderen tot de achttiende verjaardag.

uitgeleend. Andere materialen die de ouders zelf aanschaffen zijn materialen voor expressievakken (tekenen, schilderen) en gymspullen (Question/Answer forum Extranet Eurydice, 2006).

De meeste deelstaten hebben geen wettelijke regelingen voor de financiële ondersteuning van leerlingen in de eerste fase van het voortgezet onderwijs. Voor de tweede fase van het voortgezet onderwijs (zowel algemeen vormend als beroepsonderwijs) kunnen leerlingen (onder bepaalde voorwaarden) op basis van het *Bundesausbildungsförderungsgesetz (BAföG)* wel financiële steun krijgen, in de vorm van een beurs. De hoogte van de beurs is afhankelijk van de woonsituatie en de persoonlijke situatie van de leerling (bijvoorbeeld thuis- of uitwonend; al dan niet getrouwd) en varieert tussen 192 en 562 euro per maand. Sommige deelstaten bieden leerlingen die niet in aanmerking komen voor de BaföG op een andere wijze financiële ondersteuning (Eurydice, 2006).

In de meeste deelstaten zijn ook wettelijke regelingen in de vorm van een volledige of gedeeltelijke tegemoetkomingen voor de kosten van leermiddelen, afhankelijk van de sociaal-economische positie van de ouders en het aantal kinderen in het gezin. De kosten worden vergoed door de lokale autoriteiten (*Schulträger*) of de betreffende deelstaat. Vanwege bezuinigingen vergoedt een aantal deelstaten de vrijwillige ouderbijdrage in de kosten voor leermiddelen niet langer of zijn de leermiddelen niet meer gratis (met uitzondering van zeer schrijnende gevallen) (Eurydice, 2006).

Afhankelijk van de leeftijd van het kind, het ouderlijk inkomen en de reisafstand worden reiskosten van en naar school (deels) vergoed door de gemeentes of de lokale autoriteiten, maar de specifieke regelingen verschillen per deelstaat (Eurydice, 2006). Ook schoollunches worden gesubsidieerd door de gemeentes. Ouders betalen twee à drie euro per maaltijd. De meerderheid van de scholen in Duitsland biedt echter slechts een halve dag onderwijs aan, waardoor er ook geen schoollunches hoeven te worden verzorgd (Question/Answer forum Extranet Eurydice, 2006).

Engeland

Het voortgezet onderwijs in Engeland valt ook uiteen in twee fasen. In de eerste vijf jaar van het voortgezet onderwijs (voor leerlingen van elf tot zestien jaar) geldt de leerplicht (*compulsory education*). De tweede fase (*post-compulsory secondary education*) duurt twee jaar en is voor leerlingen van zestien tot achttien jaar. Dit onderwijs wordt aangeboden als *sixth form* in scholen voor voortgezet onderwijs of in instituten voor vervolgonderwijs.

In Engeland is het secundaire onderwijs dat geheel of gedeeltelijk binnen schooltijd wordt gegeven gratis. Hieronder valt niet alleen het reguliere voortgezet onderwijs (*secondary schools*), maar ook het onderwijs in *city technology colleges (CTCs)*, *city colleges for the technology of the arts (CCTAs)* en *academies*. Ook onderwijs dat buiten schooltijd wordt gegeven maar deel uitmaakt van het leerplan voor een voorgeschreven eindexamen, deel uitmaakt van het nationale curriculum, of onderdeel is

van voorgeschreven godsdienstonderwijs, moet volgens de wet (*Education Act 1996, Section 450*) gratis worden aangeboden (Eurydice, 2006).

Het is verder wettelijk bepaald dat er geen kosten in rekening mogen worden gebracht voor les- en leermaterialen, schoolboeken, instrumenten of andere materialen. Scholen mogen wel kosten in rekening brengen voor alle activiteiten die buiten de hierboven genoemde categorieën vallen, maar dit moet in een beleidsplan worden vastgelegd door de lokale autoriteiten (*Section 457* van de *Education Act*). De lokale autoriteiten zijn ook wettelijk verplicht om gratis schoolvervoer te verzorgen voor leerlingen in de leeftijd van vijf tot zestien jaar als zij niet op loopafstand van de school wonen (binnen een straal van circa vijf kilometer). Ook moeten scholen een middagmaaltijd aanbieden als de ouders daarom vragen, maar deze is niet gratis. Kinderen van wie de ouders een uitkering krijgen, hebben recht op een gratis schoollunch (Eurydice, 2006; Question/Answer forum Extranet Eurydice, 2006).

Scholen mogen een vrijwillige ouderbijdrage vragen, maar moeten wel duidelijk maken dat als ouders deze niet kunnen of willen betalen dit geen belemmering is om deel te nemen aan het onderwijs. Scholen kunnen ook andere kosten aan ouders doorberekenen, zoals de kosten van schoolreizen, het schooluniform, kosten van liefdadigheidsacties en schoolfoto's. De kosten voor excursies mogen echter alleen op vrijwillige basis worden gevraagd en voor de kosten van meerdaagse schoolreizen mogen scholen alleen de werkelijke kosten in rekening brengen (Question/Answer forum Extranet Eurydice, 2006).

In het algemeen is het voltijds secundair onderwijs gratis voor leerlingen tot negentien jaar. Gezinnen hebben recht op kinderbijslag (onafhankelijk van het gezinsinkomen) indien:

- het kind jonger is dan zestien jaar;
- jonger is dan negentien jaar en voltijdonderwijs volgt dat opleidt tot een *General Certificate of Education Advanced level (GCE A-level)*; of
- jonger is dan achttien jaar en ingeschreven staat als werkzoekend of een beroepsopleiding voor jonge mensen volgt.

Leerlingen ouder dan negentien jaar moeten soms wel schoolgeld betalen en daarnaast kan ongeveer een kwart van de kosten van de opleiding in rekening worden gebracht. Er zijn wel beurzen of andere financiële regelingen beschikbaar voor deze groep leerlingen, zoals *Educational Maintenance Allowances, Adult Learners Grants* en *Hardship funds* (Eurydice, 2006).

Voor ouders met minstens één inwonend kind zijn er ook belastingvoordelen en andere voordelen, afhankelijk van de situatie. Ouders kunnen van de lokale autoriteiten ook een vergoeding krijgen voor de aanschaf van een schooluniform en er zijn beurzen voor leerlingen in moeilijke sociaaleconomische omstandigheden.

Schotland

Voor Schotland geldt ongeveer dezelfde situatie als voor Engeland. Secundair onderwijs is in principe gratis voor leerlingen in de leerplichtige leeftijd. Wettelijk ligt vast dat de onderwijsautoriteiten alle schoolboeken, schoolmaterialen, schrijfbenodigdheden en rekeninstrumenten die de leerlingen nodig hebben gratis verschaffen (Eurydice, 2006).

Er is gratis schoolvervoer beschikbaar voor leerlingen die ver van school wonen en voor leerlingen die te ver van school wonen om de reis dagelijks te maken, zorgen de onderwijsautoriteiten voor kost en inwoning. De autoriteiten moeten een gratis schoolmaaltijd en melk aanbieden aan leerlingen van wie de ouders een bepaalde uitkering ontvangen (*Income Support of Income-Based Job-seeker's Allowance*) of aan kinderen van asielzoekers. Ook zijn er voor deze groepen regelingen voor de vergoeding van schoolkleding. Afhankelijk van het inkomen van de ouders kunnen leerlingen in de leeftijd van zestien tot negentien jaar die voltijdonderwijs volgen in aanmerking komen voor een *Education Maintenance Allowance* (EMA) (Eurydice, 2006; Question/Answer forum Extranet Eurydice, 2006).

Zweden

In Zweden valt het lager secundair onderwijs onder het verplichte onderwijs (*grundskolan*), dat loopt van zes tot zestien jaar. Het hoger secundair onderwijs, voor leerlingen in de leeftijd van zestien tot twintig jaar, is niet verplicht en geeft toegang tot het post-secundair of tertiair onderwijs (Skolverket, 2005; Eurydice, 2006). Leerlingen kunnen daarbij kiezen uit een algemeen of een beroepsgericht programma.

De *grundskola* zijn gratis en de scholen berekenen geen kosten voor boeken, gereedschappen en andere schoolmaterialen. Voor sommige activiteiten kunnen scholen wel (gereduceerde) kosten in rekening brengen. Wettelijk hebben leerlingen recht op een gratis maaltijd gedurende de schooldag. Deze wordt door de school verzorgd. De gemeente is wettelijk verplicht schoolvervoer te organiseren voor leerlingen die niet op andere wijze naar school kunnen komen. Dit geldt echter niet voor leerlingen die niet naar de door de gemeente toegewezen school gaan. Ouders ontvangen kinderbijslag tot en met het jaar dat hun kind zestien wordt of totdat deze de *grundskolan* heeft verlaten (Eurydice, 2006).

Ook het *hoger secundair onderwijs* in Zweden is in principe gratis. Leerlingen ouder dan zestien jaar in voltijdonderwijs krijgen een studiebeurs van 950 Zweedse kronen (circa 104 euro) per maand. Naast de studiebeurs is er een toelage mogelijk. Leerlingen in het hoger secundair onderwijs hebben in principe ook recht op gratis schoolboeken, gereedschappen en andere schoolbenodigdheden. De school kan er echter voor kiezen een aantal onderwijsmaterialen zelf te laten aanschaffen of de kosten voor bepaalde activiteiten (tegen een gereduceerd tarief) in rekening te brengen. De school kan ook zelf bepalen of schoolmaaltijden al dan niet gratis worden aangeboden. De kosten die in rekening worden gebracht voor schoollunches bedragen 80 à

100 euro per semester. De gemeente is wettelijk verantwoordelijk voor de reiskosten als de afstand tussen huis en school meer dan zes kilometer bedraagt. De gemeente kan er ook voor kiezen kost en inwoning te vergoeden als een leerling vanwege de reisafstand niet thuis kan wonen. Als (ouders van) leerlingen voor een ander vervoersmiddel kiezen is de gemeente niet verantwoordelijk voor eventuele bijkomende kosten (Eurydice, 2006; Question/Answer forum Extranet Eurydice, 2006).

Finland

In Finland is het onderwijs net als in Zweden opgesplitst in 'basisonderwijs' (primair en lager secundair onderwijs) voor leerlingen van zeven tot zestien jaar en hoger secundair onderwijs, dat doorgaans drie jaar in beslag neemt. Het hoger secundair onderwijs kan algemeen of beroepsgericht van aard zijn (Opetusministeriö, 2006a).

Het basisonderwijs is gratis voor alle leerlingen; er is geen lesgeld en er zijn geen kosten voor boeken of andere schoolbenodigdheden. Leerlingen hebben recht op gratis vervoer als de reis te moeilijk, zwaar, of gevaarlijk is. Als de dagelijkse reistijd meer dan 3 uur bedraagt, hebben leerlingen recht op gratis verblijf in een 'dormitory'. Deze regelingen gelden niet als ouders voor een niet door de gemeente toegewezen school kiezen (Question/Answer forum Extranet Eurydice, 2006).

Voor het algemene en het (initiële) beroepsgerichte hoger secundair onderwijs hoeft geen lesgeld te worden betaald. In het hoger secundair beroepsgericht onderwijs en andere instituten voor beroepsonderwijs moeten leerlingen soms wel lesgeld betalen. Daarvoor moet wel toestemming worden gevraagd bij het Ministerie van Onderwijs. Leerlingen (of hun ouders) in het algemene secundaire onderwijs betalen zelf schoolboeken en andere lesmaterialen. Leerlingen in het beroepsgerichte secundaire onderwijs betalen een deel van de kosten van de schoolboeken, gereedschappen en andere materialen. Deze blijven in hun bezit. Leerlingen die leren en werken combineren, krijgen een vergoeding van de werkgever voor het praktijkgedeelte. Voor het theoretische gedeelte van de opleiding kunnen leerlingen van de overheid een dagelijkse vergoeding, gezinstoelage en een vergoeding krijgen van reis- en verblijfskosten. Wettelijk hebben alle leerlingen in het hoger secundair onderwijs recht op een gratis schoollunch (Eurydice, 2006; Opetusministeriö, 2006b).

In het algemeen hoger secundair onderwijs en beroepsonderwijs moeten kandidaten examengeld betalen. Reiskosten worden vergoed als de minimale reisafstand tien kilometer bedraagt en de reiskosten boven een bepaald bedrag uitkomen (54 euro). Ouders hoeven geen vrijwillige ouderbijdrage te betalen (Eurydice, 2006; Question/Answer forum Extranet Eurydice, 2006).

De overheid stelt verder financiële steun beschikbaar voor leerlingen in het voltijds hoger secundair onderwijs. De steun is mede afhankelijk van de leeftijd van de leerling, de leefomstandigheden en het (ouderlijk) inkomen. Standaard bestaat de financiële steun uit een studiebeurs, een toelage voor accommodatie en een studielening. De hoogte van de beurs varieert van 21,80 tot 213,60 euro per maand en wordt tot het

belastbare inkomen gerekend. Als de leerling echter geen ander inkomen heeft, hoeft er geen belasting over de beurs te worden betaald. De accommodatietoelage is 80 procent van een gemiddelde huur en varieert van 26,90 tot 171,55 euro per maand. De studielening is een gewone banklening met een marktconforme rente die bij elke bank in Finland kan worden afgesloten. De overheid staat garant voor de lening. Het bedrag dat maandelijks kan worden geleend varieert van 160-220 euro voor leerlingen in Finland en 360 euro voor leerlingen die een opleiding in het buitenland volgen (Eurydice, 2006).

Globaal overzicht

In tabel 2.2 wordt per land een overzicht gegeven van wie welke kosten in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs betaalt (ouders, school, gemeente). Daarbij wordt een uitsplitsing gemaakt naar de verschillende kostenposten. Ter vergelijking is ook Nederland in het overzicht opgenomen.

Tabel 2.2 – Voor wie zijn schoolkosten in vo en mbo (ISCED 2/3) in verschillende Europese landen (inclusief Nederland), uitgesplitst naar soort kosten (globaal overzicht)

	Nederland	Vlaanderen	Duitsland	Engeland	Schotland	Zweden	Finland
lesgeld	>18	-	-	>19	>19	-	-
tekstboeken	o	o	o+s	s	s	s+o	s/o
werkboeken	o	o	o	s	s	s+o	s/o
atlassen	o	o	s	s	s	s+o	s/o
woordenboeken	o	o	o	s	s	s+o	s/o
overige schoolbenodigdheden	o	o	s	s	s	s+o	s/o
vrijwillige ouderbijdrage	o	-	-	-	-	-	-
extra schoolactiviteiten (schoolreis, etc.)	o	o	o	o	o	o	s/o
reiskosten	o	o	g	g/o	g/o	g/o	s/o
lunch	o	o	o	o	o	s/o	s
overige kosten	o	o	-	o	o	?	?

Bron: Question/Answer Forum, Extranet, Eurydice

o = ouders; s = school; g = gemeente; - = geen kosten; + = en; / = of; ? = onbekend

Uit het overzicht lijken de schoolkosten in Nederland en Vlaanderen het vaakst (in principe) voor rekening van de ouders of leerlingen te komen. In Nederland kunnen ouders echter wel in aanmerking komen voor de WTOS, de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten. De tegemoetkoming is inkomensafhankelijk en

bestaat (bij maximale toekenning) uit een kostendeekkende vergoeding van het lesgeld of cursusgeld voor leerlingen ouder dan achttien jaar (de wettelijke onderwijsbijdrage) en een tegemoetkoming in de overige studiekosten (kosten voor boeken en leermiddelen, reiskosten, stages en dergelijke). Voor het schooljaar 2006-2007 geldt een maximale tegemoetkoming van 577,77 euro in de onderbouw en 655,73 euro in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Voor de beroepsopleidende leerweg in het middelbaar beroepsonderwijs bedraagt de maximale tegemoetkoming 967,99 euro. Ook in Vlaanderen kunnen ouders in aanmerking komen voor een studiebijlage (zie hierboven). In Vlaanderen, Duitsland, Zweden en Finland hoeven ouders of leerlingen geen lesgeld te betalen, ook niet na hun achttiende jaar. In Nederland geldt dit alleen voor het voortgezet onderwijs. Vanaf achttien jaar krijgen leerlingen in het mbo studiefinanciering.

In Engeland en Schotland lijkt de situatie voor ouders relatief het gunstigst. In deze twee landen nemen de scholen veel kosten voor hun rekening. Duitsland, Zweden en Finland nemen een middenpositie in. Vooral in de Scandinavische landen worden veel van de kosten gedeeld, of zijn ze afhankelijk van het schoolniveau, maar er zijn wel verschillen tussen het lagere en hogere secundaire onderwijs. In Finland zijn in het hoger secundair onderwijs de ouders vaker verantwoordelijk voor de kosten.

2.3 Schoolkosten

In de vorige paragraaf hebben we de wettelijke en financiële regelingen met betrekking tot schoolkosten in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs in een aantal Europese landen op een rij gezet en is globaal aangegeven wie voor welke kosten verantwoordelijk is. In deze paragraaf gaan we in op de hoogte van de (totale) schoolkosten.

Van alle landen die in deze literatuurstudie zijn betrokken, zijn de schoolkosten voor ouders in België (en dan met name Vlaanderen) het uitgebreidst onderzocht. Sinds eind jaren negentig is een aantal schoolkostenonderzoeken verricht in het basisonderwijs (Bollens, Verhaeghe, Vleugels & De Vos, 1999), het secundair onderwijs (Fripont, De Vos, Bollens & Verhaeghe, 2001) en het hoger onderwijs (Bollens, Groenez, Vleugels, Verhaeghe & Ackaert, 2000). In dit onderzoek gaan we uit van het onderzoek van Fripont e.a. (2001), waaraan 2.155 gezinnen hebben meegewerkt. Het onderzoek heeft betrekking op schooljaar 1999-2000.

Ook in het Verenigd Koninkrijk zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de schoolkosten in het primair en voortgezet onderwijs, waaronder een onderzoek van BMRB Social Research in opdracht van het *Department for Education and Skills* (DfES) (Brunwin, Clemens, Deakin & Mortimer, 2004). Het DfES heeft verder door PricewaterhouseCoopers een onderzoek uit laten voeren naar de mogelijkheden om te besparen op de uitgaven aan schoolboeken (DfES, 2005). Andere onderzoeken zijn

op initiatief van particuliere bedrijven verricht (bijvoorbeeld *Prudential's Cost of Education Survey* (Cresswell, 2005) en de *School Sums Index* van *Norwich Union* (BBC News, 2006). In het huidige onderzoek nemen we het onderzoek van BMRB Social Research, een onafhankelijk onderzoeksinstuut, als uitgangspunt. In het onderzoek zijn zowel ouders, scholen als leerlingen bevroegd⁶ en heeft betrekking op schooljaar 2003-2004.

Van de andere landen die in deze studie zijn betrokken zijn geen specifieke onderzoeken bekend die de schoolkosten voor ouders in het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs structureel of in zijn totaliteit in kaart hebben gebracht. Daarom beperken we ons tot een vergelijking tussen de schoolkosten in Nederland, Vlaanderen en het Verenigd Koninkrijk. Voor Nederland gaan we voor alle kosten behalve de kosten van de schoolboeken uit van de gegevens van Research voor Beleid (2004). Voor de boekenkosten gaan we uit van het rapport van Regioplan (2004), dat is gebaseerd op gegevens van Openboek, schooljaar 2003-2004.

Verder moet in acht worden genomen dat een vergelijking tussen de schoolkosten niet altijd zuiver is vanwege verschillende definities die van de kosten zijn gehanteerd en vanwege het feit dat de onderwijssituaties in de landen niet altijd vergelijkbaar zijn.

Uit tabel 2.3 blijkt dat de schoolkosten voor Vlaamse ouders relatief het geringst zijn en voor Britse ouders het hoogst. In tegenstelling tot de andere twee landen betalen Nederlandse ouders wel, of veel meer voor schoolboeken. Ook de kosten voor de vrijwillige ouderbijdrage liggen in Nederland hoger. Aan overige schoolactiviteiten zijn Nederlandse ouders doorgaans wat minder geld kwijt. In tegenstelling tot wat uit de voorgaande paragraaf naar voren kwam (zie ook tabel 2.2.), lijkt de situatie in het Verenigd Koninkrijk in financieel opzicht relatief ongunstig voor ouders, ondanks het feit dat ouders geen geld kwijt zijn aan schoolboeken. Een deel van het verschil kan worden verklaard door de manier waarop de kosten voor de afzonderlijke posten in het Britse onderzoek berekend zijn. Bij de berekening van deze gemiddelden zijn alleen de ouders meegenomen die aangaven wél kosten te hebben gehad. In de berekening van de totale kosten zijn daarentegen alle ouders meegenomen. Een andere verklaring voor het verschil in schoolkosten tussen het Verenigd Koninkrijk en Nederland en Vlaanderen is het feit dat in het Britse onderzoek de kosten voor de middagmaaltijd zijn meegenomen. In het Nederlandse en het Vlaamse onderzoek zijn lunchkosten niet meegenomen. Als deze kosten niet worden meegerekend, zouden de totale kosten in het Verenigd Koninkrijk op een lager bedrag uitkomen (€862). Het feit dat Britse ouders relatief veel geld kwijt zijn aan overige schoolbenodigdheden is voor een groot deel te verklaren door de kosten van een schooluniform en voorgeschreven gymkleding van school. In Nederland en Vlaanderen hebben ouders deze

6 In het voortgezet onderwijs ging het om 673 ouders, 84 scholen en circa 1.000 leerlingen.

kosten niet of veel minder. Overigens werden in het Britse onderzoek de schoolkosten door de ouders hoger ingeschat dan door de scholen.

Tabel 2.3 – Schoolkosten voor ouders in het voortgezet onderwijs in Nederland, Vlaanderen en Engeland (gemiddelde kosten in euro's per jaar)

	Nederland (2003-2004)		Vlaanderen ^{1,2} (1999-2000)	Verenigd Koninkrijk ¹ (2003-2004)
	vo	mbo-bol	vo	vo
schoolboeken *	€302	-	} €216	-
atlas	-	-		-
woordenboeken	-	-		-
overige schoolbenodigdheden (o.a. info/leer/oefenmateriaal, gereedschappen, (gym)kleding)	€120	€137	€354	€766
vrijwillige ouderbijdrage	€93	€116	-	€37
extra schoolactiviteiten (o.a. excursies, schoolreizen)	€133	€103	€190	€305
reiskosten ³	€453	€611	€134	€420
overige kosten ⁴	€81	€213	€48	€47
lunch	-	-	-	€538
<i>totale schoolkosten per jaar</i>	<i>€ 1.182</i>	<i>€ 1.180⁵</i>	<i>€943</i>	<i>€ 1.400⁶</i>

* Gegevens over schoolboeken zijn gebaseerd op Regioplan (2004). Voor de mbo-bol zijn geen gegevens over de kosten van schoolboeken bekend.

- = niet gevraagd of niet bekend.

1 Gebruikte wisselkoersen: BEF 40,3399=1 euro (officieel vastgesteld 2002); GBP 1.47725=1 euro.

2 Voor de vergelijking van de kosten zijn de bedragen voor Vlaanderen door middel van inflatiecorrectie op het niveau van 2003 gebracht. Voor de onderscheiden jaren was de gemiddelde inflatie: 1,03 in 2000; 1,03 in 2001 en 1,06 in 2002. Bron: http://mineco.fgov.be/barometers/home_nl.htm.

3 Voor Nederland hebben de reiskosten alleen betrekking op het openbaar vervoer; in Vlaanderen op alle soorten vervoer.

4 Voor Nederland zijn in dit bedrag de vaste bijdrage en bijkomende kosten voor materialen en gereedschappen samen genomen.

5 Totale kosten voor mbo-bol zijn exclusief kosten schoolboeken.

6 Als de afzonderlijke kostenposten worden opgeteld, zou men op een veel hoger totaalbedrag uitkomen (€2.113). Dit komt doordat de gemiddelden voor de afzonderlijke kosten alleen zijn berekend voor de ouders die daar kosten voor hadden, terwijl de totale schoolkosten zijn berekend over de gehele steekproef.

2.4 Conclusies

Uit deze beperkte literatuurstudie blijkt dat in vergelijking met andere landen Nederlandse ouders relatief veel kosten hebben voor hun schoolgaande kinderen. Dit geldt in ieder geval voor schoolboeken, die in een aantal landen gratis aan ouders ter beschikking worden gesteld. Het is echter moeilijk harde conclusies te trekken op basis van de beschikbare gegevens. Daarvoor zou van meer landen een (totaal)overzicht van de kosten, afgezet tegen de vergoedingen voor ouders voorhanden moeten zijn. Het is echter niet eenvoudig dergelijke gegevens te verkrijgen.

Opmerkelijk is dat uit het onderzoek van BMRB Research blijkt dat de kosten van het schooluniform en overige schoolbenodigdheden volgens de ouders hoger zijn dan volgens de scholen. Uit het onderhavige onderzoek, waarin ook een vergelijking wordt gemaakt tussen de schoolkosten volgens ouders en scholen, zal blijken in hoeverre er in Nederland verschillen worden gevonden tussen ouders en scholen.

3 Schoolkosten in het voortgezet onderwijs

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de schoolkosten in het voortgezet onderwijs. We doen dit zowel vanuit het perspectief van de ouders als vanuit de scholen. We onderscheiden in het voortgezet onderwijs praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo. Het vmbo kent evenals het havo en vwo een twee- of driejarige basisvorming. Op het vmbo volgen na de basisvorming de leerwegen techniek, zorg en welzijn, economie of landbouw. Bovendien kent het vmbo vier niveaus: de basis- en kaderberoepsgerichte en de gemengde en theoretische leerwegen. In dit onderzoek worden de drie eerstgenoemde leerwegen samengevat onder de term 'vmbo-b' en de theoretische leerweg wordt aangeduid met 'vmbo-t'. Ook het havo en het vwo kenden tot voor kort een basisvorming die qua lengte van school tot school kon verschillen en twee of drie jaar kon duren. Daarna kiezen de leerlingen voor een profiel. Er zijn vier profielen: cultuur & maatschappij, economie & maatschappij, natuur & gezondheid en natuur & techniek. De basisvorming is vervangen door de regeling onderbouw die op het vmbo twee en op het havo/vwo drie jaar duurt.

In dit onderzoek wordt steeds een onderscheid gemaakt tussen bovenbouw en onderbouw en soms worden aparte leerjaren onderscheiden, waarbij we uit zijn gegaan van bovengenoemde verdeling tussen onder- en bovenbouw in vmbo en havo/vwo. Voor het praktijkonderwijs hebben we eenzelfde onderverdeling in onder- en bovenbouw gebruikt als in het vmbo.

Kosten voor brugklasleerlingen worden soms apart vermeld omdat het niet mogelijk bleek deze op basis van de gegevens van IB-Groep in te delen naar schooltypen. Vanwege gebruikmaking van bestanden van IB-Groep over het schooljaar 2005-2006 is niet altijd informatie voorhanden over de schoolkosten in leerjaar 1 (zie hoofdstuk 1). Om de vergelijking met vorige onderzoeken naar schoolkosten (NIBUD, 2001, Research voor Beleid (2004) en Regioplan (2004) mogelijk te maken, worden vmbo-t, vmbo-b en praktijkonderwijs soms samen genomen als vmbo. Wat betreft de vergelijking van de boekenkosten wordt alleen vergeleken met de resultaten van het onderzoek van Regioplan. Bij de vergelijking van de overige kosten voor ouders wordt gebruik gemaakt van de gegevens van het NIBUD en Research voor Beleid.

De volgende schoolkosten voor ouders en het beleid van scholen daaromtrent komen in dit hoofdstuk aan de orde:

- schoolboeken;
- atlassen, woordenboeken en rekenmachine;
- ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden;
- door ouders aangeschafte leermiddelen en gereedschappen;
- door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen;
- kosten voor extra schoolactiviteiten (excursies, schoolreizen);
- vrijwillige ouderbijdragen;
- reiskosten;
- tegemoetkoming in de schoolkosten;
- kosten voor huiswerkklassen en bijlessen.

Bij elk van de kostensoorten wordt eerst inzicht gegeven in de kosten op dit moment. Dit betekent dat per kostensoort de gemiddelde kosten, de mediaan en het eerste en het laatste kwartiel wordt weergegeven. Soms gebeurt dit in de tekst en soms in de bijlagen. Uitsplitsingen vinden plaats naar schooltype en naar onder- en bovenbouw.

Er wordt ook steeds gekeken of er verschillen zijn naar inkomen, naar herkomst en naar het al of niet hebben van meer kinderen in het onderwijs. Alleen indien er verschillen zijn wordt dit gerapporteerd.

Vervolgens wordt waar mogelijk de vergelijking gemaakt met de eerdere onderzoeken. Om de vergelijking zo realistisch mogelijk te maken, is gecorrigeerd voor inflatie in elk van de jaren⁷.

Op het eind van dit hoofdstuk wordt op basis van alle vastgestelde kosten en tegemoetkomingen een overzicht geschetst van de totale kosten voor ouders in de diverse schooltypen. Ook hier wordt waar mogelijk een vergelijking gemaakt met eerdere onderzoeken. Tenslotte geven we in een aparte paragraaf een beknopte vergelijking van de verkregen informatie bij ouders en scholen.

Gezien de omvang van de respons bij de ouders in het voortgezet onderwijs (3.035) kunnen voldoende betrouwbare uitspraken worden gedaan op het niveau van het schooltype en onder- en bovenbouw. Bij verdere opsplitsing naar leerjaar, profiel en sector binnen vmbo-beroepsgericht wordt het vanwege geringere aantallen moeilijker dezelfde betrouwbare uitspraken te doen. Vanwege de over- en ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen is gewogen voor schooltype en onder- en bovenbouw (zie bijlage bij hoofdstuk 1, tabel B1.1).

7 Toegepast is de inflatiecorrectie zoals vastgesteld door CBS. Voor de onderscheiden jaren was de gemiddelde inflatie in 2002: 3,4, in 2003: 2,1, in 2004: 1,2 en in 2005: 1,7. De toegepaste correctie in dit onderzoek is achtereenvolgens: 1,034; 1,021; 1,012 en 1,017.

3.2 Ouders voortgezet onderwijs

3.2.1 Schoolboeken

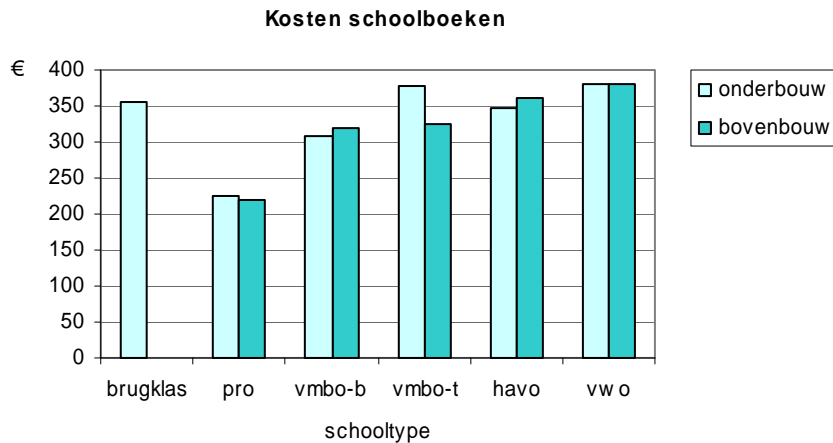
Tabel 3.1 en de daarvan afgeleide figuur 3.1 geven een overzicht van de kosten voor schoolboeken in de onderbouw en bovenbouw en voor het totaal voor elk van de schooltypen. Het gaat hierbij om de kosten voor leerboeken en werkboeken en de materialen die daarbij horen zoals cd-roms. In deze kosten voor schoolboeken zijn atlanten, woordenboeken en rekenmachines niet meegenomen. Hierover wordt apart gerapporteerd in paragraaf 3.2.2. In vorige onderzoeken naar schoolkosten voor ouders (NIBUD, 2001 en Research voor Beleid, 2003) zijn voor zover ons bekend atlanten en woordenboeken meegenomen in de kosten voor schoolboeken. Bij een vergelijking moet hiermee rekening worden gehouden.

De gemiddelde kosten voor schoolboeken over alle schooltypen heen bedragen €347 (niet in tabel). De mediaan ligt op €345. Een kwart van de respondenten betaalt aan schoolboeken minder dan €270 en een kwart betaalt €404 of meer.

Tabel 3.1 – Gemiddelde kosten schoolboeken naar schooltype en boven- en onderbouw en totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
brugklas	€355	-	€355
pro	€225	€219	€223
vmbo-b	€309	€320	€315
vmbo-t	€379	€324	€356
havo	€348	€361	€354
vwo	€381	€379	€380

Figuur 3.1 – Gemiddelde kosten schoolboeken naar schooltype en boven- en onderbouw

Zoals uit figuur 3.1 blijkt zijn in het praktijkonderwijs de kosten voor ouders van schoolboeken veel lager (€223) dan in de overige schooltypen. In het vwo zijn de gemiddelde kosten van schoolboeken het hoogst (€380). De verschillen tussen onderbouw en bovenbouw zijn in de meeste schooltypen niet groot. Het grootst zijn deze in het vmbo-t. Schoolboeken zijn voor ouders in het vmbo-t gemiddeld iets duurder dan in het vmbo-b (zie ook bijlage tabel B3.1).

De overgrote meerderheid van de ouders verkrijgt alle boeken via een boekenfonds (95%). De verdeling tussen een intern en extern boekenfonds is vrijwel gelijk. Uit de cijfers in tabel 3.2 blijkt dat een intern boekenfonds in de meeste gevallen voordeliger is dan een extern boekenfonds. Alleen bij de bovenbouw vmbo-b is een extern boekenfonds iets goedkoper. Het is overigens niet duidelijk of bij de kosten van de interne boekenfondsen ook de zogenaamde “verborgen” kosten meegenomen zijn. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan de inzet van onderwijsondersteunend personeel, leraren en leerlingen bij het beheer en het gebruik van lokalen voor opslag. Externe boekenfondsen berekenen dergelijke kosten wel door in de vorm van een opslagpercentage (zie ook PricewaterhouseCoopers (2005) en NMa (2006)).

Tabel 3.2 – Kosten schoolboeken voor ouders indien verkregen via intern of extern boekenfonds naar schooltype in onder- en bovenbouw

	onderbouw		bovenbouw	
	intern boekenfonds	extern boekenfonds	intern boekenfonds	extern boekenfonds
brugklas	€323	€377	-	-
pro	€193	€305	€219	€243
vmbo-b	€296	€329	€324	€314
vmbo-t	€322	€392	€297	€393
havo	€308	€382	€334	€374
vwo	€346	€385	€341	€404
totaal	€312	€375	€320	€367

In tabel 3.3 zijn de kosten voor ouders van schoolboeken uitgesplitst naar leerjaar⁸. De kosten voor schoolboeken in de verschillende jaren van het praktijkonderwijs ontlopen elkaar niet veel. Hetzelfde geldt voor het vmbo-b. In het vmbo-t zijn de kosten voor boeken in het vierde jaar opvallend laag (€324), terwijl de kosten voor ouders in het havo en het vwo vooral het vierde jaar hoog zijn. De kosten van schoolboeken zijn verder in het derde leerjaar van het havo en het vwo relatief laag (respectievelijk €327 en €353) (zie ook bijlage tabel B3.2).

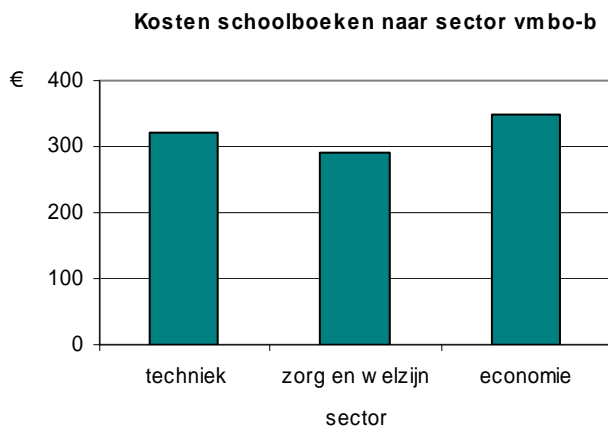
Tabel 3.3 – Gemiddelde kosten schoolboeken naar schooltype en leerjaar

	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5	klas 6
brugklas	-	€355	-	-	-	-
pro	-	€223	€231	€228	€212	-
vmbo-b	-	€303	€338	€320	-	-
vmbo-t	-	€362	€388	€324	-	-
havo	-	€354	€327	€369	€361	-
vwo	-	€393	€353	€426	€392	€364

Zijn er verschillen in de boekenkosten naar profiel in het havo/vwo en naar sector in het vmbo-b? In het vmbo-b zijn de kosten het hoogst in de sector economie (€347) (zie figuur 3.2). In de sector techniek bedragen de gemiddelde boekenkomsten €320. De boekenkosten zijn het laagst in de sector gezondheid (€292).

⁸ Vanwege de gebruikmaking van de gegevens van de IB-groep van 2005-2006 hebben we geen informatie over het eerste leerjaar.

Figuur 3.2 – Kosten schoolboeken voor ouders in vmbo-b per sector

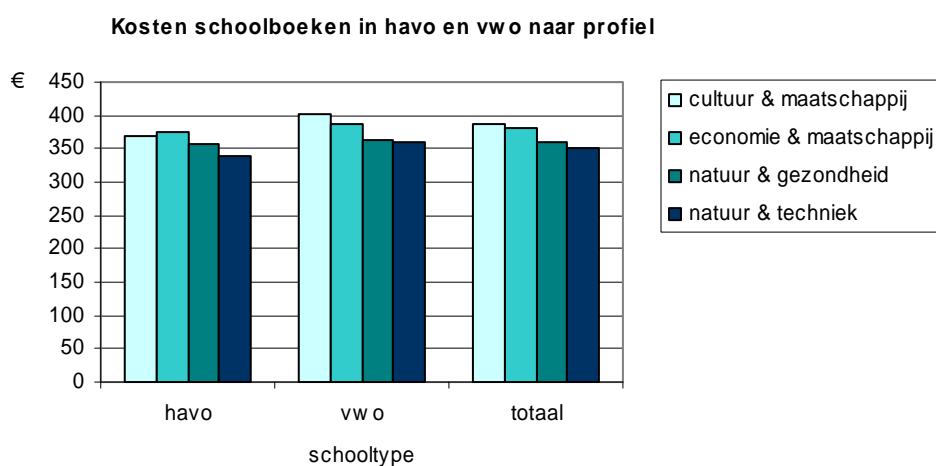

In tabel 3.4 en figuur 3.3 geven we de kosten voor ouders van schoolboeken per profiel in het havo en vwo en voor totaal.

Tabel 3.4 – Kosten schoolboeken voor ouders in havo en vwo per profiel

	havo	vwo	totaal
cultuur & maatschappij	€368	€403	€387
economie & maatschappij	€375	€387	€381
natuur & gezondheid	€357	€363	€361
natuur & techniek	€339	€361	€352

Figuur 3.3 – Kosten schoolboeken voor ouders in havo en vwo per profiel

De kosten voor schoolboeken in het havo zijn voor het profiel economie & maatschappij het hoogst (€375) en voor natuur & techniek het laagst (€339). De verschillen tussen de profielen zijn gering. In het vwo zijn de kosten voor schoolboeken voor het profiel cultuur & maatschappij het hoogst (€403). Ook hier zijn de kosten voor het profiel natuur & techniek het laagst (€361). Over de beide schooltypen heen zijn de kosten van schoolboeken voor het profiel natuur & gezondheid het laagst (€352) en die voor het profiel cultuur & maatschappij het hoogst (€387).

Vergelijking kosten schoolboeken met eerdere onderzoeken

Hoe verhouden de gevonden kosten van schoolboeken voor ouders in dit onderzoek zich met het onderzoek van Regioplan in schooljaar 2003-2004?

We zien in elk van de schooltypen een geleidelijke stijging van de kosten van schoolboeken. Ter vergelijking geven we hierbij de kosten voor schoolboeken die het NIBUD vond in 2001 (vmbo: €211, havo: €273 en vwo: €305). Voor een beter inzicht in de ontwikkeling over de tijd presenteren we in tabel 3.5 de kosten van schoolboeken voor de onderbouw en de bovenbouw in de schooljaren 2003-2004 en 2006-2007.

Tabel 3.5 – Kosten schoolboeken in 2003 en 2006 naar schooltypen in onderbouw en bovenbouw (gecorrigeerd voor inflatie)

	Regioplan 03-04	ITS 06-07	% stijging
<i>onderbouw</i>			
vmbo*	€313	€329	5
havo	€324	€348	7
vwo	€341	€381	12
<i>bovenbouw</i>			
vmbo*	€255	€309	21
havo	€322	€361	12
vwo	€351	€379	8

* Voor de vergelijkbaarheid met de eerdere onderzoeken zijn vmbo-b en vmbo-t in deze tabel samen genomen.

De kostenstijging is het kleinst in de onderbouw van het vmbo (+5%) en juist het grootst in de bovenbouw van dit schooltype (+21%). Ook voor de havo stijgen de kosten in de onderbouw minder hard dan in de bovenbouw, zij het dat de verschillen

kleiner zijn dan in het vmbo. In het vwo zien we juist dat de prijsstijging in de onderbouw hoger is dan in de bovenbouw, maar het verschil is beperkt.

3.2.2 Atlassen, woordenboeken en rekenmachines

Naast de leer- en werkboeken maken leerlingen gebruik van andere boeken zoals atlassen en woordenboeken. Ook wordt er gebruik gemaakt van rekenmachines. Wat zijn de kosten hiervan voor ouders?

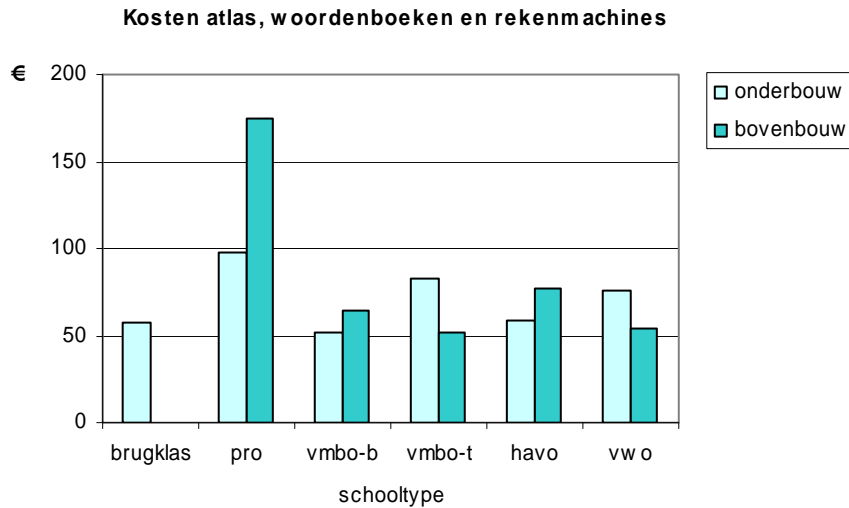
De gemiddelde kosten voor atlassen, woordenboeken en rekenmachines zijn over alle schooltypen heen € 64 (niet in tabel). De mediaan ligt op € 0. Dit is te verklaren doordat 45 procent van de ouders deze kosten al in een eerder schooljaar heeft gemaakt en voor deze zaken dit jaar dus geen kosten heeft gemaakt. Het eerste kwart betaalt €0, het laatste €100 of meer.

Opmerkelijk is dat ouders in het praktijkonderwijs en dan met name de bovenbouw aanzienlijk hogere kosten hebben dan ouders in de andere schooltypen (zie tabel 3.6 en figuur 3.4). We hebben hier geen verklaring voor. In de overige schooltypen en onderbouw en bovenbouw ontlopen de kosten elkaar niet veel (zie ook bijlage tabel B3.3 en tabel B3.4).

Tabel 3.6 – Kosten voor atlassen, woordenboeken en rekenmachines naar schooltype en onder- en bovenbouw en totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
brugklas	€ 57	-	€ 57
pro	€ 97	€175	€128
vmbo-b	€ 52	€ 65	€ 59
vmbo-t	€ 83	€ 51	€ 62
havo	€ 58	€ 77	€ 68
vwo	€ 75	€ 54	€ 64

Figuur 3.4 – Kosten voor atlassen, woordenboeken en rekenmachines naar schooltype en onder- en bovenbouw

Ouders die €1.400 of meer netto verdienen betalen gemiddeld €59 en ouders die minder verdienen dan €1.400 betalen aan deze kosten gemiddeld €84. Een verklaring voor dit verschil hebben we niet. Er zijn nauwelijks verschillen in kosten tussen ouders die geen en ouders die een of meer kinderen in het onderwijs hebben.

Een vergelijking met de eerdere onderzoeken is niet te maken omdat de kostenpost atlassen, woordenboeken en rekenmachine in de eerdere onderzoeken niet apart is gevraagd. Inclusief atlassen en woordenboeken (maar ook de rekenmachine) zijn de kosten voor schoolboeken dan als volgt weergegeven in tabel 3.7.

Tabel 3.7 – Gemiddelde kosten voor schoolboeken en atlassen, woordenboeken en rekenmachines naar schooltype en onder- en bovenbouw en totaal

	schoolboeken	atlassen, e.d	totaal
brugklas	€355	€ 57	€413
pro	€223	€128	€351
vmbo-b	€315	€ 59	€374
vmbo-t	€356	€ 62	€419
havo	€354	€ 68	€423
vwo	€380	€ 64	€444

3.2.3 Ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden

Het gebruik van ict en ict-benodigdheden in het onderwijs neemt hand over hand toe. Zijn hier voor ouders kosten aan verbonden en zo ja, hoe hoog zijn die dan? Is een vergelijking van de kosten met voorgaande jaren mogelijk?

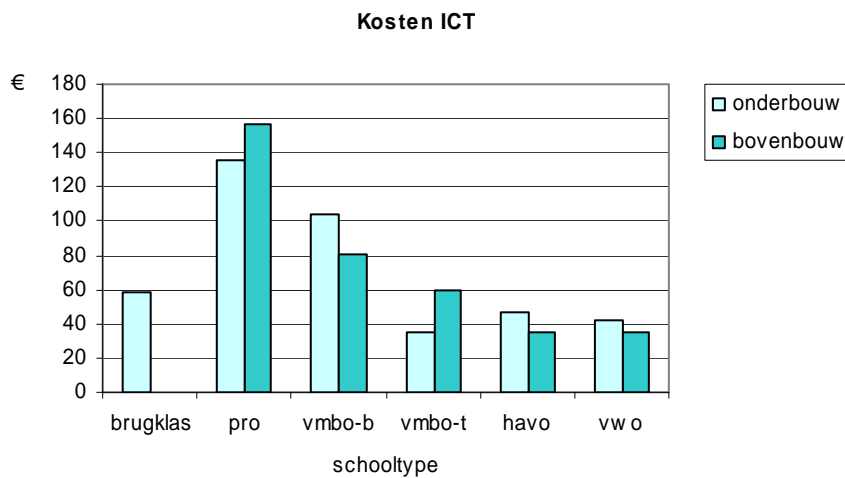
Gemiddeld betalen ouders aan ict en ict-benodigdheden €61 (niet in tabel). De mediaan ligt op €0 en het eerste kwartiel betaalt niets aan deze kosten en het laatste kwartiel is €40 of meer kwijt. Ruim 60 procent van de ouders geeft aan niets te betalen en ongeveer 4 procent zit boven de €500 en hoger. Het gaat hier vermoedelijk om de kosten van een computer of laptop. In het laatste kwartiel lopen de kosten wel sterk uiteen. De kosten voor ict voor ouders zijn het hoogst in het praktijkonderwijs (€143) en het vmbo-b (€91) en het laagst in het vwo (€39) (zie ook bijlage tabel B3.5). Een mogelijke verklaring voor deze laatste bevinding kan zijn dat bij vwo-leerlingen vaak thuis al voorzieningen aanwezig zijn.

Zoals uit tabel 3.8 en figuur 3.5 blijkt zijn de kosten voor ouders in de onderbouw van het praktijkonderwijs en het vmbo-b relatief hoog in vergelijking met de onderbouw in vmbo-t, het havo, het vwo en de brugklassen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de aantallen bij deze groepen klein zijn (respectievelijk 37 en 19). Ook in de bovenbouw zijn de kosten voor ict het hoogst in het praktijkonderwijs en vmbo.

Tabel 3.8 – Gemiddelde kosten ict naar schooltype en onder- en bovenbouw en totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
brugklas	€ 59	-	€ 59
pro	€135	€157	€143
vmbo-b	€104	€ 81	€ 91
vmbo-t	€ 35	€ 60	€ 48
havo	€ 46	€ 36	€ 41
vwo	€ 42	€ 35	€ 39

Figuur 3.5 – Gemiddelde kosten ict naar schooltype en onder- en bovenbouw

Opvallend is dat ouders die €1.400 of meer verdienen gemiddeld €44 kwijt zijn aan ict, terwijl ouders die minder verdienen dan €1.400 gemiddeld €145 voor deze kostenpost betalen. Een mogelijke verklaring zou weer kunnen zijn dat bij de hogere inkomens zaken als een pc of laptop vaker al aanwezig zijn en niet speciaal voor school zijn aangeschaft.

Een vergelijking van deze kosten met de kosten in de eerdere onderzoeken van het NIBUD en Research voor Beleid is niet mogelijk omdat toen niet expliciet naar ict-kosten is gevraagd. We komen daar in de volgende paragraaf nog op terug.

3.2.4 Door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen

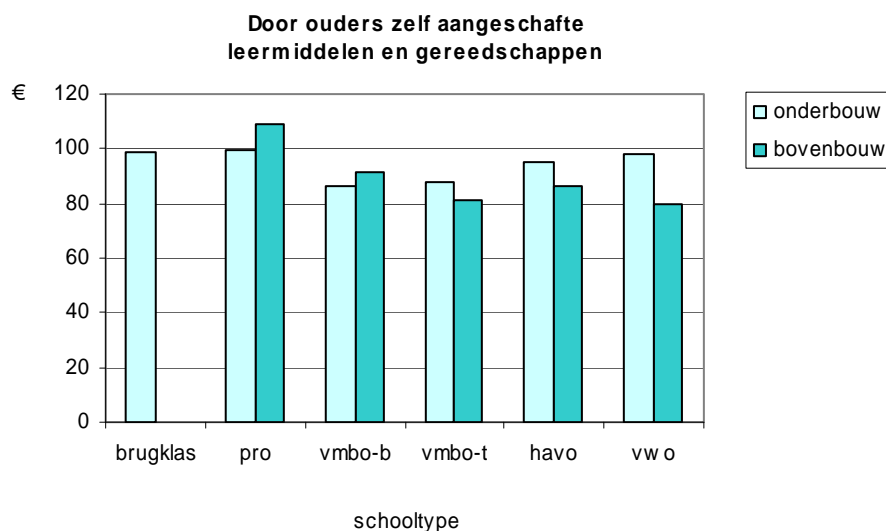
Een volgende kostenpost betreft de door ouders zelf aangeschafte schoolbenodigdheden, zoals de agenda, schriften, boekentas, schrijfmaterialen en gereedschappen. Hoeveel betalen ouders hiervoor?

De gemiddelde kosten voor ouders van zelf aangeschafte schoolbenodigdheden zijn €91 (niet in tabel). De mediaan ligt op €75, het eerste kwartiel betaalt €50 euro of minder en het laatste kwartiel betaalt meer dan €110 (zie bijlage tabel B3.7 en tabel B3.8).

Tabel 3.9 – Gemiddelde kosten door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen naar schooltype en onder- en bovenbouw en totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
brugklas	€ 99	-	€ 99
pro	€100	€109	€103
vmbo-b	€ 86	€ 92	€ 89
vmbo-t	€ 88	€ 81	€ 84
havo	€ 95	€ 86	€ 91
vwo	€ 98	€ 79	€ 88

Figuur 3.6 – Gemiddelde kosten door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen naar schooltype en onder- en bovenbouw

Uit tabel 3.9 en figuur 3.6 blijkt dat de kosten voor ouders over de schooltypen heen en in de onderbouw en bovenbouw niet zoveel verschillen. Het hoogst zijn de kosten voor ouders in het praktijkonderwijs (€103) en het laagst in het vmbo-t (€84).

Ouders die minder dan €1.400 netto verdienen geven gemiddeld meer uit (€107) aan zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen dan ouders die meer dan €1.400 netto verdienen (€88).

Vergelijking van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen met eerdere onderzoeken

Voor een vergelijking van de kosten voor door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen met de kosten daarvan in de eerdere onderzoeken moeten we eerst enkele posten optellen. De kosten voor ict-benodigheden in de vorige paragraaf moeten toegevoegd worden om een reële vergelijking mogelijk te maken. Deze kostenpost is namelijk in de onderzoeken van het NIBUD en Research voor Beleid niet apart onderscheiden en maakte daar integraal onderdeel uit van door ouders zelf aan te schaffen leermiddelen en gereedschappen. In tabel 3.10 staan de kosten voor de drie onderzoeken bij elkaar.

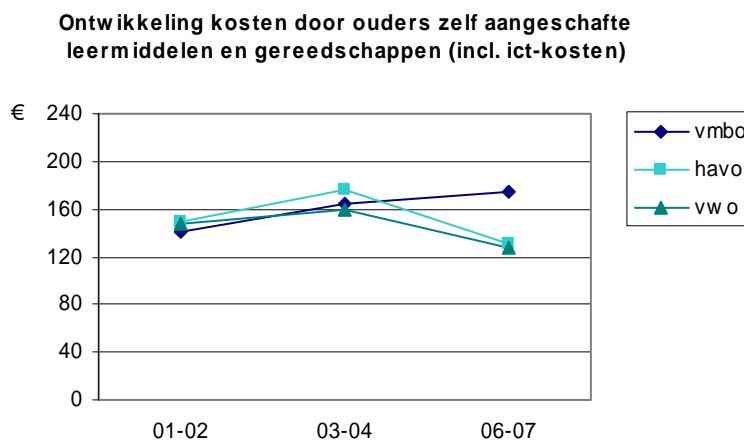
Tabel 3.10 – Kosten door ouders zelf aangeschafte materialen en leermiddelen in de drie onderzoeken (gecorrigeerd voor inflatie)

	NIBUD* 01-02	Research voor Beleid* 03-04	ITS 06-07
vmbo	€141	€165	€174
havo	€149	€176	€131
vwo	€148	€160	€127

* Voor 2001-2002 en 2003-2004 zijn de kosten van overige schoolbenodigheden en bijkomende kosten materialen en gereedschappen samengenomen.

In figuur 3.7 is deze ontwikkeling nog eens grafisch weergegeven.

Figuur 3.7 – Ontwikkeling kosten van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (inclusief ict-benodigheden)

Op basis van de tabel en de figuur stellen we vast dat de kosten voor zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen nogal schommelen door de jaren heen. Uitgaande van 2003 zijn de kosten voor ouders van zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen in het vmbo iets gestegen (6%), in het havo flink gedaald (-26%) en ook in het vwo aanzienlijk lager dan in 2003 (-21%). We hebben geen verklaring voor de verschillen tussen de schooltypen.

3.2.5 Door de school in rekening gebrachte kosten

Bij deze kostenpost gaat het om leermiddelen en gereedschappen die door de school bij de ouders in rekening worden gebracht. Hieronder vallen onder andere veiligheidsbril, timmergereedschap, kopieën voor bepaalde vakken, voorlichtingsmaterialen voor studie- en beroepskeuze, maar bijvoorbeeld ook de huur van een kluisje.

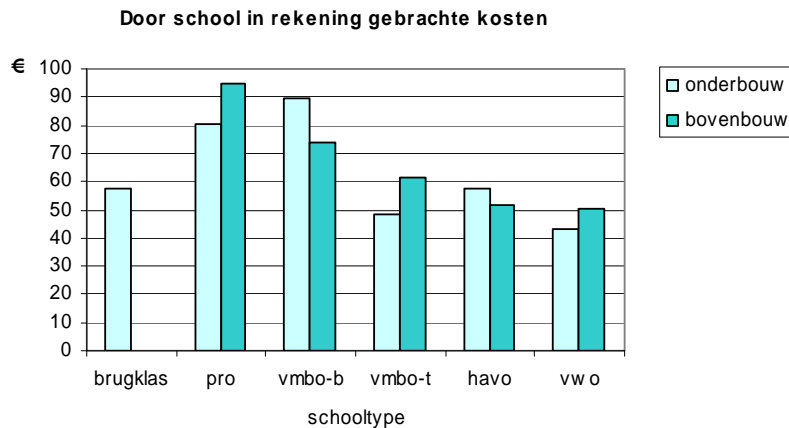
Gemiddeld betalen ouders aan door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen €61 (niet in tabel). De mediaan ligt op €45, het eerste kwartiel betaalt hieraan gemiddeld €12 en het laatste kwartiel €90 of meer.

Zoals blijkt uit tabel 3.11 en figuur 3.8 (zie ook bijlage tabel B3.9 en tabel B3.10) betalen ouders van leerlingen in het praktijkonderwijs het meest (totaal €86) en dan vooral in de bovenbouw (€95) (n=38). Ook in het vmbo-b betalen ouders relatief veel (totaal €81). Het feit dat er in het vmbo-b en het praktijkonderwijs relatief veel gewerkt wordt met gereedschappen zal de oorzaak zijn van deze hogere kosten. De kosten in de overige schooltypen ontlopen elkaar niet veel en liggen tussen de €47 en €58. Binnen het beroepsgerichte onderwijs in het vmbo zijn de kosten het hoogst in de sector techniek (€83). In de sector zorg betaalt men gemiddeld €63 en in de sector economie €75.

Tabel 3.11 – Gemiddelde door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen naar schooltype en onder- en bovenbouw en totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
brugklas	€58	-	€58
pro	€81	€95	€86
vmbo-b	€90	€74	€81
vmbo-t	€48	€61	€55
havo	€57	€52	€54
vwo	€43	€50	€47

Figuur 3.8 – Gemiddelde door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen naar schooltype en onder- en bovenbouw

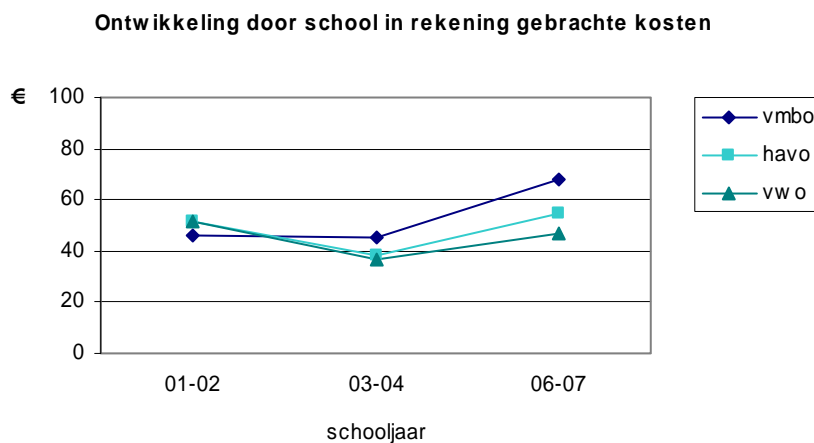

Ouders die €1.400 of meer verdienen zijn gemiddeld €58 kwijt aan door de school in rekening gebrachte kosten, terwijl ouders die minder verdienen dan €1.400 gemiddeld €81 voor deze kostenpost betalen. Een verklaring voor dit verschil hebben we niet.

Vergelijking door school in rekening gebrachte kosten met eerdere onderzoeken

Als we de door de school in rekening gebrachte kosten vergelijken met de eerdere onderzoeken, ontstaat het beeld zoals weergegeven in figuur 3.9. Op alle niveaus zijn de kosten gestegen ten opzichte van het schooljaar 2003-2004. De grootste stijging heeft plaatsgevonden in het vmbo (52%).

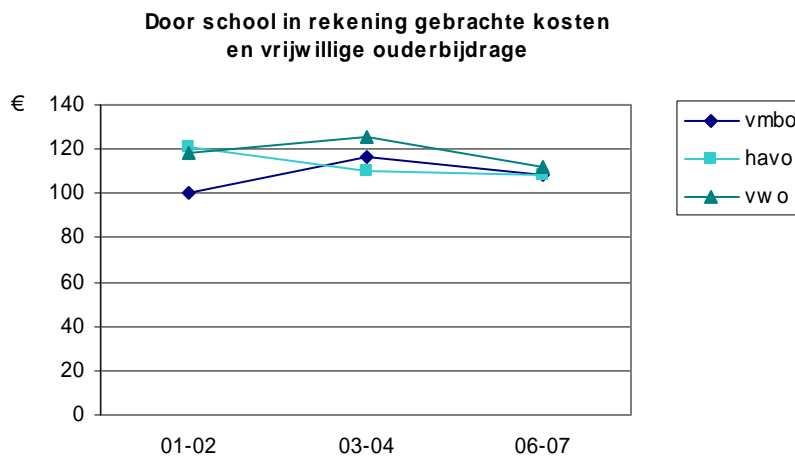
Figuur 3.9 – Vergelijking door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen in 2006 met deze kosten in 2001 en 2003 (gecorrigeerd voor inflatie) naar schooltypen

In het havo en het vwo zijn de kostenstijgingen ten opzichte van 2003 geringer; respectievelijk ruim 43 en 27 procent. In beide gevallen bevinden de kosten voor ouders zich op ongeveer hetzelfde niveau als in 2001.

Een andere vergelijking is te maken met beide onderzoeken door de door de school in rekening gebrachte kosten en de vrijwillige ouderbijdrage bij elkaar te tellen. Voor de drie onderzoeken ontstaat dan het beeld zoals weergegeven in figuur 3.10.

Figuur 3.10 – Vergelijking door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen en de vrijwillige ouderbijdrage in 2006 met deze kosten in 2001 en 2003 (gecorrigeerd voor inflatie) naar schooltypen

We zien dat de combinatie van deze twee postenkosten voor ouders zich nogal grillig ontwikkelt. In het vmbo en het vwo is er eerst sprake van een lichte kostenstijging, maar na 2003 dalen de kosten weer. In het havo is er sprake van een lichte daling, vooral tussen 2001 en 2003.

3.2.6 Kosten voor extra schoolactiviteiten

De gemiddelde kosten voor extra schoolactiviteiten zoals excursies en reisjes liggen over de schooltypen heen op €149 euro (niet in tabel). De mediaan ligt op €90 euro. Een kwart van de ouders geeft minder dan €43 euro uit aan buitenschoolse activiteiten, een kwart €200 of meer.

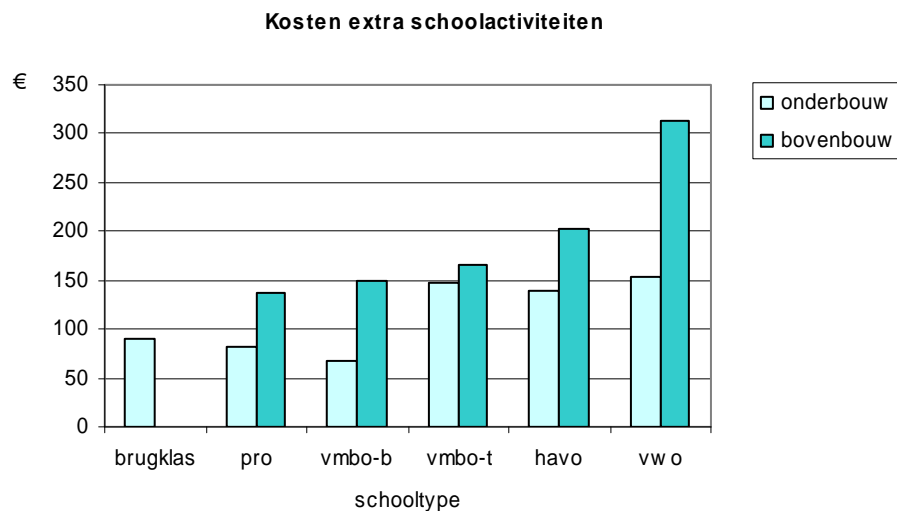
Uit tabel 3.12 en figuur 3.11 (zie ook bijlage tabel B3.11 en B3.12) blijkt dat de kosten van extra schoolactiviteiten voor ouders het hoogst zijn in het vwo (totaal €238)

en dan met name in de bovenbouw (€313). De buitenlandse reizen naar bijvoorbeeld Rome en Griekenland zullen hier ongetwijfeld verantwoordelijk voor zijn. Ook in het havo zijn de kosten voor ouders hoog in de bovenbouw (€203). Met uitzondering van de vmbo-t zien we bij alle schooltypen een groot prijsverschil tussen kosten in de onder- en bovenbouw.

Tabel 3.12 – Gemiddelde kosten extra schoolactiviteiten naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
brugklas	€ 90	-	€ 90
pro	€ 81	€137	€104
vmbo-b	€ 67	€150	€113
vmbo-t	€148	€166	€157
havo	€140	€203	€172
vwo	€154	€313	€238

Figuur 3.11 – Gemiddelde kosten extra schoolactiviteiten naar schooltype in onder- en bovenbouw

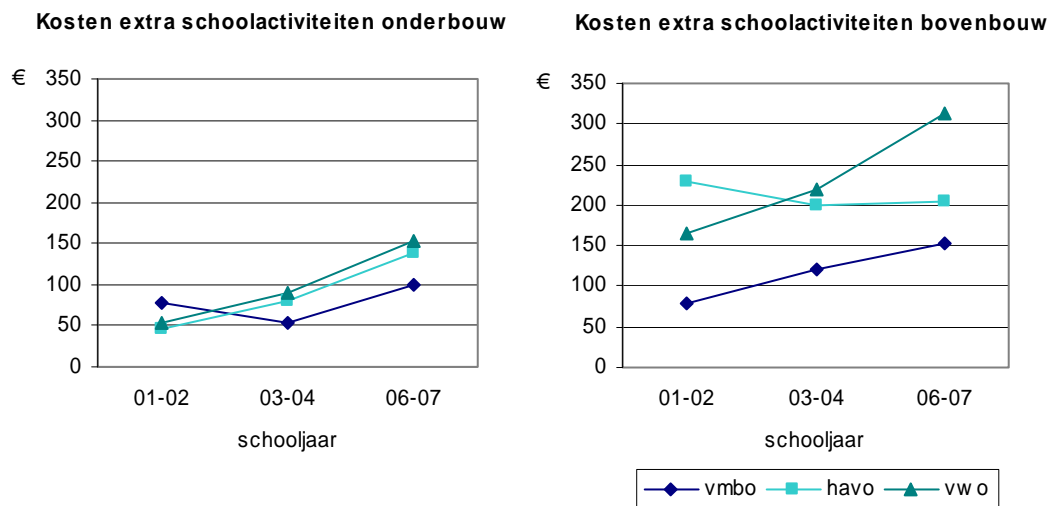
Ouders met een inkomen lager dan € 1.400 netto geven minder geld uit aan extra schoolactiviteiten (€ 132) dan ouders met een inkomen hoger dan € 1.400 netto (€ 153). Dit is anders dan bij veel van de eerder beschreven kosten. Mogelijk kiezen ouders met lagere inkomens er vaker voor om hun kinderen niet aan extra schoolactiviteiten deel te laten nemen.

Er wordt wel eens verondersteld dat allochtone leerlingen minder deel zouden nemen aan schoolreizen en andere extra schoolactiviteiten. De resultaten van het huidige onderzoek laten echter geen duidelijke verschillen zien tussen de kosten voor autochtone en allochtone ouders bij deze post.

Vergelijking kosten extra schoolactiviteiten met eerdere onderzoeken

We vergelijken de kosten voor extra schoolactiviteiten apart voor de onderbouw en de bovenbouw in figuur 3.12.

Figuur 3.12 – Vergelijking kosten extra schoolactiviteiten in de onderbouw in 2006 met deze kosten in 2001 en 2003 (gecorrigeerd voor inflatie) naar schooltype

In de onderbouw (figuur 3.12) zijn de kosten van extra schoolactiviteiten voor ouders in de onderbouw voor alle schooltypen ten opzichte van 2003 sterk gestegen. Voor het vmbo bedraagt de stijging 85 procent, de kosten voor de onderbouw van havo en vwo zijn met 70 procent gestegen.

In de bovenbouw daarentegen is er in het vmbo sprake van een gestage stijging van de kosten voor extra schoolactiviteiten tussen 2001 en 2006 (2001: €78, 2003: €121 en 2006: €153). In het havo zien we in de bovenbouw dat de kosten tussen 2003 en 2006 vrijwel gelijk zijn gebleven (2003: €201, 2006: €203). De bovenbouw van het vwo kost ouders steeds meer aan extra schoolactiviteiten (2001: €166, 2003: €218, 2006: €313). Dit is een stijging van 43 procent tussen 2003 en 2006.

3.2.7 Vrijwillige ouderbijdrage

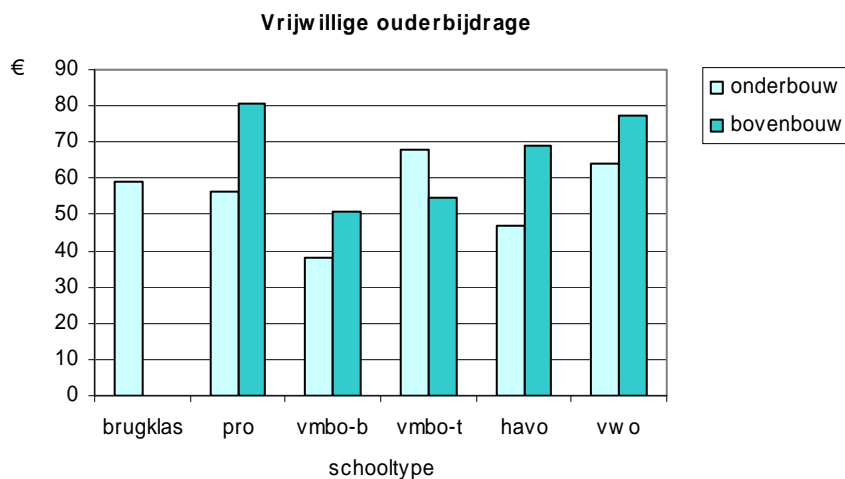
Van de ouders betaalt ruim 12 procent geen vrijwillige ouderbijdrage. Bijna 60 procent betaalt de ouderbijdrage wel en 30 procent weet het niet of ze de bijdrage betalen. De gemiddelde vrijwillige ouderbijdrage over schooltypen heen is €59 (niet in tabel). De mediaan ligt op €45. Het eerste kwartiel betaalt €16 of minder en het laatste kwartiel meer dan €75.

In tabel 3.13 en figuur 3.13 geven we een beeld van de vrijwillige ouderbijdrage in de verschillende schooltypen, de onderbouw en de bovenbouw.

Tabel 3.13 – Gemiddelde kosten vrijwillige ouderbijdrage in onderbouw en bovenbouw en voor totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
brugklas	€59	-	€59
pro	€56	€81	€65
vmbo-b	€38	€51	€45
vmbo-t	€68	€55	€61
havo	€47	€69	€58
vwo	€64	€77	€71

Figuur 3.13 – Gemiddelde kosten vrijwillige ouderbijdrage in onderbouw en bovenbouw, naar schooltypen

Opvallend is dat de vrijwillige ouderbijdrage in het vmbo-b het laagst is. Dit geldt zowel voor de onderbouw als voor de bovenbouw (totaal gemiddelde €45). De vrijwillige ouderbijdrage ligt in de overige schooltypen en onderbouw en bovenbouw dicht bij elkaar en varieert tussen de €58 en €71 (zie bijlage tabel B3.13 en tabel B3.14).

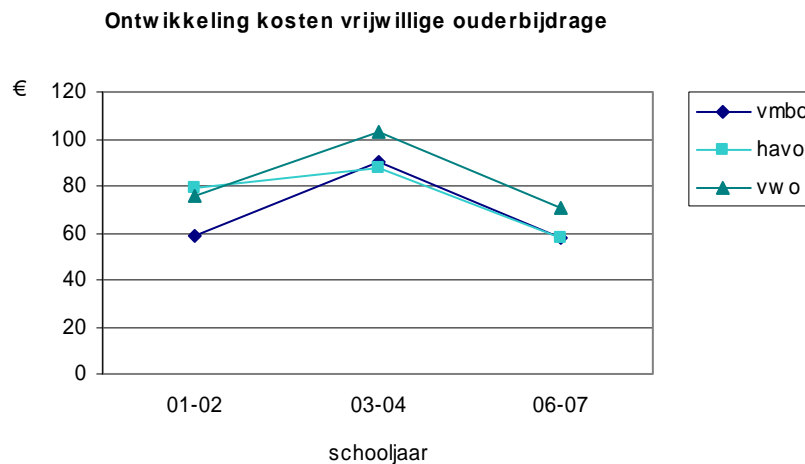
Ongeveer 3 procent van de ouders geeft aan dat ze korting krijgen op de vrijwillige ouderbijdrage. Een kwart hiervan krijgt korting vanwege het inkomen en 40 procent omdat ze meer kinderen op school hebben. Er zijn geen verschillen in het krijgen van korting/vrijstelling tussen autochtone en allochtone ouders.

Ruim 30 procent van de ouders geeft aan dat de school de vrijwillige ouderbijdrage gespecificeerd heeft, volgens 40 procent is dat niet het geval en 30 procent weet het niet. Er zijn geen verschillen tussen schooltypen in de mate waarin ze de vrijwillige ouderbijdrage gespecificeerd hebben.

Vergelijking kosten vrijwillige ouderbijdrage

Voor de drie meetmomenten in de loop der jaren staan de kosten voor de vrijwillige ouderbijdrage in figuur 3.14.

Figuur 3.14 – Vergelijking kosten vrijwillige ouderbijdrage in 2006 met deze kosten in 2001 en 2003 (gecorrigeerd voor inflatie) naar schooltypen

Figuur 3.14 laat voor alle schooltypen een vergelijkbaar patroon zien. In het vmbo is over de jaren heen eerst sprake van een sterke stijging en vervolgens van een even scherpe daling (€59, €92, €58). In het havo stijgt de vrijwillige ouderbijdrage eerst van €79 tot €89 om vervolgens fors te dalen naar €58 in 2006. In het vwo zien we na een stijging van €75 in 2001 tot €104 in 2003 een daling naar €71 in 2006.

3.2.8 Reiskosten

Volgens de ouders gaat 88 procent van de leerlingen meestal met de fiets naar school (Research voor Beleid: 86 procent). Daarnaast gebruikt 15 procent ook regelmatig het openbaar vervoer (zie tabel 3.14). Research voor Beleid vond hier 8 procent, maar in dat onderzoek is gevraagd naar leerlingen die uitsluitend met het openbaar vervoer naar school gingen. De gemiddelde afstand van school naar huis is 8 kilometer en de mediaan ligt op 5. De gemiddelde afstand ligt iets hoger dan in het onderzoek van Research voor Beleid (6 km). In ons onderzoek treffen we redelijk veel ouders van leerlingen aan die meer dan 100 km van de school wonen. Het betreft hier vooral openbare scholen en samenwerkingsverbanden.

*Tabel 3.14 – Meest gebruikte vervoermiddel van huis naar school, aantallen (ongewogen) en percentages (gewogen)**

	N	%
fiets	2.277	88
openbaar vervoer	698	15
brommer	153	2
lopend	108	4
auto	69	3
totaal	3.305	112

* Percentages tellen op tot meer dan 100 procent omdat er meerdere antwoorden mogelijk waren.

In tabel 3.15 staat de gemiddelde reisafstand van huis naar school (enkele reis). Meer dan de helft van de leerlingen woont binnen een straal van vijf kilometer van school. Bijna 40 procent woont 6-15 kilometer van school en in totaal 8 procent moet meer dan 16 kilometer reizen om op school te komen.

Tabel 3.15 – Gemiddelde reisafstand van huis naar school (enkele reis), aantallen (ongewogen) en percentages (gewogen)

	N	%
5 km of minder	1.276	54
6-15 km	1.064	38
16-30 km	259	6
31-50 km	102	1
51 km of meer	66	1
N	2.767	

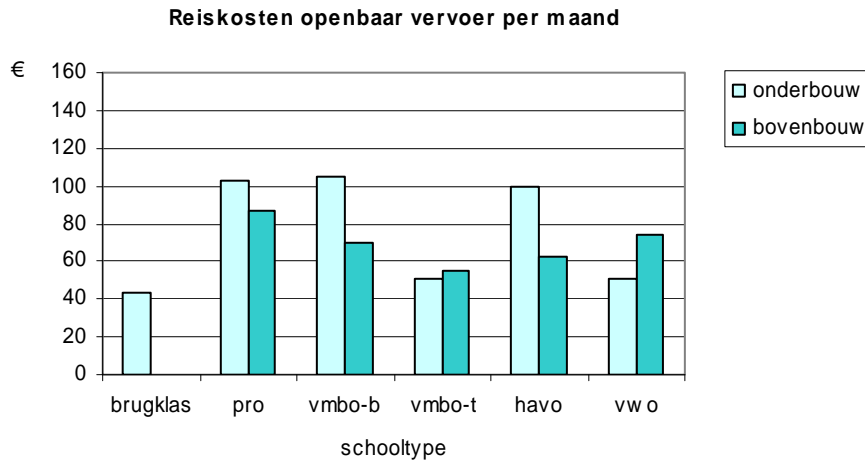
De gemiddelde reiskosten per maand indien er met het openbaar vervoer wordt gereisd zijn €70 (niet in tabel). De gemiddelde reiskosten per openbaar vervoer bij de verschillende afstandscategorieën per maand zijn als volgt: bij 5 km of minder €32, bij 6-15 km €64, bij 16-30 km: €70, bij 31-50 km: €92, bij 51 km of meer: €174.

Uit tabel 3.16 en figuur 3.15 blijkt (zie ook bijlage tabel B3.15) dat de reiskosten in het vmbo-b, het praktijkonderwijs en het havo erg hoog liggen. Een verklaring voor de hoge reiskosten bij de eerste twee schooltypen kan zijn dat de spreiding van dit schooltype groter is. Voor het havo gaat deze verklaring echter niet op. Bij de interpretatie van deze bedragen moet wel in het oog worden gehouden dat het aantal respondenten per groep in alle gevallen lager dan 50 is. Enige voorzichtigheid is dus geboden bij de interpretatie.

Tabel 3.16 – Gemiddelde reiskosten bij openbaar vervoer naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
brugklas	€ 44	-	€44
pro	€102	€87	€97
vmbo-b	€105	€70	€90
vmbo-t	€ 51	€55	€53
havo	€100	€63	€82
vwo	€ 51	€74	€63

Figuur 3.15 – Gemiddelde reiskosten bij openbaar vervoer naar schooltype in onder- en bovenbouw

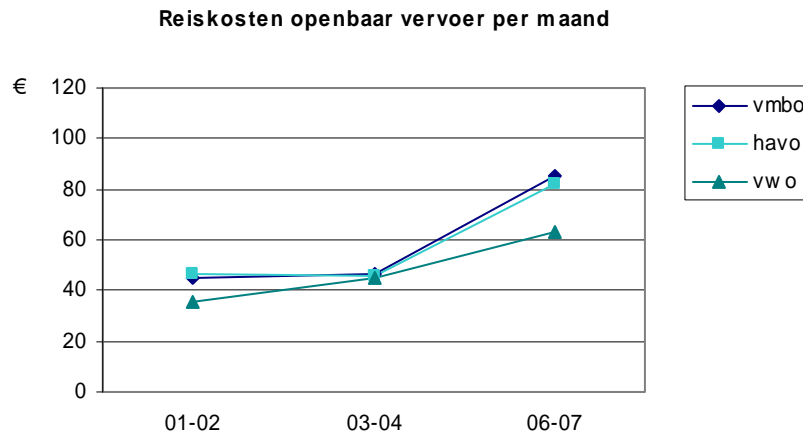
Ongeveer 0,5 procent van de ouders geeft aan een reiskostenvergoeding te ontvangen anders dan van de IB-Groep. Er zijn hierbij geen verschillen tussen schooltypen. Verder worden als verstrekker van de reiskostenvergoeding genoemd: gemeenten, sociale dienst, de school of de provincie.

Bijna 4 procent van de ouders (n=99) geeft aan dat de hoogte van de reiskosten een reden is geweest om niet voor een school te kiezen.

Vergelijking reiskosten

Uit de vergelijking in figuur 3.16 blijkt dat de reiskosten voor het openbaar vervoer voor ouders in alle schooltypen fors zijn toegenomen. Tussen 2003 en 2006 zijn de reiskosten in het vmbo en havo met respectievelijk 80 en 75 procent gestegen (in het vmbo van €47 tot €85; in het havo van €47 tot €82), maar ook in het vwo zijn de kosten voor het openbaar vervoer met 38 procent gestegen (van €46 naar €63).

Figuur 3.16 – Vergelijking reiskosten openbaar vervoer in 2006 met deze kosten in 2001 en 2003 (gecorrigeerd voor inflatie en jaarbedragen gedeeld door 10) naar schooltypen

3.2.9 Tegemoetkoming schoolkosten

Ouders met een jaarinkomen tot €29.482 bruto hebben recht op een volledige tegemoetkoming voor de schoolkosten van hun kind. In het voortgezet onderwijs bedraagt deze tegemoetkoming in de onderbouw maximaal €577,77 en in de bovenbouw €655,73. Per euro boven het grensbedrag moeten ouders 30 procent inleveren op de tegemoetkoming. Indien ouders meer kinderen hebben voor wie zij een tegemoetkoming kunnen aanvragen of kinderen die in aanmerking komen voor een tegemoetkoming scholieren, wordt het meerbedrag gedeeld door het aantal kinderen. Afhankelijk van het aantal kinderen dat meetelt en het inkomen komen ouders tot aan een bedrag van ongeveer €35.000 bruto per jaar in aanmerking voor een al dan niet volledige tegemoetkoming in de schoolkosten.

Zestig procent van de ouders is door de school attent gemaakt op de mogelijkheid tot het verkrijgen van een tegemoetkoming in de schoolkosten via IB-Groep (WTOS). Autochtone ouders waren hier vaker van op de hoogte (63%) dan allochtone ouders (50%).

In principe komen alle ouders met een gezinsinkomen lager dan € 1.400 netto per maand in aanmerking voor de maximale tegemoetkoming. Dit geldt voor 15 procent van de ouders in onze steekproef (zie ook tabel 1.2). Hierbij moet worden opgemerkt dat het lastig is om aan te geven waar de nettogrens voor het verkrijgen van een tegemoetkoming WTOS precies ligt. Dit is afhankelijk van de arbeidsvoorwaarden en de sector waarin iemand werkzaam is. Wel is zeker dat deze grens hoger ligt dan € 1.400 netto per maand. Tot ongeveer € 1.550 netto per maand komen ouders in aanmerking voor een maximale tegemoetkoming WTOS en tot ongeveer € 1.750 netto per maand voor een gedeeltelijke tegemoetkoming. Omdat we in het huidige onderzoek alleen een onderscheid maken in inkomens onder € 1.400 netto per maand en inkomens boven € 1.400 netto per maand, kunnen we geen precieze uitspraken doen over het totale percentage WTOS-gerechtigden, maar dit zal in ieder geval boven de 15 procent liggen.

Voor het voortgezet onderwijs kunnen de gegevens over de WTOS uit de steekproef van de IB-Groep niet gekoppeld worden aan de responsgroep. Daarom maken we gebruik van de Kerncijfers 2001-2005 van OCW. Uit de Kerncijfers blijkt dat 36 procent van de ouders een tegemoetkoming ontvangt.

3.2.10 Overige aspecten schoolkosten

Van ruim 10 procent van de ouders volgt het kind huiswerkklassen. Bijna driekwart betaalt hier niets voor. Het kwart van de ouders dat hiervoor wel betaalt noemt vooral bedragen tussen de €250 en €1.000 per jaar.

Meer dan 20 procent van de ouders geeft aan dat hun kind bijlessen volgt. Driekwart hiervan betaalt niets voor deze bijlessen. De bijlessen worden voornamelijk gegeven op school door leraren van de school (72%) en buiten de school door leraren van buiten de school (23%). De kosten voor de bijlessen per jaar variëren sterk en zitten vooral tussen € 100 en € 1.000. De meeste ouders betalen rond de € 500 per jaar. Bedragen van € 2.000 tot € 3.000 komen echter ook voor.

Ruim 40 procent van de leerlingen heeft volgens de ouders een baantje. Slechts 4 procent van de kinderen betaalt mee aan schoolkosten. Leerlingen betalen vooral mee vanuit het geld dat ze verdienen met een bijbaantje (58%) en met hun zakgeld (35%).

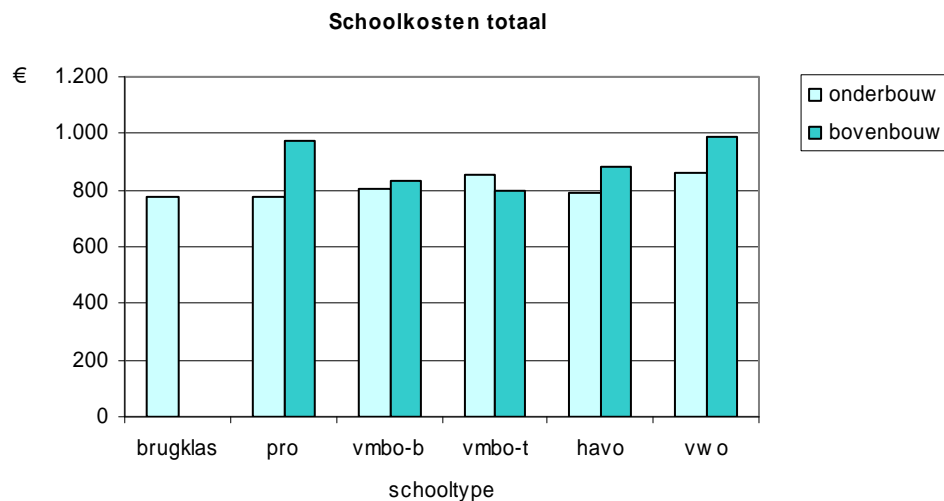
3.2.11 Totale schoolkosten ouders voortgezet onderwijs

Nu alle kosten voor ouders bekend zijn kunnen we in deze slotparagraaf de balans opmaken. Wat geven ouders uit aan studerende kinderen in de diverse schooltypen en aan welke kostensoorten? In tabel 3.17 en figuur 3.17 geven we daarvan een eerste beeld.

Tabel 3.17 – Gemiddelde schoolkosten voor ouders totaal in de onderbouw, bovenbouw en voor totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
brugklas	€777	-	€777
pro	€774	€973	€850
vmbo-b	€803	€832	€797
vmbo-t	€853	€798	€823
havo	€792	€884	€839
vwo	€858	€989	€927

Figuur 3.17 – Gemiddelde schoolkosten voor ouders totaal in de onderbouw, bovenbouw

Uit figuur 3.17 en tabel 3.17 blijkt dat ouders van leerlingen in het vmbo-b in totaal gemiddeld het minst betalen (€797) en ouders van leerlingen in het vwo het meest (€927). De andere schooltypen zitten hier tussen in. Ouders zijn, het vmbo-t uitgezonderd, in alle schooltypen in de bovenbouw meer geld kwijt dan in de onderbouw.

In paragraaf 3.2.9 zagen we op basis van de Kerncijfers van OCW dat 36 procent van de ouders in het voortgezet onderwijs een tegemoetkoming in de schoolkosten ontvangt.

Ruim 3 procent van de ouders geeft aan dat de hoogte van de schoolkosten een reden is geweest om niet voor een bepaalde school te kiezen.

De totale kosten voor ouders zijn als aangegeven in tabel 3.18 over de verschillende kostenposten verdeeld. Voor een verdere uitsplitsing naar onder- en bovenbouw zie bijlage tabel B3.17.

Tabel 3.18 – Verdeling gemiddelde kosten voor ouders over kostenposten naar schooltype

	vo totaal	brugklas	pro	vmbo-b	vmbo-t	havo	vwo
kosten schoolboeken	€347	€355	€223	€315	€356	€354	€380
kosten atlas, woordenboeken en rekenmachine	€ 64	€ 57	€128	€ 59	€ 62	€ 68	€ 64
kosten aan ict en ict-benodigdheden door school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen	€ 60	€ 59	€141	€ 94	€ 47	€ 41	€ 39
kosten van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen	€ 61	€ 58	€ 86	€ 81	€ 55	€ 54	€ 47
kosten van extra schoolactiviteiten	€ 91	€ 99	€103	€ 89	€ 84	€ 91	€ 88
kosten vrijwillige ouderbijdrage	€149	€ 90	€104	€113	€157	€172	€238
totaal	€ 59	€ 59	€ 65	€ 45	€ 61	€ 58	€ 71
	€831	€777	€850	€797	€823	€839	€927

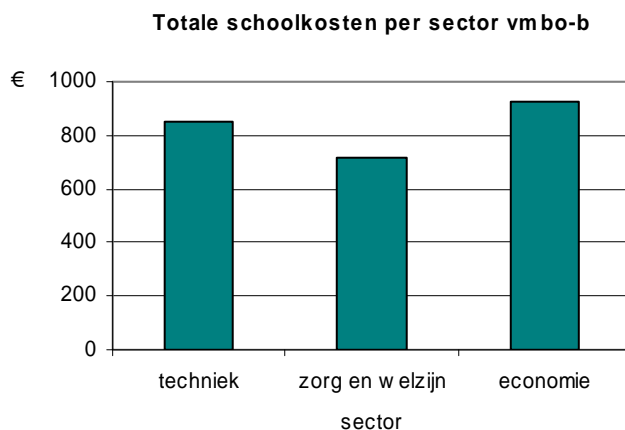
Schoolboeken zijn overduidelijk de kostenpost waaraan ouders het meest betalen. Tussen de 26 procent (praktijkonderwijs) en 46 procent (brugklas) van de totale kosten voor ouders gaat daar heen. De kosten voor extra schoolactiviteiten zijn de tweede kostenpost. Deze kosten nemen afhankelijk van het schooltype ruwweg tussen de 12 (brugklas/praktijkonderwijs) en 26 procent (vwo) van de totale kosten voor hun rekening. De overige posten zijn kleiner. Door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen maken tussen de 9 (vwo) en 13 procent (brugklas) uit van de totale schoolkosten. De kosten van atlanten, woordenboeken en rekenmachines nemen tussen de 7 (vwo, vmbo-b en brugklas) en 15 procent (praktijkonderwijs) van de totale kosten voor hun rekening. Het aandeel door de school in rekening gebrachte

kosten varieert tussen de 5 (vwo) en 10 procent (vmbo-b, praktijkonderwijs). Aan ict wordt tussen de 4 (vwo) en 17 procent (praktijkonderwijs) besteed en aan de vrijwillige ouderbijdrage tussen de 6 (vmbo-b) en 8 procent (brugklas, praktijkonderwijs, vwo).

Het relatieve aandeel van de vrijwillige ouderbijdrage en de door de ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen is het meest stabiel over alle schooltypen heen. Bij het relatieve aandeel van de schoolboeken, extra schoolactiviteiten en ict- en ict-benodigdheden zien we de grootste verschillen tussen de schooltypen.

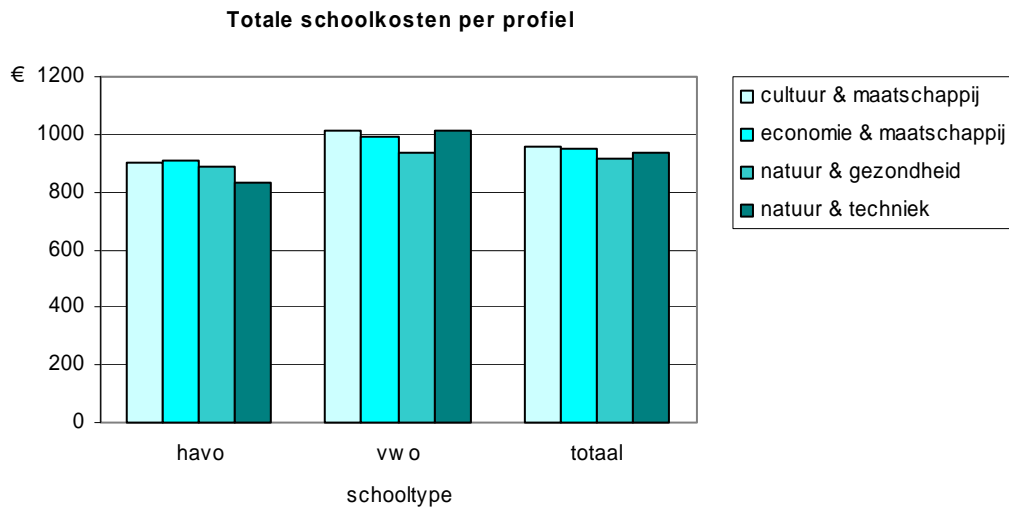
In figuur 3.18 staan de totale schoolkosten verdeeld naar sector voor het vmbo-b. De schoolkosten zijn in totaal het hoogst in de sector economie (€927) en het laagst in de sector zorg en welzijn (€719). In de sector techniek bedragen de totale schoolkosten voor ouders €849.

Figuur 3.18 – Verdeling totale kosten per sector in het vmbo-b

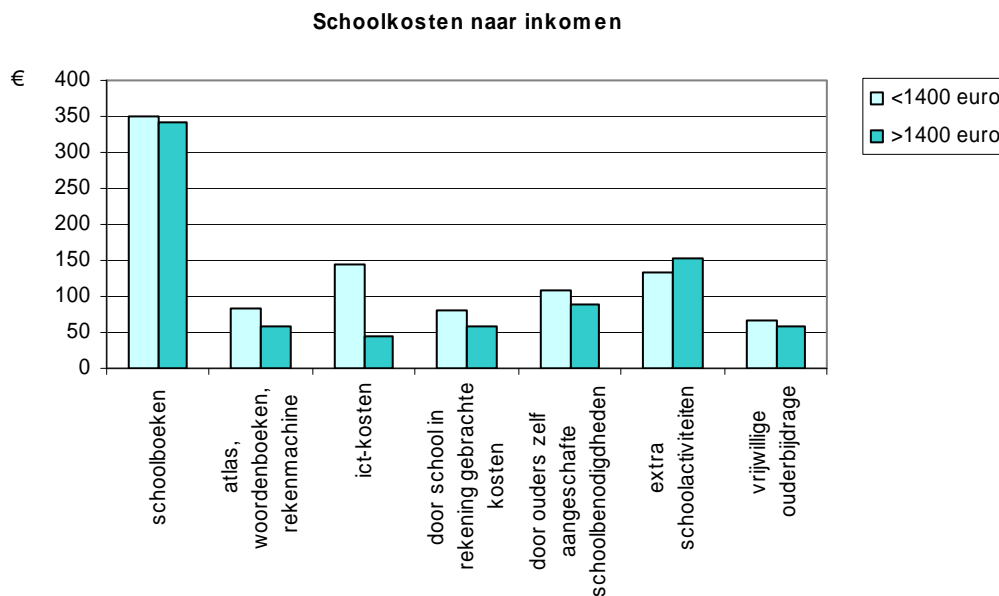
Naar profiel zijn de totale kosten verdeeld als aangegeven in figuur 3.19. We zien dat de kosten binnen de profielen nogal willekeurig verdeeld zijn. Wel zien we dat de kosten in het vwo voor elk profiel hoger zijn dan voor het havo.

Figuur 3.19 – Verdeling totale kosten per profiel in het havo en vwo

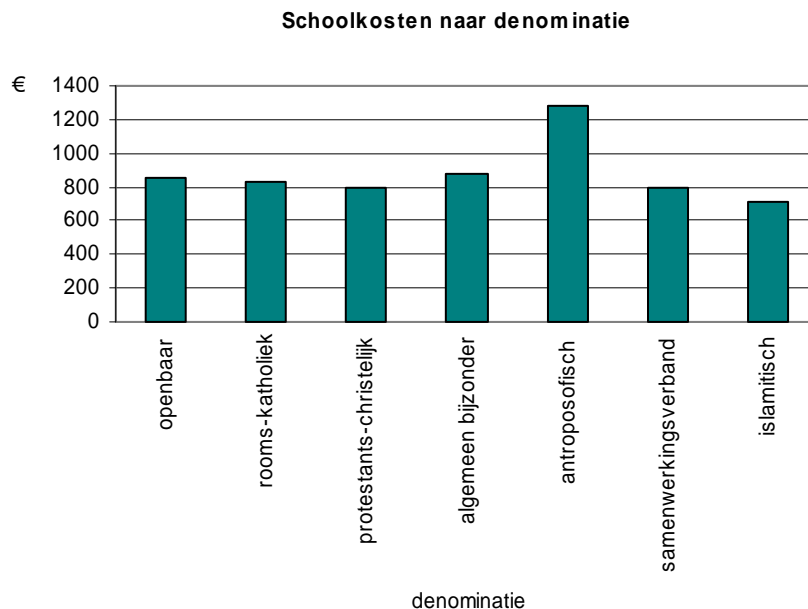
Uit de figuren 3.20 en 3.21 blijkt dat er zowel naar inkomen als naar denominatie verschillen in de kosten voor ouders zijn (zie ook bijlage tabel B3.18).

Figuur 3.20 – Verschillen in schoolkosten naar inkomen

Ouders die minder dan €1.400 verdienen betalen gemiddeld €967 aan schoolkosten en ouders die meer dan €1.400 verdienen betalen €802. Zoals uit figuur 3.20 blijkt zijn er vooral grote verschillen bij ict-kosten. Ouders met minder dan €1.400 netto geven hier meer geld aan uit. Een mogelijke verklaring die hiervoor al eerder is gegeven, is dat bij de hogere inkomens zaken als een pc of laptop vaker al aanwezig zijn en niet speciaal voor school hoeven te worden aangeschaft. Ook geven ouders met een netto-inkomen van minder dan €1.400 wat meer geld uit aan atlanten, woordenboeken en rekenmachines, door school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen en zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen. Aan extra schoolactiviteiten geven ouders met een inkomen lager dan €1.400 netto juist *minder* geld uit.

Figuur 3.21 – Gemiddelde schoolkosten naar denominatie

Figuur 3.21 geeft aan dat ouders met kinderen op vrije scholen het meest kwijt zijn aan schoolkosten (€1.278) en ouders op islamitische scholen het minst (€707). In beide gevallen gaat het om zeer kleine aantallen. Op de scholen van de andere richtingen betalen ouders tussen € 790 (samenwerkingsverband) en € 877 (algemeen bijzonder).

In tabel 3.19 geven we voor de kostenposten waarbij een vergelijking met eerdere jaren mogelijk is weer hoe deze kosten zich sinds 2001 hebben ontwikkeld.

Tabel 3.19 – Ontwikkeling van de kosten in periode 2001-2007* (gecorrigeerd voor inflatie)

	vmbo			havo			vwo		
	01-02	03-04	06-07	01-02	03-04	06-07	01-02	03-04	06-07
door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (inclusief ict)	€141	€165	€174	€149	€176	€131	€148	€160	€127
door school in rekening gebrachte kosten	€ 46	€ 45	€ 68	€ 51	€ 38	€ 54	€ 52	€ 37	€ 47
extra schoolactiviteiten	€ 78	€ 97	€129	€141	€139	€172	€112	€165	€238
vrijwillige ouderbijdrage	€ 59	€ 92	€ 58	€ 79	€ 89	€ 58	€ 75	€104	€ 71

* Voor 2001-2002 en 2003-2004 zijn de kosten van overige schoolbenodigdheden en bijkomende kosten materialen en gereedschappen samengenomen.

Bij de door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen zien we in de hogere schooltypen een daling van de kosten na 2003-2004, terwijl de kosten in het vmbo gestaag zijn gestegen. Het gaat hier overigens om de kosten van door ouders aangeschafte leermiddelen en gereedschappen *inclusief* ict-kosten omdat deze in de onderzoeken van het NIBUD en Research voor Beleid niet apart onderscheiden zijn. Bij de door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen zien we bij alle schooltypen een vergelijkbaar beeld: na een daling van de kosten na 2001-2002 zijn de kosten sinds 2003-2004 weer gestegen. Bij de extra schoolactiviteiten en de vrijwillige ouderbijdrage is een andere tendens zichtbaar: de kosten van de vrijwillige ouderbijdrage zijn (sinds 2003-2004) afgenomen, terwijl de kosten van extra schoolactiviteiten aanzienlijk zijn gestegen. Mogelijk is hier sprake van een verband: het zou kunnen dat scholen in vergelijking met voorgaande jaren de kosten voor schoolreisjes en dergelijke minder vaak onder de vrijwillige ouderbijdrage rekenen en vaker bij de extra schoolactiviteiten. Er zou met andere woorden sprake kunnen zijn van communicerende vaten.

3.3 Scholen voortgezet onderwijs

In deze paragraaf gaan we in op het beleid van de scholen ten aanzien van schoolkosten en de kosten die scholen in rekening brengen bij de ouders.

In hoofdstuk 1 is gerapporteerd over de steekproef en de respons bij vo-scholen. In totaal hebben 206 vo-scholen de schoolkostenmonitor ingevuld, een respons van 38 procent. De behaalde aantallen zijn over het algemeen voldoende om uitspraken te kunnen doen naar schooltype. Het gemiddelde aantal leerlingen per school bedraagt

1.530. Het percentage allochtone deelnemers op deze scholen bedraagt gemiddeld 9 procent.

3.3.1 Schoolboeken

Inkoopbeleid

Sinds 1 januari 2005 is de vaste boekenprijs afgeschaft. Dit houdt in dat de uitgevers niet langer de prijs bepalen, maar dat iedere distributeur zelf zijn eigen prijzen kan vaststellen. Aan de scholen is gevraagd in hoeverre zij verwachten dat het loslaten van de vaste prijs een prijsdrukkend effect heeft gehad op de schoolboeken in de schooljaren 2005-2006 en 2006-2007. Ongeveer 90 procent van de scholen geeft aan dat er geen prijsdrukkend effect is. Dit komt overeen met de bevindingen van de NMa (2006).

De belangrijkste reden waarom de vaste boekenprijs volgens de scholen geen prijsdrukkend effect heeft gehad is dat de prijzen van boeken sowieso jaarlijks tussen de 5 en 10 procent stijgen. Nog mooiere boeken, een nog betere vormgeving, meer werkboeken of de splitsing van methoden en het uitrusten van methoden met cd-roms worden ook als redenen genoemd. Ook zouden boekhandelaars te veel de (hoge) adviesprijzen van uitgevers aanhouden. Tenslotte wordt ook de beperkte concurrentie als oorzaak van de prijsstijgingen naar voren gehaald. De scholen die aangeven dat er een prijsdrukkend effect is van de vaste boekenprijs geven voornamelijk aan dat de prijzen van boeken de laatste jaren “min of meer stabiel” of “ongeveer hetzelfde” zijn gebleven. Redenen hiervoor worden niet genoemd.

Circa driekwart van de scholen geeft aan dat hun inkoopgedrag niet is veranderd sinds de afschaffing van de vaste boekenprijs. Scholen die wel hun inkoopgedrag hebben veranderd, geven aan dat ze nu prijsvergelijkingen tussen distributeurs maken of andere leveranciers hebben gekozen. Andere genoemde wijzigingen in inkoopgedrag zijn het onderhandelen met de boekhandel of het maken van kortingsafspraken.

Boekenfonds

Aan de scholen is gevraagd op welke manier hun leerlingen de schoolboeken verkrijgen: via een eigen boekenfonds van de school, via een extern fonds bij een boekhandelaar (bijvoorbeeld Iddink of Van Dijk) of door ouders zelf te laten kopen. Ze konden hierbij meerdere mogelijkheden aangeven. In totaal biedt 20 procent van de scholen een combinatie van mogelijkheden voor de aanschaf van de schoolboeken. De mogelijkheid om zelf boeken te kopen komt alleen voor in combinatie met een intern of extern boekenfonds. Het percentage scholen dat alléén boeken aanbiedt via een extern boekenfonds bedraagt 44 procent, terwijl 36 procent de schoolboeken alleen via een intern boekenfonds aanbiedt.

Vijf procent van de scholen verwacht het komende jaar wijzigingen in de wijze waarop leerlingen hun boeken voor school verkrijgen. Het gaat hier zowel om scholen die een intern boekenfonds hebben als om scholen met een extern boekenfonds. Enkele scholen met een intern boekenfonds overwegen dit uit te besteden aan een extern boekenfonds of over te doen aan een plaatselijke boekhandel. De reden is vaak kostenbeheersing. In een enkel geval wordt gekozen om de boeken alleen nog op school uit te delen en deze op school te houden.

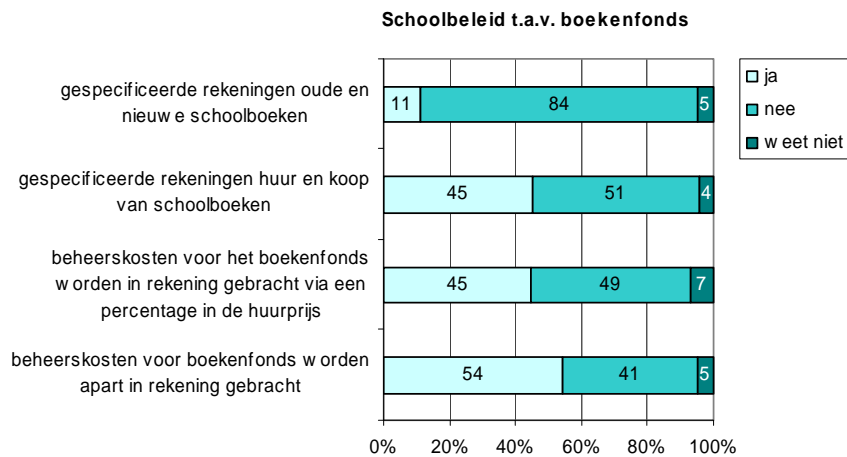
Bijna 70 procent van de scholen met een intern boekenfonds hanteert een afschrijvingstermijn van vier jaar bij schoolboeken. Ruim 20 procent van deze scholen hanteert een afschrijvingstermijn van vijf jaar en 8 procent schrijft de schoolboeken al na drie jaar af. Scholen die de schoolboeken alleen via het eigen boekenfonds aanbieden, hanteren vaker een afschrijvingstermijn van vijf jaar (29%) dan scholen die meerdere mogelijkheden bieden om de schoolboeken te kopen (4%).

Scholen met een intern boekenfonds brengen bij het huren van leerboeken gemiddeld 27 procent van de nieuwprijs in rekening. Gemiddeld hebben deze scholen een kortingspercentage van 13 procent bedongen bij de boekhandels.

Atlanten en woordenboeken maken bij meer dan 70 procent van de scholen met intern boekenfonds géén onderdeel uit van het boekenfonds. Bijna een kwart van deze scholen geeft aan dat atlanten en woordenboeken wel deel uitmaken van het boekenfonds en 5 procent geeft ouders de keuze.

Slechts 11 procent van de scholen met een intern boekenfonds geeft aan een gespecificeerde rekening over oude en nieuwe schoolboeken te sturen aan de ouders (zie figuur 3.22). Minder dan de helft van deze scholen (45%) geeft een gespecificeerde rekening over de huur en koop van schoolboeken. Bijna de helft van de scholen met een intern boekenfonds (45%) brengt de kosten voor het boekenfonds in rekening via een opslagpercentage in de huurprijs. Ruim de helft van de scholen brengt de kosten voor het interne boekenfonds apart bij de ouders in rekening.

Figuur 3.22 – Schoolbeleid ten aanzien van boekenfonds

Kosten schoolboeken

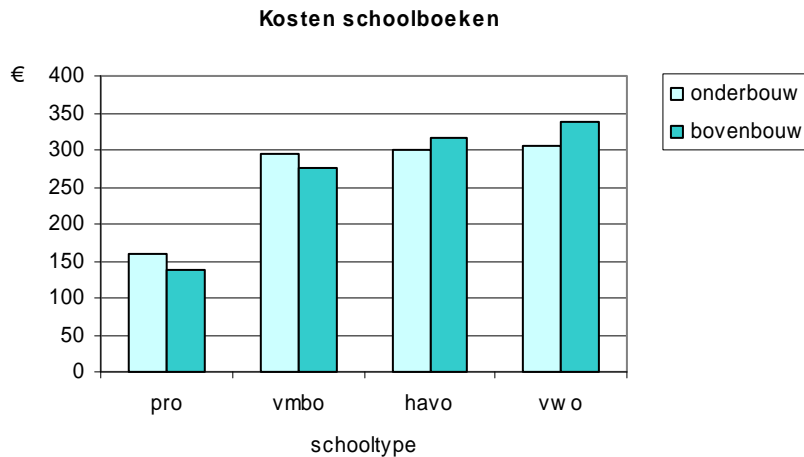
De gemiddelde boekenkosten in het voortgezet onderwijs bedragen volgens de scholen €296, met een mediaan van €300 (niet in tabel). Het eerste kwartiel betaalt €248 en het laatste €340. Uit tabel 3.20 blijkt dat de kosten van de schoolboeken in 2006-2007 het laagst zijn in het praktijkonderwijs (€149) en het hoogst in het vwo (€313). In het praktijkonderwijs en het vmbo zijn de boekenkosten in de onderbouw hoger dan in de bovenbouw. Voor het havo en vwo geldt het tegenovergestelde.

Tabel 3.20 – Gemiddelde boekenkosten naar schooltype en voor onder- en bovenbouw en totaal

	onderbouw	bovenbouw	totaal
praktijkonderwijs	€160	€137	€149
vmbo	€294	€275	€285
havo	€301	€316	€304
vwo	€305	€337	€313

Figuur 3.23 geeft de kosten van de schoolboeken volgens de scholen nog eens grafisch weer.

Figuur 3.23 – Kosten schoolboeken volgens scholen, uitgesplitst naar schooltype en onder- en bovenbouw

Op bijna 80 procent van de scholen met een boekenfonds komt het voor dat ouders de schoolboeken die verkregen zijn via het interne of externe boekenfonds niet betalen. Het gaat echter meestal om een zeer klein deel van de ouders (gemiddeld 1,6%). Het komt wel iets vaker voor dat ouders de schoolboeken die zijn aangeschaft via een extern boekenfonds (1,9%) niet betalen dan via een intern boekenfonds (1,1%). Ruim 20 procent van de scholen met een boekenfonds heeft niet te maken met dit probleem omdat zij betaling vooraf vragen.

Slechts een zeer klein deel van de leerlingen (gemiddeld 0,6 procent) komt naar school zonder dat ze de benodigde boeken hebben aangeschaft.

Werkboeken

De indruk bestaat dat er een toename is in het gebruik van werkboeken door scholen. Is dit inderdaad het geval? De meerderheid van de scholen geeft aan dat het aantal werkboeken gelijk is gebleven (59%). Zeventien procent van de scholen geeft aan dat er sprake is van een afname in het gebruik van werkboeken. Als reden voor de afname van het aantal werkboeken noemen scholen dat docenten kritischer en bewuster worden op het gebruik ervan. Dit geldt zeker voor werkboeken die nauwelijks gebruikt worden. Schoolbeleid en invloed van de ouderraad spelen hierbij een rol. Ook willen docenten steeds meer eigen opgaven en een eigen programma samenstellen en niet vast zitten aan werkboeken. Sommige scholen geven aan werkboeken meerdere jaren te gebruiken. Dit heeft tevens een kostendrukkend effect voor ouders.

Bijna een kwart van de scholen geeft aan dat er sprake is van een toename van de aanschaf van werkboeken. Als belangrijkste reden voor de toename worden de uitgevers genoemd die steeds meer werkboeken produceren bij (de splitsing van) methoden. Een respondent verwoordt dit als volgt: “het gebruik wordt door de uitgevers

bijna afgedwongen”. Het gebruiksgemak voor leerlingen wordt ook als reden naar voren gebracht evenals het gebruiksgemak voor docenten. Ondanks een toename van cd-roms bij methoden neemt volgens enkelen het gebruik van werkboeken eerder toe dan af.

Ruim 8 procent van de scholen die aangeven dat er sprake is van toe- of afname in het gebruik van werkboeken geeft aan dat er grote verschillen zijn tussen schooltypen. De grote verschillen tussen het gebruik van werkboeken zitten vooral in de onderbouw en in het vmbo. In dit schooltype en in die laag neemt het gebruik van werkboeken volgens de scholen toe. In het vmbo zouden de veelheid aan programma’s, afdelingen en niveaus hier debet aan zijn.

Nieuwe spelling

Vanaf 1 augustus 2006 is de nieuwe spelling van kracht geworden. Aan de scholen is gevraagd in hoeverre dit een reden is geweest om de nieuwste edities van schoolboeken voor te schrijven.

Ruim driekwart van de scholen heeft dit voor geen enkel vak gedaan, 21 procent voor enkele vakken en slechts 2 procent voor alle vakken. De belangrijkste reden waarom er voor geen enkel vak nieuwe methoden worden aangeschaft vanwege de spelling is de aanwezigheid van een vaste afschrijvingsperiode. Hier wordt door scholen vanwege het kostenaspect voor ouders niet van afgeweken. Aangegeven wordt dat de nieuwe spelling verder weinig verandert aan de inhoud van de boeken.

Vooraf voor het vak Nederlands (ook woordenboeken) en in mindere mate de andere talen zijn wel nieuwe methoden gekocht. Als argumenten gelden: “Onderwijs en oude spelling? Gaat toch niet samen” en “Onderwijs zonder nieuwe spelling hoef ik toch niet toe te lichten, of ...”. Er wordt echter ook gemeld dat men de oude methoden voor Nederlands blijft gebruiken en kopieën met de nieuwe spellingsregels uitdeelt. Kostenaspecten zijn hierbij een belangrijke overweging.

Ruim 70 procent van de scholen geeft aan dat er voorwaarden worden gesteld aan het voorschrijven van nieuwe/andere schoolboeken. De meest genoemde voorwaarde ten aanzien van schoolboeken door het management is het aantal jaren dat een methode mee moet gaan. Perioden van vier à vijf jaar komen het meest voor. Het beperken van de kosten voor ouders wordt hierbij als argument aangehaald. Een klein aantal respondenten geeft aan dat een methode bij hoge uitzondering eerder dan het verlopen van de afschrijvingsperiode kan worden vernieuwd. Onderwijsvernieuwing is bijvoorbeeld soms een reden om eerder over te gaan tot vernieuwing van een methode. Andere voorwaarden vanuit het management zijn dat boeken bij de identiteit, de onderwijsvisie of de didactische aanpak van de school moeten passen. Tenslotte wordt het kritisch kijken naar (het gebruik van) werkboeken genoemd als voorwaarde vanuit het management.

De naar voren gebrachte voorwaarden gelden vooral voor docenten en hun vaksecties. Maar ook locatiedirecteuren en teamleiders spelen hierin een rol.

Bijna 15 procent van de scholen geeft aan dat ouders betrokken worden bij de boe-kenaanloop, vooral bij het afsluiten van het contract/de prijs met de boekhandel en de jaarlijkse evaluatie van het contract. Ook zijn ouders nogal eens lid van de stich-ting/het bestuur die het boekenfonds beheert. Tussen directie en de medezeggen-schapsraad en/of ouderraad wordt ook overleg gepleegd over de boekenkosten. Na-drukkkelijk wordt gesteld dat de inhoud niet ter sprake komt. Dat is het domein van de docenten of de vaksectie.

3.3.2 Ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden

De meeste scholen (86%) vragen naast de vrijwillige ouderbijdrage géén vaste bijdra-ge voor ict voor bijvoorbeeld de kosten van licenties en digitale leermiddelen. De gemiddelde hoogte van de ict-bijdrage is €28, met een mediaan van €9,50. Dit ge-middelde is met inbegrip van één school die €450 aan ict-bijdrage vraagt, onder andere voor uitbreiding van de ict-leermiddelen. Als deze school niet wordt meege-teld daalt de gemiddelde ict-bijdrage naar €12,50, met een mediaan van €9.

De meeste scholen (92%) kennen geen verplichting tot aanschaf van een laptop of bepaalde software. Twaalf scholen stellen bepaalde software verplicht en twee scho-len stellen een laptop verplicht.

3.3.3 Door de scholen in rekening gebrachte kosten

Bijna 90 procent van de scholen vraagt (naast de vrijwillige ouderbijdrage) ook een bijdrage voor leermiddelen, materialen en gereedschappen. Gemiddeld brengen scho-len hiervoor €57 bij de ouders in rekening, met een mediaan van €45. Het eerste kwartiel betaalt €25 of minder en het laatste kwartiel €75 of meer.

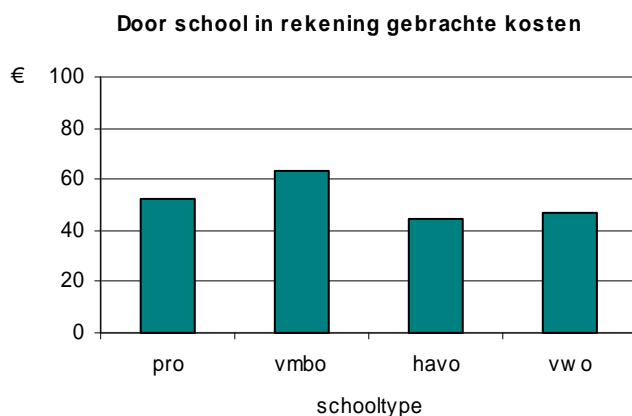
Uit tabel 3.21 blijkt dat de bijdrage het laagst is in het havo en vwo (respectievelijk €45 en €47) en het hoogst in het vmbo (€63). In het praktijkonderwijs bedraagt de bijdrage voor leermiddelen en gereedschappen €52.

Tabel 3.21 – Gemiddeld door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen naar schooltype

	gemiddelde kosten
praktijkonderwijs	€52
vmbo	€63
havo	€45
vwo	€47

In figuur 3.24 worden de door de school in rekening gebrachte kosten nog eens grafisch weergegeven.

Figuur 3.24 – Door school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen naar schooltype

3.3.4 Kosten voor extra schoolactiviteiten

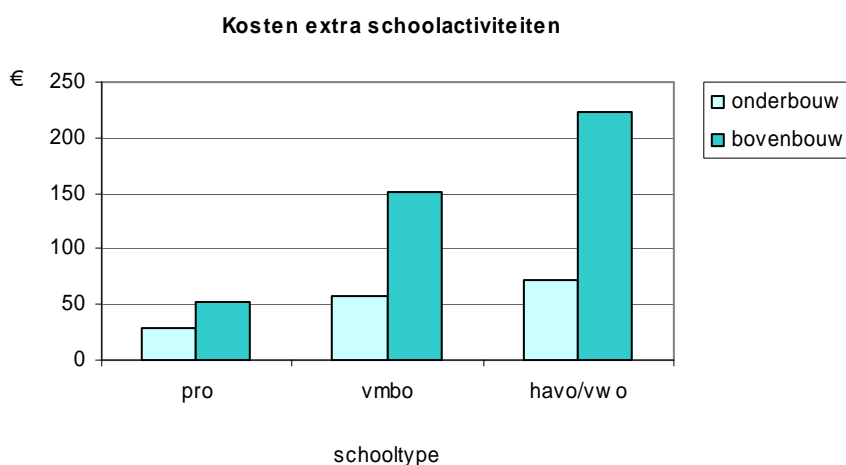
Scholen vragen over alle schooltypen en leerjaren heen aan ouders een gemiddelde bijdrage van €126 voor extra schoolactiviteiten, zoals excursies en binnen- en buitenlandse reizen (niet in tabel). De mediaan is €107. Het eerste kwartiel betaalt €66 of minder en het laatste €179 of meer.

Uit tabel 3.22 en figuur 3.25 blijkt dat de kosten sterk uiteenlopen voor de verschillende schooltypen en voor onder- en bovenbouw. Bij alle schooltypen zijn de kosten in de bovenbouw hoger dan in de onderbouw. In het praktijkonderwijs zijn de kosten gemiddeld het laagst (€40) en in het havo/vwo het hoogst (€148). Het vmbo neemt een middenpositie in wat betreft de kosten voor extra schoolactiviteiten (€103).

Tabel 3.22 – Kosten voor extra schoolactiviteiten naar schooltype en voor onder- en bovenbouw

	onderbouw	bovenbouw	totaal
praktijkonderwijs	€28	€ 52	€ 40
vmbo	€57	€151	€103
havo/vwo	€72	€223	€148

Figuur 3.25 – Kosten voor extra schoolactiviteiten naar schooltype en voor onder- en bovenbouw

Gemiddeld neemt 4 procent van de leerlingen niet deel aan extra schoolactiviteiten vanwege te hoge kosten. Er is echter wel sprake van grote variatie tussen de scholen: de genoemde percentages lopen uiteen van 0 tot 70 procent.

Het aanbieden van alternatieven met verschillende prijskaartjes

De scholen bieden in ongeveer de helft van de gevallen een alternatief aan, zodat ouders een keuze kunnen maken. Ruim 50 procent doet dit niet. De reden waarom scholen geen alternatief aanbieden is omdat dit moeilijk te organiseren is en vooral niet omdat de extra schoolactiviteiten ingekaderd zijn in het schoolprogramma en dus min of meer verplicht onderdeel uitmaken van de lessen. Soms wordt gesteld dat de prijzen laag gehouden worden door een subsidie van het Europees Sociaal Fonds (uitwisseling van leerlingen). Incidenteel melden scholen dat vanwege het kostenaspect de verre – en dure – extra schoolactiviteiten bewust uit het schoolprogramma zijn gehaald. De steeds toenemende kosten voor ouders vormden het argument hiervoor.

Vrijstelling voor betaling van extra schoolactiviteiten

Bijna 25 procent van de scholen geeft aan geen vrijstelling te verlenen van betaling voor extra schoolactiviteiten. Als belangrijkste redenen voor het niet verlenen van een geheel of gedeeltelijke vrijstelling worden genoemd dat de activiteiten vrijwillig zijn en deelname niet verplicht. Enkele scholen geven verder aan dat hier ook nog nooit om verzocht is, men het niet (structureel) aanbiedt maar dat er in zeer bijzondere gevallen wel mogelijkheden zijn of dat ouders bijgestaan worden elders subsidie hiervoor te krijgen.

Bij scholen die wél een voorziening hebben om ouders (deels) vrij te stellen van betaling van extra schoolactiviteiten gaat het meestal om een vrijstelling door een ad hoc verstrekking op verzoek (59%). Bijna een kwart van de scholen heeft een schoolfonds waar ouders in dit geval beroep op kunnen doen. Op 16 procent van de scholen kunnen ouders beroep doen op een voorziening die op aanvraag beschikbaar is. Een aantal scholen biedt een gespreide betalingsregeling aan. Het doorverwijzen naar gemeentelijke fondsen, een ouderfonds of een andere lokale stichting zijn tevens alternatieven.

3.3.5 Vrijwillige ouderbijdrage

Bijna 90 procent van de scholen vraagt een vrijwillige ouderbijdrage. Scholen gebruiken de vrijwillige ouderbijdrage voor een bonte lijst van activiteiten en zaken. De meest genoemde activiteiten zijn de volgende:

- buitenschoolse activiteiten (in dit rapport extra schoolactiviteiten genoemd). Het gaat dan om excursies, reises en culturele activiteiten;
- feesten en vieringen, inclusief diploma-uitreikingen;
- sport, ontspanning en toneel;
- drukwerk voor leerlingen, ouders, et cetera;
- mediatheek, bibliotheek en open leercentrum;
- schoolblad, schoolkrant;
- boekenfonds;
- identiteitsgebonden activiteiten;
- ouderraad, medezeggenschapsraad en leerlingenraad;
- automatisering en ict;
- verzekeringen;
- kluisjes;
- kopieerkosten.

Gemiddeld over alle schooltypen heen bedraagt de vrijwillige ouderbijdrage €67, met een mediaan van €55. Het eerste kwartiel vraagt €30 of minder en het laatste €78 of meer. Er zijn uiteraard verschillen naar schooltype: in het praktijkonderwijs is de vrijwillige ouderbijdrage het laagst. Daar vragen scholen gemiddeld €32 aan vrijwil-

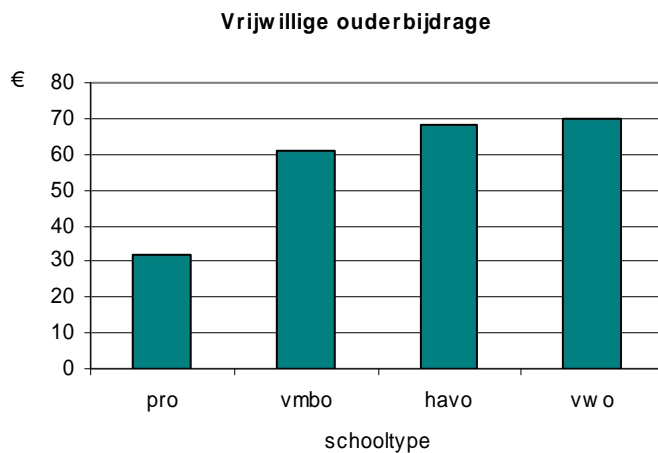
lige ouderbijdrage (zie tabel 3.23). In het vmbo, havo en vwo vragen scholen een hoger bedrag aan vrijwillige ouderbijdrage (respectievelijk €61, €68 en €70).

Tabel 3.23 – Gemiddelde kosten vrijwillige ouderbijdrage naar schooltype

	vrijwillige ouderbijdrage
praktijkonderwijs	€32
vmbo	€61
havo	€68
vwo	€70

In figuur 3.26 wordt de vrijwillige ouderbijdrage naar schooltype ook grafisch weergegeven.

Figuur 3.26 – Gemiddelde vrijwillige ouderbijdrage naar schooltype

De meerderheid van de scholen (61%) hanteert geen kortingspercentage of vrijstelling van de vrijwillige ouderbijdrage als ouders meerdere kinderen op school hebben. Bijna 40 procent geeft wel korting, waarvan 35 procent bij twee kinderen en 4 procent bij drie of meer kinderen uit een gezin. Scholen geven ouders met twee kinderen op dezelfde school gemiddeld 30 procent korting en ouders met drie of meer kinderen een gemiddelde korting van bijna 50 procent. De kortingspercentages variëren echter sterk per school (van 5 tot 100 procent).

Bijna 30 procent geeft aan dat er (ook) vrijstelling wordt verleend op andere gronden. De belangrijkste andere reden die wordt genoemd om vrijstelling te geven is de fi-

nanciële draagkracht van ouders. Ook “bijzondere omstandigheden” – zonder deze overigens expliciet te benoemen – komt regelmatig voor als reden voor vrijstelling. Enkele respondenten wijzen er nog maar eens op dat ouders niet verplicht zijn de ouderbijdrage te betalen (“vrijwillig is vrijwillig”).

Gemiddeld betaalt volgens opgave van de scholen 8 procent van de ouders de vrijwillige ouderbijdrage niet. Er zijn echter grote verschillen tussen de scholen. Het percentage ouders dat de vrijwillige bijdrage niet betaalt, loopt uiteen van 0 tot enkele tientallen.

Ruim 60 procent van de scholen legt de ouders géén overeenkomst voor ter ondertekening over de vrijwillige ouderbijdrage. Wel heeft 53 procent van de scholen de ouders op de hoogte gesteld van het vrijwillige karakter van de ouderbijdrage. Ruim de helft van de scholen (54%) heeft aan de ouders gespecificeerd waarvoor de ouderbijdrage wordt gebruikt. Iets meer dan de helft van de scholen (51%) heeft aangegeven dat er een mogelijkheid bestaat de ouderbijdrage gedeeltelijk te betalen en 45 procent van de scholen heeft de ouders geïnformeerd over het bestaan van een reductie- en kwijtscheldingsregeling.

Totale schoolkosten volgens scholen

Ter afsluiting van deze paragraaf over kosten voor ouders zetten we in tabel 3.24 alle kosten zoals opgegeven door scholen nog eens op een rij. Gemiddeld over alle schooltypen heen bedragen de kosten voor schoolboeken volgens de scholen €296, de kosten voor extra schoolactiviteiten €126, door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen €57 en de vrijwillige ouderbijdrage €67.

Tabel 3.24 – Gemiddelde schoolkosten volgens scholen naar kostenpost en schooltype, euro's

	kosten schoolboeken	kosten extra schoolactiviteiten	door school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen	vrijwillige ouderbijdrage
pro	€149	€ 40	€52	€32
vmbo	€285	€ 103	€63	€61
havo	€304	€ 148*	€45	€68
vwo	€313	€ 148*	€47	€70
totaal	€296	€ 126	€57	€67

* Gevraagd is naar deze kosten in havo/vwo. Onderscheid is dus niet mogelijk.

Naast deze kosten kunnen nog genoemd worden de kosten voor ict. Het gemiddelde van deze kosten is €28.

3.3.6 Verantwoording schoolkosten

Tweederde van de scholen heeft de gedragscode schoolkosten ondertekend. Aan de scholen die aangaven de gedragscode niet te hebben ondertekend is gevraagd of ze van plan zijn dit alsnog te doen. Tweederde van de betreffende scholen heeft aangegeven de gedragscode nog te willen ondertekenen. Scholen die de gedragscode niet willen ondertekenen geven aan dat de gedragscode niet past in het beleid van de school, dat men volgens eigen normen werkt of dat men bepaalde vrijheden wil behouden bij de besteding van kosten. Enkele scholen melden dat ze in hun beleid al duidelijk genoeg zijn of dat ze de kosten al laag houden maar dat “een en ander wel werkbaar moet blijven”. Enkele scholen kennen de gedragscode niet.

Tabel 3.25 – Wijze waarop scholen verantwoording afleggen aan ouders over schoolkosten

	% ja
school geeft ouders in het begin van het jaar inzicht in de te verwachten kosten	96
school stuurt aan het eind van het schooljaar een gespecialiseerde rekening over de kosten	30
school stort teveel betaalde gelden terug	51
school schrapt weinig gebruikte boeken het volgend jaar van de boekenlijst	79

In tabel 3.25 staat weergegeven op welke wijze scholen verantwoording aan ouders afleggen over schoolkosten. Vrijwel alle scholen geven ouders in het begin van het jaar inzicht in de te verwachten kosten (96%). Bijna 80 procent van de scholen schrapt weinig gebruikte boeken in een volgend schooljaar van de boekenlijst. Ongeveer de helft van de scholen zegt teveel betaalde gelden terug te storten en 30 procent van de scholen stuurt aan het eind van het schooljaar een gespecialiseerde rekening over de gemaakte schoolkosten.

Informatie over tegemoetkoming in de schoolkosten

Aan de scholen is ook gevraagd op welke wijze zij ouders informeren over de mogelijkheden om een tegemoetkoming in de schoolkosten aan te vragen bij de IB-Groep. Hierbij konden meerdere mogelijkheden worden aangegeven. Een ruime meerderheid van de scholen (88%) informeert de ouders via de schoolgids. Bijna de helft van de scholen informeert de ouders (ook) via de website van de school. Vier procent geeft

de ouders geen informatie over het aanvragen van een tegemoetkoming in de schoolkosten. Naast de genoemde mogelijkheden geeft 35 procent van de scholen aan ook andere middelen te gebruiken om ouders over de IB-Groep te informeren, bijvoorbeeld door het uitdelen van brochures van de IB-Groep, door informatie in krantenartikelen en door persoonlijke informatie op ouderavonden en open dagen. Vaak wordt informatie gegeven bij de aanmelding van leerlingen en soms krijgen alle aangemelde leerlingen hierover een brief. Verder worden soms de boekhandelaren (Iddink) ingeschakeld bij het geven van informatie over de IB-Groep.

Visie op verstrekking boeken via school door lumpsumfinanciering

Tot slot is de scholen gevraagd naar hun mening over het plan om schoolboeken in de toekomst vanuit de lumpsum van de instelling te bekostigen. De overgrote meerderheid van de respondenten vindt dit een uitstekend plan. Enkele illustraties daarvan zijn de volgende uitdrukkingen: “gisteren doen”, “direct doen” en “dat juichen we van harte toe”. De scholen verbinden hier echter wel vaak voorwaarden aan, die vooral te maken hebben met de hoogte van de bijdrage. Niet alleen moeten de gelden voldoende zijn om de boeken aan te schaffen, ook de extra administratieve werkzaamheden (ook opslag en beheer) die scholen erdoor krijgen – en die door velen ook als een verzwaring en soms oneigenlijke taak van de school worden gezien – moeten gefinancierd worden. Echt gerust dat dit inderdaad ook zal gebeuren zijn scholen daar niet op, zoals blijkt uit de volgende opmerking: “Prima idee, maar geen sigaar uit eigen doos”. Een andere voorwaarde is dat door de hoogte van de bijdrage in de lumpsum (bijvoorbeeld als er een maximum wordt gesteld) de onderwijskundige doelstellingen niet in gevaar mogen komen.

Hoewel door velen wordt aangegeven dat verstrekking via de school voor veel ouders een enorme ontlasting van kosten is, geven enkelen desalniettemin aan dat het goed zou zijn als een beperkt deel toch door ouders betaald zou moeten worden. Het gratis verstrekken zou immers wel eens kunnen leiden tot het minder zorgvuldig omgaan met schoolboeken en daardoor tot een verhoging van kosten leiden. Enkele scholen komen met alternatieven zoals financiering via de studiefinanciering, de IB-Groep of de belastingen. Ook op die wijze kunnen kosten voor ouders worden beperkt. Een klein deel van de respondenten is niet direct voorstander van deze oplossing of wijst het plan geheel af. Zij zien dit niet als een taak van de school of zijn er (nog) niet op voorbereid, zo geven ze aan.

3.3.7 Informatie uit schoolgidsen en boekenlijsten

Aan alle instellingen is gevraagd een schoolgids op te sturen en boekenlijsten. We wilden hiermee meer zicht krijgen op het kostenbeleid voor ouders in het voortgezet onderwijs en tevens enige controle hebben op de kosten van schoolboeken. De scho-

len voor voortgezet onderwijs hebben in groten getale gereageerd op het verzoek om schoolgids en informatie over het beleid en de aanschaf van schoolboeken te sturen. Zowel digitaal als schriftelijk zijn ongeveer 100 schoolgidsen en/of boekenlijsten ontvangen. Met behulp hiervan is een redelijk beeld te krijgen van het beleid inzake schoolkosten en kan globaal een vergelijking worden gemaakt met de gegevens van ouders over kosten (met name schoolboeken) en de gegevens verkregen van scholen. De schoolgidsen en boekenlijsten zijn steekproefsgewijs bekeken. Met de beschrijving in deze paragraaf hebben we geenszins de pretentie volledig te zijn. Het biedt een doorkijkje in wat scholen voor voortgezet onderwijs op dit terrein doen en vormt daarmee een nadere invulling op en verificatie van de eerder beschreven gegevens.

Beleid ten aanzien van schoolboeken en boekenkosten

In de bekeken schoolgidsen wordt vrijwel altijd aandacht besteed aan schoolboeken en boekenkosten. Soms is hiervoor een aparte paragraaf of hoofdstuk gereserveerd, maar meestal maakt het onderdeel uit van een hoofdstuk over kosten (“Wat kost het”) voor ouders of financiën. Beschreven wordt hoe boeken verkregen kunnen worden (intern boekenfonds, externe boekenfonds, zelf kopen of combinaties daarvan) en waarom daarvoor gekozen is (vooral kostenreductie), wat er wel en niet onder valt (inclusief of exclusief woordenboeken en atlanten), onder welke voorwaarden deelgenomen kan worden (bijvoorbeeld *geen* verplichting voor deelname aan een boekenfonds, koppeling betaling vrijwillige ouderbijdrage aan het kunnen deelnemen aan een intern boekenfonds) en wat dit betekent voor hoe met de boeken vervolgens omgegaan moet worden (kaften, inleveren, wel of niet er in schrijven).

In het geval van een intern boekenfonds wordt of een vast bedrag voor alle schooltypen en klassen genoemd of worden enkele vaste bedragen genoemd voor verschillende onderdelen van de school (onderbouw, tweede fase). Bij een extern boekenfonds (Iddink, Van Dijk Educatie) wordt verwezen naar informatie hierover van de boekhandelaren. In de bestellijsten van deze boekhandelaren staat uitgebreide informatie over voorwaarden en verplichte en niet-verplichte boeken. Er wordt voor de onderbouw vaak gewerkt met vaste pakketprijzen terwijl voor de bovenbouw havo/vwo er vaak een vast deel (een basis- of standaardpakket) is en (verder) een keuzedeel. Het verkrijgen van een goed inzicht in de hoogte van de precieze kosten is in de bovenbouw dan ook moeilijk vanwege de profielen en keuzevakken en dus verschillende boekenpakketten. Voorbeelden van elk staan in tabel 3.26, die bedoeld is om enig inzicht te geven in kosten van interne en externe boekenfondsen.

Zoals uit tabel 3.26 blijkt, zijn er grote verschillen in gedetailleerdheid en in prijzen. Als scholen gebruik maken van een extern boekenfonds wordt in de schoolgids vaak een range van kosten aangegeven waarmee ouders rekening moeten houden. Een vaker genoemde range van kosten voor boeken is tussen de €275 en €425.

Tabel 3.26 – Vier voorbeelden van boekenkosten in het voortgezet onderwijs

	Omschrijving	Kosten
School 1 (vmbo, havo, vwo)		
- vmbo 1 basisberoepsgericht	Standaardpakket boekhandelaar	€300
- vmbo 1 t/havo en 1 havo/vwo	Standaardpakket boekhandelaar	€377
- gymnasiumplus 1	Standaardpakket boekhandelaar	€386
- vmbo 2 basisberoepsgericht	Standaardpakket boekhandelaar	€282
- vmbo 2 t/havo	Standaardpakket boekhandelaar	€410
- gymnasiumplus 2	Standaardpakket boekhandelaar	€407
- vmbo 3 basisberoepsgericht welzijn	Standaardpakket boekhandelaar	€260
- vmbo-t 3	Standaardpakket boekhandelaar	€403
- havo 3	Standaardpakket boekhandelaar	€367
- vwo 3	Standaardpakket boekhandelaar	€339
- gymnasium 3	Standaardpakket boekhandelaar	€378
- vmbo 4 basisberoepsgericht welzijn	Standaardpakket boekhandelaar	€164
- vmbo-t 4	Standaardpakket boekhandelaar	€ 44
- havo 4/5 en vwo en gymnasium 4/5/6	Standaardpakket boekhandelaar	afhankelijk van profiel
School 2 (havo, vwo)		
Alle schooltypen/alle leerjaren	Intern boekenfonds	€183
School 3 (vmbo, havo, vwo)		
Leerjaar 1	Intern boekenfonds	€144
Vmbo-3	Intern boekenfonds	€136
Havo/vwo 4	Intern boekenfonds	€176
Havo/vwo 5/6	Intern boekenfonds	€176
Alle overige klassen	Intern boekenfonds	€136
	Omschrijving	Kosten
School 4 (mavo)		
Leerjaar 1	Intern boekenfonds	€268
Leerjaar 2	Intern boekenfonds	€241
Leerjaar 3 en 4	Zelf kopen of via boekhandelaar	variabel

Informatie over afschrijvingstermijnen van boeken dan wel percentages van de kostprijs waarvoor gehuurd kan worden, zijn ook terug te vinden in schoolgidsen. Informatie hierover is overigens ook te vinden op de bestellijsten/boekenlijsten van de boekhandelaren.

Andere kosten en beleid van scholen

Informatie over de vrijwillige ouderbijdrage komt in vrijwel alle schoolgidsen voor. Meer of minder uitgebreid wordt informatie gegeven over de hoogte ervan, de beste-

ding, de mate van vrijwilligheid, mogelijkheden voor betaling en de betrokkenheid van ouders hierbij. De hoogte van de ouderbijdrage varieert in de schoolgidsen die zijn bekeken tussen €14 en €92. Soms is er één tarief en soms verschilt het tarief naar schooltype of naar onder- of bovenbouw. De activiteiten waaraan de gelden besteed worden, wijken niet af van wat daar door scholen in de vragenlijst over gezegd is. De mate van vrijwilligheid vergt enige uitleg. Soms wordt gesteld dat de bijdrage vrijwillig is, zonder verdere uitleg. We hebben echter ook schoolgidsen gezien waarin een dringend beroep op ouders wordt gedaan de vrijwillige bijdrage te betalen. Soms wordt daar aan toegevoegd dat niet betalen kan leiden tot uitsluiting van leerlingen aan bepaalde activiteiten. Daarnaast zijn er scholen die het betalen van de vrijwillige ouderbijdrage expliciet koppelen aan deelname aan het interne boekenfonds. Mogelijkheden voor spreiding van betaling worden in veel schoolgidsen genoemd en reductie c.q. vrijstelling van betaling bij meer kinderen op school komt eveneens voor. Bij een aantal scholen vonden we een regeling over betaling en restitutie bij in- of uitstroom in de loop van het jaar. De betrokkenheid van ouders blijkt uit het mee beslissen over de hoogte van de vrijwillige ouderbijdrage en het toezicht van ouders (via de ouderraad) op het bestedingspatroon ervan. In een aantal schoolgidsen is ook expliciet een verantwoording opgenomen van het budget van de ouderbijdrage in het voorgaande jaar.

Informatie over door de school in rekening te brengen kosten voor leermiddelen en gereedschappen worden soms zeer gedetailleerd weergegeven en soms wordt volstaan met een bedrag. In andere schoolgidsen wordt er met geen woord over gerept. Kosten die eronder vallen zijn bijvoorbeeld: kosten voor materialen handvaardigheid, kluisuur (inclusief borg), culturele activiteiten, laboratoriumjas en veiligheidsbril, tekentui, et cetera.

Een laatste kostensoort betreft de schoolreizen of extra schoolactiviteiten. In vrijwel alle schoolgidsen komen deze activiteiten voor. Meestal wordt de plaats van de activiteit in het onderwijs aangegeven. Soms is duidelijk welke activiteiten het betreft (reisdoel, duur) en staan ook de precieze kosten vermeld. Bedragen tussen €120 en €400 komen voor.

In elke schoolgids wordt verwezen naar de tegemoetkoming in de schoolkosten. Soms is de informatie hierover zeer uitgebreid met alle mogelijkheden die er zijn, inclusief tegemoetkomingen via gemeentelijke en lokale fondsen en soms wordt er alleen melding van gemaakt, verwezen naar de website van de IB-Groep of aangegeven dat een aanvraagformulier verkregen kan worden bij de schooladministratie.

3.4 Vergelijking gegevens van ouders en scholen

In dit onderzoek naar de kosten voor ouders in het voortgezet onderwijs is gebruik gemaakt van verschillende gegevens. Hoe verhouden die zich tot elkaar?

In tabel 3.27 wordt een overzicht gegeven van de schoolkosten volgens ouders en volgens scholen.

Tabel 3.27 – Gemiddelde schoolkosten volgens ouders en volgens scholen naar kostenpost, euro's

	ouders	scholen
schoolboeken	€347	€296
atlas, woordenboeken en rekenmachine	€ 64	-
ict en ict-benodigdheden	€ 60	€ 28
door school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen	€ 61	€ 57
door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen	€ 91	-
extra schoolactiviteiten	€149	€126
vrijwillige ouderbijdrage	€ 59	€ 67

-: niet gevraagd aan scholen.

De gemiddelde kosten voor schoolboeken zijn volgens ouders €347. Het laagst zijn de kosten in het praktijkonderwijs (€223) en het hoogst in het vwo (€380). Ook in de brugklas zijn de kosten relatief hoog (€355). Volgens scholen kosten schoolboeken gemiddeld €296 en uitgesplitst naar schooltype is dat voor praktijkonderwijs €148, vmbo €285, havo €308 en vwo €321. Hoewel in ander onderzoek ook is gevonden dat ouders de kosten van boeken hoger inschatten dan scholen (Brunwin e.a., 2004), zijn in het huidige onderzoek de verschillen tussen ouders en scholen bij elk van de schooltypen toch aanzienlijk.

Zowel ouders als scholen geven verder aan dat schoolboeken vrijwel uitsluitend via interne en externe boekenfondsen verkregen worden. Volgens scholen komen externe boekenfondsen wat vaker voor.

Aan atlassen, woordenboeken en rekenmachines zijn ouders gemiddeld €64 kwijt. Het betreft een aparte kostenpost buiten de schoolboeken om. Vooral in het praktijkonderwijs zijn deze kosten hoog (€128). Scholen beamen dat in de meeste scholen (70 procent) atlassen en woordenboeken geen onderdeel uitmaken van het boeken-

fonds. Naar kosten is bij scholen niet gevraagd, zodat een vergelijking met de informatie bij ouders niet mogelijk is.

Veertig procent van de ouders betaalt ict-kosten. Een ruime meerderheid van de scholen (80%) geeft echter aan dat er géén aparte ict-bijdrage wordt gevraagd. Ouders zeggen gemiddeld €60 te betalen aan ict-kosten. De kosten zijn volgens de ouders weer het hoogst in het praktijkonderwijs (€143) en het vmbo-b (€91). In het havo en het vwo betalen ouders respectievelijk €41 en €39. Bij de scholen die aangeven een ict-bijdrage te vragen ligt de gemiddelde bijdrage op €28. Enkele scholen stellen de aankoop van een laptop verplicht.

Volgens ouders brengen scholen gemiddeld €61 bij hen in rekening voor leermiddelen en gereedschappen. Ouders van leerlingen in het beroepsgerichte vmbo en het praktijkonderwijs betalen het meest (respectievelijk €81 en €86) en die met leerlingen in het vwo het minst (€47). Scholen bevestigen (90 procent) dat ze ouders kosten in rekening brengen voor leermiddelen en gereedschappen. De kosten die scholen hier gemiddeld voor in rekening brengen zijn €57. Uitgesplitst naar schooltype is dat €52 in het praktijkonderwijs, €63 in het vmbo en rond de €46 in het havo en het vwo. Kortom: de gegevens van ouders en scholen hierover komen redelijk overeen voor het havo en het vwo, maar verschillen voor de overige schooltypen. Scholen ramen de kosten lager dan ouders.

Voor extra schoolactiviteiten zeggen ouders gemiddeld €149 te betalen. Deze kosten, die vooral te maken hebben met excursies en reizen, zijn het hoogst in het havo en het vwo (€172 en €238). De kosten zijn in de bovenbouw veel hoger dan in de onderbouw. Scholen bevestigen deze trend. Gemiddeld vragen scholen €126 voor extra schoolactiviteiten. De kosten die scholen opgeven voor reizen in de onderbouw zijn echter ongeveer de helft van wat ouders hierover opgeven. In de bovenbouw komen de kosten in het havo en het vwo het meest overeen met de kosten zoals genoemd door ouders, maar ook daar zijn deze volgens de scholen aanmerkelijk lager. In de schoolgidsen worden voor deze kosten bedragen tussen de €125 en €400 genoemd.

Tot slot hebben zowel ouders als scholen zich uitgesproken over de vrijwillige ouderbijdrage. Volgens ouders betalen ze daar gemiddeld €59 aan. De verschillen tussen schooltypen zijn niet erg groot. Het percentage scholen dat zegt geen vrijwillige ouderbijdrage te vragen (10 procent) komt goed overeen met hetgeen ouders hierover zeggen (12 procent). De berekening van de vrijwillige bijdrage volgens scholen komt wat hoger uit (€67). In de schoolgidsen varieert de vrijwillige ouderbijdrage tussen de €14 en €92.

Over het algemeen kunnen we vaststellen dat alle onderscheiden kosten door ouders hoger worden ingeschat dan door scholen. De aanwezige trends verschillen echter meestal niet. In Engels onderzoek (Brunwin, e.a 2004) bestaat het vermoeden dat de kosten opgegeven door ouders accurater zijn, maar ze geven hier geen harde bewijzen voor. De kosten voor *schoolboeken* die door scholen in het huidige onderzoek zijn opgegeven komen echter goed overeen met de gegevens die worden vermeld in het Plan van aanpak Schoolkosten (OCW, 2006). Daarin wordt voor 2007 de gemiddelde prijs van een boekenpakket in het voortgezet onderwijs geschat op €308 per jaar.

3.5 Aanvullend onderzoek

Uit de resultaten van het onderzoek naar de schoolkosten in het voortgezet onderwijs blijkt dat de ouders op veel van de onderscheiden kostenposten hogere kosten opgeven dan de scholen. Dit geldt met name voor de boekenkosten: ouders schatten over alle schooltypen heen de kosten voor schoolboeken op €347 en de scholen op €296; een verschil van circa € 50. Uitsplitsingen bevestigen dit patroon, met verschillen naar schooltype en onder- en bovenbouw (zie tabel 3.28). Vrijwel overal is er een verschil tussen ouders en scholen van tussen de €40 en €50. Alleen in de onderbouw in het vwo is het verschil groter (€75).

Tabel 3.28 – Kosten van schoolboeken volgens ouders en scholen in onder- en bovenbouw naar schooltype

	onderbouw		bovenbouw	
	scholen	ouders	scholen	ouders
vmbo-b	€294	€309	€275	€320
vmbo-t		€379		€324
havo	€301	€348	€316	€361
vwo	€305	€381	€337	€379

Naast de verschillen tussen ouders en scholen zijn er ook verschillen tussen ouders van dezelfde school, in hetzelfde schooltype, leerjaar, profiel en sector. Op verzoek van het ministerie van OCW heeft het ITS een aanvullend diepteonderzoek uitgevoerd. De belangrijkste vraag hierbij was:

Welke verklaringen zijn er voor de verschillen tussen ouders en scholen enerzijds en tussen ouders onderling en wat betekent dit voor het verkrijgen van goed inzicht in de werkelijke kosten van schoolboeken voor ouders?

Ook in dit aanvullende onderzoek gaan we uit van de volgende definitie van schoolboeken: leerboeken en werkboeken die door de school worden voorgeschreven (exclusief atlas, woordenboeken en rekenmachine).

Om op bovenstaande onderzoeksvraag antwoord te kunnen geven zijn secundaire analyses uitgevoerd op de verzamelde gegevens in de Schoolkostenmonitor 2006-2007. Daarnaast zijn bij tien scholen met interne en externe boekenfondsen, waarvan ook minimaal tien ouders hebben deelgenomen aan de Schoolkostenmonitor, gegevens opgevraagd en schoolgidsen en boekenlijsten bestudeerd. Om inzicht te krijgen in wat de boekhandelaren factureren zijn er gesprekken gevoerd met de twee belangrijkste boekhandelaren. Ook zijn bij de boekhandelaren gegevens opgevraagd over de kosten van schoolboeken voor alle scholen en apart voor de tien scholen in dit aanvullende onderzoek. Zowel aan scholen als aan boekhandelaren is gevraagd naar verklaringen voor de gevonden verschillen. De analyses van de verkregen bestanden moeten inzicht geven in de kosten van schoolboeken per schooltype, leerjaar, bouw, et cetera. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid om te bepalen wat de gemiddelde kosten zijn voor alle schooltypen. Daarnaast krijgen we inzicht in de bandbreedte (de spreiding tussen de laagste en hoogste kosten) van de boekenkosten over de schooltypen heen en wordt een vergelijking mogelijk met de kosten die in Schoolkostenmonitor zijn gevonden.

Bij de kwantitatieve gegevens van de boekhandelaren en de conclusies die op basis daarvan kunnen worden getrokken gaat het om grote aantallen scholen en schoollocaties (N=885) en leerlingen (N=255.311). De betrouwbaarheid is daardoor hoog. De aanvullende gegevens die van de scholen zijn verkregen, zijn meer kwalitatief van aard en hetzelfde geldt voor de verklaringen van boekhandelaren en scholen over verschillen in de boekenkosten tussen scholen en ouders.

In het vervolg van deze paragraaf gaan we eerst in op de verschillen tussen ouders en scholen en tussen ouders onderling in cijfers en vervolgens bespreken we mogelijke verklaringen voor de genoemde verschillen die uit het aanvullende onderzoek naar voren zijn gekomen.

3.5.1 Verschillen tussen ouders en scholen en ouders onderling

In deze paragraaf zoomen we in op de verschillen tussen ouders en scholen en ouders onderling. Eerst bespreken we de resultaten van secundaire analyses op het schoolkostenbestand. Vervolgens gaan we in op de bevindingen van het aanvullende onderzoek bij de scholen met een intern boekenfonds en bij de scholen met een extern boekenfonds en de boekhandelaren.

Secundaire analyses schoolkostenbestand

Bij de secundaire analyses is gekeken naar het verschil tussen kosten die door ouders als ‘werkelijke kosten’ zijn opgegeven en kosten waarbij de ouders hebben aangegeven dat het om een schatting gaat. Dit zou mogelijk een eerste verklaring kunnen zijn voor het verschil tussen ouders en scholen. Uit de analyse blijkt dat in totaal 71 procent van de ouders voor de schoolboeken de werkelijke kosten heeft opgegeven en 29 procent de boekenkosten heeft geschat. Ouders die de boekenkosten hebben geschat, geven gemiddeld een hoger bedrag op (€365) dan ouders die de werkelijke kosten hebben opgegeven (€338). Het onderscheid is echter niet zodanig dat hiermee het verschil tussen ouders en scholen volledig kan worden verklaard: beide groepen ouders geven hogere boekenkosten op dan de scholen (€296).

Kwantitatieve gegevens scholen met intern boekenfonds

De manier waarop scholen met een intern boekenfonds kosten in rekening brengen voor schoolboeken kan zeer uiteenlopen. Sommige scholen rekenen één bedrag voor de onderbouw en één bedrag voor de bovenbouw (bijvoorbeeld €245 voor de gehele onderbouw en €320 voor de gehele bovenbouw) ongeacht schooltype, sector, profiel, of keuzevakken. Er zijn ook scholen die in de onderbouw een gemiddelde pakketprijs rekenen en in de bovenbouw differentiëren op basis van het profiel of de sector. Scholen met een intern boekenfonds kunnen zowel huur- als koopboeken aanbieden (bijvoorbeeld via een boekenbeurs), waardoor er binnen een schooltype en leerjaar wel variatie tussen leerlingen mogelijk is.

Over het algemeen zijn bij de onderzochte scholen de verschillen tussen ouders en scholen op scholen met een intern boekenfonds minder groot dan bij scholen met een extern boekenfonds. Ondanks het feit dat het verschil tussen ouders en scholen bij scholen met intern boekenfonds kleiner is, levert het geen volledige verklaring (er is nog steeds een verschil tussen wat ouders en scholen aan boekenkosten opgeven). Verder is er op scholen met een intern boekenfonds minder variatie *tussen* ouders van hetzelfde schooltype en leerjaar dan op scholen met een extern boekenfonds. Het is bij een intern boekenfonds voor ouders dus eenduidiger wat ze voor boeken moeten betalen.

Kwantitatieve gegevens scholen met extern boekenfonds/boekhandelaren

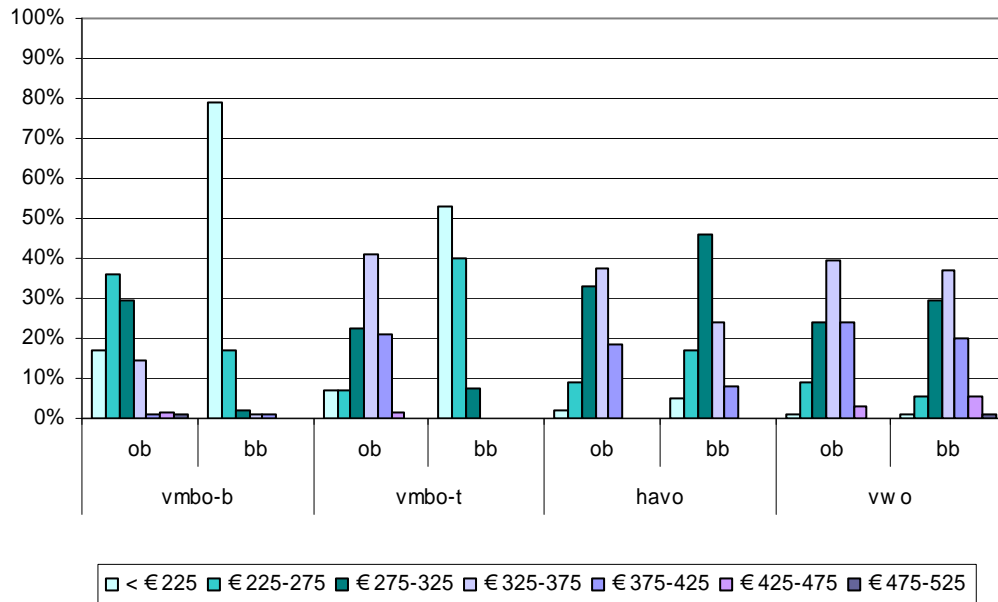
De kwantitatieve gegevens van de boekhandelaren (en scholen) bevestigen de forse verschillen per school/locatie (schooltype en onder- en bovenbouw) en naar leerling/ouder. Tabel 3.29 en figuur 3.27 illustreren de spreiding van de boekenkosten op school- of locatieniveau (het gaat hier om gegevens die zijn verstrekt door boekhandelaar A).

Uit tabel 3.29 en figuur 3.27 blijkt duidelijk dat er in alle schooltypen grote verschillen zijn tussen scholen/locaties in de kosten die de boekhandelaar voor schoolboeken in rekening brengen, vooral in de onderbouw van het vmbo en het havo en vwo. Voor dezelfde schooltypen kunnen de bedragen uiteenlopen van minder dan €225 tot meer dan € 475. Er is dus een grote bandbreedte in de boekenkosten. In de vmbo-bovenbouw is de minste variatie in de kosten van de boekenpakketten: in het vmbo-b kost een boekenpakket op 79 procent van de scholen/locaties minder dan €225. In het vmbo-t kost een boekenpakket op 53 procent van de scholen/locaties minder dan € 225 en op 40 procent van de scholen tussen de €225 en €275. In de overige schooltypen schommelt de prijs van het boekenpakket tussen €225 en €425. De gemiddelde pakketprijs per school/locatie is het hoogst in de bovenbouw van het vwo (€341) en het laagst in de bovenbouw van het vmbo-b (€229).

Tabel 3.29 – Spreiding van de kosten (in euro's) van schoolboeken volgens boekhandelaar A (percentage scholen/locaties; N=885)

	bouw	< €225	€225- €275	€275- €325	€325- €375	€375- €425	€425- €475	€475- €525	gemiddelde pakketprijs per school
vmbo-b	ob	17%	36%	29%	15%	1%	2%	1%	€266
	bb	79%	17%	2%	1%	1%	0%	0%	€229
vmbo-t	ob	7%	7%	22%	41%	21%	2%	0%	€324
	bb	53%	40%	7%	0%	0%	0%	0%	€285
havo	ob	2%	9%	33%	38%	19%	0%	0%	€329
	bb	5%	17%	46%	24%	8%	0%	0%	€294
vwo	ob	1%	9%	24%	39%	24%	3%	0%	€337
	bb	1%	6%	30%	37%	20%	6%	1%	€341

Figuur 3.27 – Spreiding van de kosten (in euro's) van schoolboeken volgens boekhandelaar A (percentage scholen/locaties; N=885)

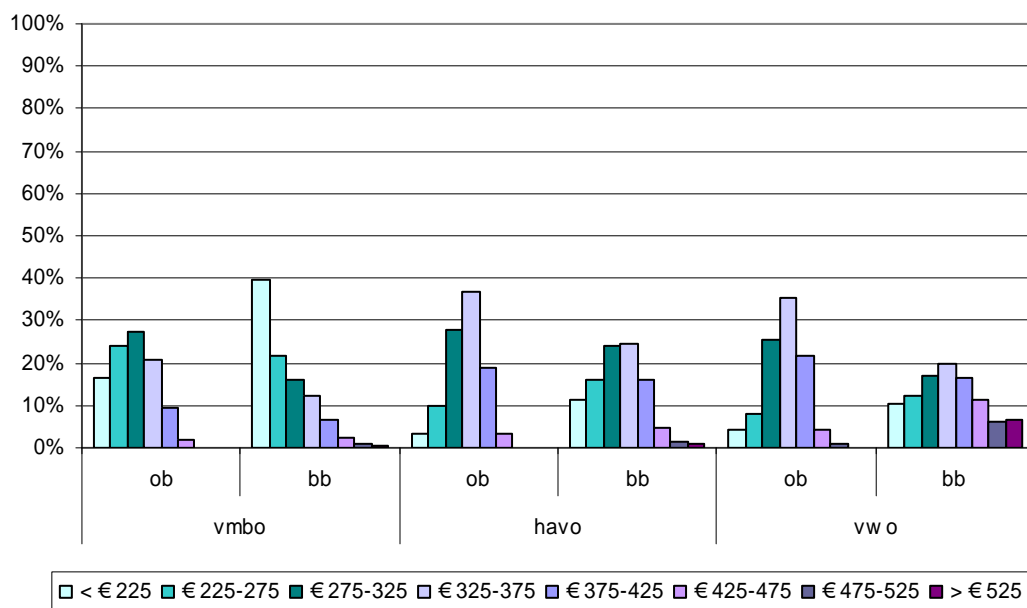

Tabel 3.30 en figuur 3.28 geven een indicatie van de spreiding van de boekenkosten op leerlingniveau, uitgesplitst naar schooltype en onderbouw/bovenbouw. Het gaat hier om de gegevens van boekhandelaar B. Ook hier wordt weer duidelijk geïllustreerd dat er grote (individuele) verschillen zijn in de kosten van een boekenpakket en dat er niet alleen spreiding is tussen scholen, maar ook tussen leerlingen. De kosten van een boekenpakket variëren van €92 tot €774. Vooral in de bovenbouw van het vwo zien we grote verschillen: 10 procent betaalt minder dan €225 en 13 procent betaalt meer dan €475. Verder valt op dat in het vmbo-b de boekenkosten voor 61 procent van de ouders lager zijn dan €275. De gemiddelde pakketprijs op leerlingniveau is het hoogst in de vwo-bovenbouw (€ 358) en het laagst in de vmbo-bovenbouw (€257).

Tabel 3.30 – Spreiding van de kosten (in euro's) van schoolboeken volgens boekhandelaar B (percentage leerlingen; N= 255.311)

	bouw	< €225	€225- €275	€275- €325	€325- €375	€375- €425	€425- €475	€475- €525	> €525	gemiddelde pakketprijs per leerling
vmbo	ob	16%	24%	27%	21%	10%	2%	0%	0%	€296
	bb	39%	22%	16%	12%	7%	2%	1%	0%	€257
havo	ob	3%	10%	28%	37%	19%	3%	0%	0%	€331
	bb	12%	16%	24%	25%	16%	5%	1%	1%	€327
vwo	ob	4%	8%	26%	35%	22%	4%	1%	0%	€335
	bb	10%	12%	17%	20%	16%	11%	6%	7%	€358

Figuur 3.28 – Spreiding van de kosten (in euro's) van schoolboeken volgens boekhandelaar B (percentage leerlingen; N= 255.311)

De gegevens van de tien nader onderzochte scholen uit de Schoolkostenmonitor bevestigen ook dat er een brede range bestaat tussen scholen en tussen ouders van dezelfde scholen naar schooltype, onder- en bovenbouw en sector of profiel, vooral op scholen met een extern boekenfonds. Ter illustratie: op school X van boekhandelaar B wordt de volgende range aan bedragen gevonden in een 4-vwoklas voor de boekenpakketten behorende bij de vier profielen: CM: €295-556; EM: €304-786; NG: €191-665; NT: €302-671. Het is dus duidelijk dat de boekenkosten sterk verschillen

afhankelijk van het gekozen profiel. Dit biedt echter geen volledige verklaring, want ook binnen de profielen kunnen de kosten sterk uiteenlopen. In de volgende paragraaf gaan we op andere mogelijke verklaringen in.

Naast verschillen tussen profielen in de bovenbouw, zien we ook verschillen in de onderbouw, zelfs binnen eenzelfde leerjaar (en leerweg). Bijvoorbeeld: op school Y van boekhandelaar A variëren de prijzen van de boekenpakketten in klas 2 van de basisberoepsgerichte leerweg tussen de €287 en €344. De verschillen zitten gedeeltelijk in de kosten voor leerboeken (verschil circa €40) en gedeeltelijk in de kosten voor werkboeken (verschil circa €20).

We zien hier dus een bevestiging van grote verschillen en forse spreiding in kosten voor schoolboeken voor ouders. Hierbij moet worden opgemerkt dat het gaat om een complex en soms weinig doorzichtig veld waarin deze kosten tot stand komen (scholen-boekhandelaren-ouders/leerlingen).

3.5.2 Verklaringen voor verschillen tussen ouders en scholen en tussen ouders onderling

Verklaringen voor verschillen tussen de kosten voor schoolboeken genoemd door ouders en door scholen zijn er voldoende. De precieze invloed ervan op de werkelijke kosten voor schoolboeken uitgedrukt in euro's is echter moeilijk te geven. Wel is de richting van de invloed met meer of minder zekerheid aan te geven.

De verklaringen die naar voren komen uit de gesprekken met de scholen en de boekhandelaren kunnen in een viertal categorieën worden ingedeeld, te weten verklaringen voortkomend uit:

1. de wijze van gegevensverzameling;
2. de werkwijze van interne en externe boekenfondsen;
3. de structuur en het functioneren van het voortgezet onderwijs;
4. de gezinssituatie en de perceptie van de ouders.

Hieronder gaan we nader in op elk van de verklaringen en geven daarbij telkens aan wat de richting van de invloed is. Hierbij moet opgemerkt worden dat sommige verklaringen onder meerdere categorieën kunnen vallen.

1. Verklaringen voortkomend uit de wijze van gegevensverzameling

- Om scholen niet te zeer te belasten met een lange vragenlijst is in het onderzoek 'slechts' gevraagd naar de gemiddelde kosten voor schoolboeken per schooltype (praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo); voor de onderbouw uitgesplitst naar leerjaar en voor de bovenbouw een gemiddelde over de jaren heen. Er was geen uitsplitsing naar sector en profiel. Dit houdt in dat de scholen de boekenkosten minder gedifferentieerd konden weergeven dan ouders en dat ze vermoedelijk het *basis-* of

*standaardpakket*⁹ hebben opgegeven, waarin niet de boeken voor eventuele keuzevakken zijn opgenomen. Dit heeft een *prijzdrukkend effect gehad op de kosten die door scholen zijn opgegeven.*

- De scholen hebben vermoedelijk vooral de (gemiddelde) kosten van schoolboeken opgegeven zoals die in het begin van het schooljaar zijn vastgesteld en hebben hierbij minder rekening gehouden met boeken (leerboeken, werkboeken) die om welke redenen dan ook later besteld of aangeschaft zijn of betaald moesten worden (naleveringen door boekhandelaar, errata, vakkenwisselingen). Hierdoor kunnen *scholen lagere kosten voor schoolboeken hebben opgegeven.*
- De ouders geven de kosten van schoolboeken van hun kinderen (met inbegrip van schooltype, leerjaar, sector en profiel) zoals ze die hebben betaald tot op het moment dat daar naar gevraagd is (november 2006). *Hierdoor komen ouders vermoedelijk uit op hogere kosten.*

2. Verklaringen voortkomend uit de werkwijze van interne en externe boekenfondsen

- Soms betalen ouders bij een intern boekenfonds een borg van bijvoorbeeld €25 aan het begin van de schoolcarrière van hun kind. Bij het verlaten van de school krijgt men deze borg terug (indien boeken onbeschadigd zijn ingeleverd). Mogelijk hebben ouders deze kosten meegenomen bij de boekenkosten. *Gevolg: ouders geven vermoedelijk hogere kosten op.*
- Bij externe boekenfondsen worden steeds vaker ook andere schoolkosten (kluisuur, vrijwillige ouderbijdrage, kosten atlas, woordenboeken) in rekening gebracht door de boekhandelaren. Dit wordt aangeboden als een extra service. Deze staan vaak weliswaar apart (wel of niet gespecificeerd) op de rekening, maar worden mogelijk door ouders niet als andere dan kosten voor schoolboeken herkend. Ter illustratie: Boekhandelaar A brengt bij 46 procent van de leerlingen kosten in rekening anders dan boekenkosten. Deze kosten variëren tussen €1 en €708,50 (inclusief excursie buitenland) met een gemiddelde van €82 per leerling. Boekhandelaar B brengt voor 55 procent van de scholen andere kosten in rekening. Deze bedragen gemiddeld €89,5; met een minimum van €1,75 en een maximum van €471. *Gevolg: ouders geven hierdoor vermoedelijk hogere kosten op.*
- Voor een aantal vakken in met name de bovenbouw (wiskunde, natuurkunde, Grieks en Latijn) kunnen boeken meerdere jaren gebruikt worden. Ouders hebben dan de keus uit koop of huur. In het geval van koop zijn de kosten in het eerste gebruiksjaar hoog en in de volgende jaren (veel) minder. *Dit verklaart verschillen in kosten tussen ouders in bijvoorbeeld hetzelfde profiel.*

9 Basispakket of standaardpakket zijn begrippen die door de boekhandelaren worden gebruikt en die de verplichte schoolboeken aangeven exclusief de boeken voor keuzevakken.

- Sommige leermiddelen kunnen niet via de boekhandelaren besteld worden en worden door hen soms wel en soms niet bij ouders in rekening gebracht. Het pakket Pat-link voor administratie en ‘Aan de Slag’ voor bouwtechniek zijn daar voorbeelden van. Dit kan overigens een verklaring zijn voor de relatief hoge boekenkosten in de sectoren Economie en Techniek van het vmbo (zie figuur 3.2). Indien deze pakketten niet door de boekhandelaren in rekening worden gebracht, verhalen de scholen de kosten op ouders. *Gevolg: ouders geven vermoedelijk hogere kosten op.*
- Bij externe boekenfondsen moeten ouders betalen voor bezorging van de schoolboeken. Hoewel dit een relatief gering bedrag is, wordt dit door ouders mogelijk meegeteld in de kosten voor schoolboeken. Scholen nemen deze bezorgkosten vermoedelijk niet mee. *Gevolg: ouders hebben hogere kosten.*
- Boekhandelaren bieden in opdracht van de scholen soms ook boeken optioneel aan (bijvoorbeeld examenbundels). Als ouders ervoor kiezen deze optionele boeken aan te schaffen, is het mogelijk dat zij die kosten meetellen bij de boekenkosten. Scholen zijn hier niet altijd van op de hoogte. *Gevolg: kosten voor ouders worden hoger en verschillen in kosten tussen ouders nemen toe.*

3. Verklaringen voortkomend uit de structuur en het functioneren van het voortgezet onderwijs

- In de bovenbouw havo en vwo kunnen de prijzen van boekenpakketten door de profielen, combinatieprofielen en keuzevakken (een, twee, of nog meer keuzevakken, wel of geen wiskunde erbij kiezen) enorm van elkaar verschillen. Zelfs binnen een profiel in hetzelfde leerjaar zijn er daardoor verschillen in kosten voor ouders. *Dit is een verklaring voor verschillen tussen ouders.*
- Veel schoolleidingen kunnen niet goed documenteren of berekenen wat ouders betalen. Zo zijn er tijdschriften (bijvoorbeeld *WASP Reporter*, *Alquin*) die worden voorgeschreven. Voor een aantal opleidingen in het vmbo (met name zorg en welzijn) wordt meer projectmatig gewerkt en praktijkmateriaal gebruikt. Ook dit wordt door scholen in rekening gebracht. Hetzelfde geldt voor cultuur- en expressievakken, waar met zelfontwikkeld of overgenomen leermiddelen in de vorm van kopieën wordt gewerkt. Ouders zien dit wellicht als kosten voor schoolboeken, terwijl de scholen die kosten daar niet toe rekenen, overeenkomstig de definitie van schoolboeken. *Gevolg: ouders geven hierdoor vermoedelijk hogere kosten op.*
- Leerlingen die tweetalig onderwijs volgen, hebben hogere boekenkosten dan leerlingen die gewoon onderwijs volgen. Het aantal scholen dat tweetalig onderwijs aanbiedt is weliswaar nog beperkt, maar wel in opkomst. Volgens de boekhandelaren zijn de meerkosten voor een tweetalig vakkenpakket tussen de €40 en €100. *Dit is een verklaring voor verschillen tussen ouders.*
- Scholen hebben vaak geen concreet beeld van de schoolkosten voor ouders en zeker bij een extern boekenfonds gaan scholen uit van een basispakket en houden

minder rekening met individuele verschillen vanwege profielen/sectoren en keuzevakken. Dit wordt zowel door de boekhandelaren als scholen zelf bevestigd. *De kosten die scholen opgeven komen hierdoor vermoedelijk lager uit dan voor individuele ouders.*

4. Verklaringen voortkomend uit de gezinssituatie en perceptie van ouders

- Als er meerdere kinderen uit een gezin op dezelfde school zitten, kunnen gekochte boeken worden behouden en doorgegeven. *Ook hierdoor ontstaan verschillen tussen kosten voor ouders.*
- Schoolboeken maken het grootste deel uit van de schoolkosten voor ouders en in hun perceptie telt daarbij elke euro.

3.5.3 Conclusies

We hebben gezien dat de kosten voor schoolboeken nogal kunnen verschillen. We hebben verschillen geconstateerd tussen scholen, schooltypen, onderbouw en bovenbouw en, nog verder opgesplitst, ook naar profiel in het havo en vwo en sector in het vmbo. Ouders en scholen denken bovendien verschillend over de hoogte van deze kosten. Verklaringen voor deze verschillen zijn er volop. Soms wijzen deze verklaringen voor de beantwoording van de vraag in het aanvullende onderzoek – inzicht in de werkelijke kosten voor boeken – in dezelfde richting, maar soms ook weer niet.

Uit het kwantitatieve deel van het aanvullend onderzoek komt naar voren dat er een grote spreiding is in de kosten voor schoolboeken. Tevens blijkt uit de nadere analyses van het bestand van de Schoolkostenmonitor dat bijna 30 procent van de ouders een schatting heeft gegeven van de boekenkosten. Hoewel dat voor een deel de hogere kosten voor schoolboeken bij ouders verklaart, is het geen volledige verklaring voor de verschillen tussen ouders en scholen.

Uit het kwalitatieve deel van het aanvullende onderzoek blijkt verder dat boekenkosten niet eenvoudig te onderzoeken zijn. Enerzijds komt dit doordat ouders en scholen andere definities van schoolboeken hanteren. Diverse kostenposten worden door verschillende partijen op eigen wijze waargenomen en al of niet meegenomen en toegekend aan specifieke kostensoorten.

De periode waarover de kosten gevraagd worden – een jaar – is bovendien zowel voor ouders als ook voor scholen moeilijk overzichtelijk in één bedrag per kostensoort te vatten omdat sommige kosten voor verschillende kostensoorten in het jaar vaker terug komen. Zeker als ouders via een extern boekenfonds al dan niet optionele boeken bestellen (examenbundels, literatuur), is het voor hen moeilijk een onder-

scheid te maken tussen wat pure boekenkosten zijn en wat kosten zijn voor overige leermiddelen.

De rekeningen van de boekhandelaren tenslotte – voor ouders de ultieme representant van de kosten voor boeken – bevatten vaak ook andere kostensoorten en het blijft ook in dit aanvullend onderzoek onduidelijk in welke mate ouders die kosten toegewezen hebben aan kosten voor schoolboeken. Het effect hiervan is vermoedelijk echter gering omdat het verschil tussen ouders en scholen dan nog veel groter zou zijn geweest. In bijlage tabel B.3.19 staan ter illustratie een indicatie van de kosten van atlanten, woordenboeken en rekenmachines.

De verklaringen overziend concluderen we dat scholen de kosten opgeven voor *basispakketten* van schoolboeken. Afwijkingen als gevolg van keuzevakken hebben ze niet meegenomen. Ouders hebben wel alle individuele omstandigheden meegenomen, maar hebben soms ook een ruimer beeld van de boekenkosten. Dit wil zeggen dat ze ook kosten meenemen die strikt genomen niet onder de definitie van boekenkosten vallen. Vanuit hun eigen perspectief hebben ouders en scholen beiden gelijk. Het is dus belangrijk een goede afbakening te maken van wat onder schoolboeken verstaan moet worden.

4 Schoolkosten in de mbo-bol

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de schoolkosten in de beroepsopleidende leerweg van het mbo (mbo-bol). Net als in het hoofdstuk over het voortgezet onderwijs doen we dit zowel vanuit het perspectief van de ouders als vanuit de instellingen. We onderscheiden in de mbo-bol vier opleidingsniveaus en drie sectoren (Economie & Handel, Gezondheid & Verzorging en Milieu & Techniek). Om te kijken hoe de schoolkosten zich in de loop van de jaren hebben ontwikkeld wordt ook in dit hoofdstuk een vergelijking gemaakt met eerdere onderzoeken. Hierbij moeten we enkele kanttekeningen plaatsen. In het vorige hoofdstuk over de schoolkosten in het voortgezet onderwijs zijn de boekenkosten vergeleken met de gegevens van Regioplan. Dit is voor de mbo-bol niet mogelijk omdat het onderzoek van Regioplan alleen betrekking had op het voortgezet onderwijs. Bij de vergelijking van de overige kosten voor ouders wordt (waar mogelijk) gebruik gemaakt van de gegevens van het NIBUD en Research voor Beleid.

De volgende schoolkosten voor ouders en het beleid van instellingen daaromtrent komen in dit hoofdstuk aan de orde:

- schoolboeken;
- atlanten, woordenboeken en rekenmachine;
- ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden;
- door ouders aangeschafte leermiddelen en gereedschappen;
- door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen;
- kosten voor extra schoolactiviteiten (excursies, museumbezoek, bedrijfsbezoek);
- vrijwillige ouderbijdragen;
- reiskosten;
- tegemoetkoming in de schoolkosten;
- kosten voor stage, huiswerkklassen en bijlessen.

Bij elk van de kostensoorten wordt eerst inzicht gegeven in de kosten op dit moment. Vervolgens wordt waar mogelijk de vergelijking gemaakt met de eerdere onderzoeken. Om de vergelijking zo realistisch mogelijk te maken is gecorrigeerd voor inflatie in elk van de jaren¹⁰.

10 Toegepast is de inflatiecorrectie zoals vastgesteld door CBS. Voor de onderscheiden jaren was de gemiddelde inflatie in 2002: 3,4, in 2003: 2,1, in 2004: 1,2 en in 2005: 1,7. De toegepaste correctie in dit onderzoek is achtereenvolgens: 1,034; 1,021; 1,012 en 1,017.

Per kostensoort gaan we in op de gemiddelde kosten, de mediaan en het eerste en het laatste kwartiel. Er vinden verder uitsplitsingen plaats naar sector en niveau. Er wordt niet uitgesplitst naar leerjaar omdat hierover vanuit de populatie geen gegevens aanwezig zijn en weging dus niet mogelijk is. Bovendien zou in sommige gevallen de respons te klein zijn om zinnige uitspraken te doen. Als er bij de ouders verschillen zijn naar inkomen, naar herkomst en naar het al of niet hebben van meer kinderen in het onderwijs wordt dit in de tekst gerapporteerd.

We gaan in dit hoofdstuk eerst in op de gegevens van de ouders (4.2) en vervolgens op de gegevens van de scholen (4.3). In een aparte paragraaf tenslotte geven we een korte samenvatting op basis van een vergelijking van de verkregen informatie bij ouders en bij instellingen.

4.2 Ouders mbo-bol

Gezien de omvang van de respons bij de ouders in de mbo-bol (895) kunnen voldoende betrouwbare uitspraken worden gedaan op het niveau van de sectoren en niveau. Bij verdere opsplitsing naar leerjaar wordt het vanwege geringere aantallen moeilijker dezelfde betrouwbare uitspraken te doen. Vanwege de over- en ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen is gewogen voor sector en niveau (zie bijlage bij hoofdstuk 1, tabel B1.2).

4.2.1 Schoolboeken

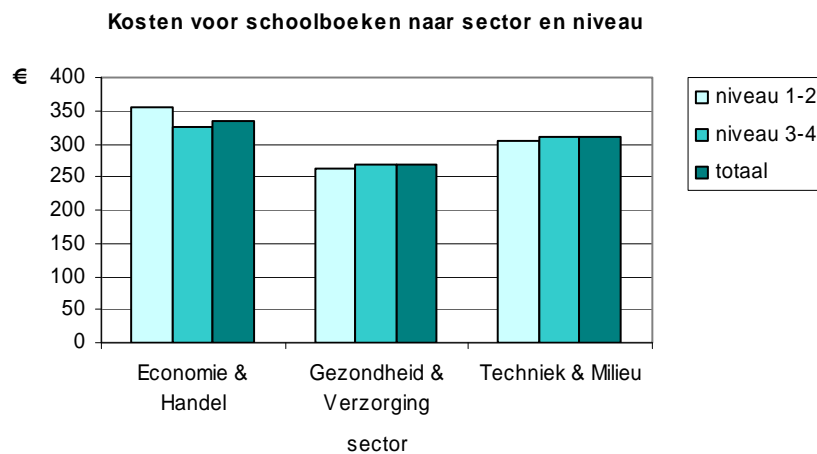
In tabel 4.1 en figuur 4.1 wordt een overzicht gegeven van de kosten voor schoolboeken in de mbo-bol uitgesplitst naar sector en opleidingsniveau. Het gaat hierbij om de kosten voor leerboeken en werkboeken en de materialen die daarbij horen zoals cd-roms. In deze kosten voor schoolboeken zijn atlanten, woordenboeken en rekenmachines niet meegenomen. Hierover wordt apart gerapporteerd in paragraaf 4.2.2.

De gemiddelde kosten voor schoolboeken in de mbo-bol liggen op € 306 (niet in tabel), met een mediaan van €273. Het eerste kwartiel betaalt €160 of minder en het laatste kwartiel €400 of meer.

Tabel 4.1 – Kosten voor schoolboeken naar sector en niveau en voor totaal

	niveau 1-2	niveau 3-4	totaal
Economie & Handel	€356	€327	€335
Gezondheid & Verzorging	€262	€270	€269
Techniek & Milieu	€306	€311	€309

Figuur 4.1 – Kosten voor schoolboeken naar sector en niveau

In de sector Economie & Handel zijn ouders het meeste kwijt aan schoolboeken (gemiddeld €335), in de sector Gezondheid & Verzorging betalen ouders het minst aan schoolboeken (gemiddeld €269). Bij Techniek & Milieu zijn ouders gemiddeld €309 kwijt aan schoolboeken. In de sector Economie & Handel liggen de uitgaven aan schoolboeken bij opleidingen op niveau 1-2 hoger dan op niveau 3-4 (€356 versus €327); bij de andere sectoren zijn de verschillen naar niveau kleiner. In tabel B4.1 van de bijlage staat een volledig overzicht van de boekenkosten naar sector en niveau.

De grootste groep ouders (43%) verkrijgt de boeken via een extern boekenfonds bij een boekenhandelaar, 37 procent koopt de boeken zelf bij een boekhandel en ruim een kwart van de ouders verkrijgt de boeken via het eigen boekenfonds van de school. Slechts 2 procent van de ouders koopt de boeken “zelf” op een boekenbeurs¹¹. Uit tabel 4.2 blijkt dat de kosten voor schoolboeken in de verschillende sectoren het laagst zijn als deze via een boekenfonds of een combinatie van een boekenfonds en zelf kopen worden aangeschaft. Dit geldt voor alle sectoren. De gegevens over de kosten van boeken bij het alléén zelf kopen zijn gebaseerd op een gering aantal respondenten. Voorzichtigheid bij de interpretatie is geboden.

11 De percentages tellen op tot meer dan 100 procent, omdat er meerdere antwoorden mogelijk waren.

Tabel 4.2 – Kosten schoolboeken voor ouders indien verkregen via boekenfonds, boekenfonds+koop en koop naar sector en voor totaal

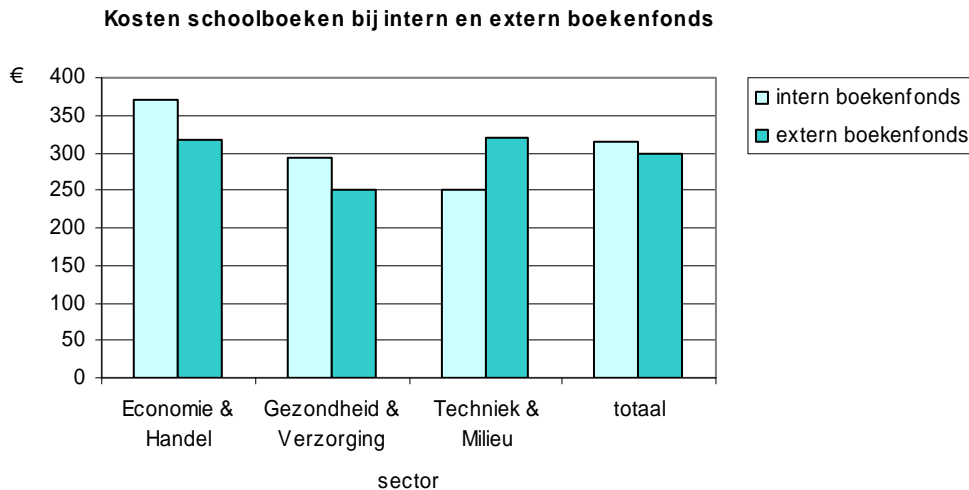
		gemiddelde kosten
Boekenfonds	Economie & Handel	€336
	Gezondheid & Verzorging	€264
	Techniek & Milieu	€290
	totaal	€303
Boekenfonds + koop	Economie & Handel	€319
	Gezondheid & Verzorging	€253
	Techniek & Milieu	€331
	totaal	€293
Koop	Economie & Handel	€437
	Gezondheid & Verzorging	€533
	Techniek & Milieu	€490
	totaal	€479

Ouders die de boeken via een boekenfonds aanschaffen, konden aangeven of dit via een intern of extern boekenfonds was. De boekenkosten bij een intern boekenfonds zijn over het algemeen iets hoger dan bij een extern boekenfonds (gemiddeld €315 versus €298; zie tabel 4.3 en figuur 4.2). Dit geldt voor alle sectoren, met uitzondering van Techniek & Milieu. In het voortgezet onderwijs was de situatie precies andersom, daar zijn externe boekenfondsen duurder dan interne boekenfondsen en dit is ook meer in overeenstemming met de verwachtingen (Schoolboekenscan, NMA 2006). Wij hebben geen verklaring voor de andere bevindingen in het mbo-bol. Een combinatie van een intern en extern boekenfonds komt bijna niet voor en wordt daarom niet in de tabel en figuur vermeld.

Tabel 4.3 – Kosten schoolboeken voor ouders indien verkregen via intern of extern boekenfonds naar sector en voor totaal

	intern boekenfonds	extern boekenfonds
Economie & Handel	€372	€317
Gezondheid & Verzorging	€294	€251
Techniek & Milieu	€250	€319
totaal	€315	€298

Figuur 4.2 – Kosten schoolboeken voor ouders indien verkregen via intern of extern boekenfonds naar sector en voor totaal

Vergelijking kosten schoolboeken

Een vergelijking van de kosten van de schoolboeken met eerdere onderzoeken is niet mogelijk. Regioplan (2004) heeft geen onderzoek gedaan naar de kosten van schoolboeken in het mbo en een vergelijking met het eerdere onderzoek van het NIBUD levert problemen op omdat in dat onderzoek geen expliciet onderscheid is gemaakt tussen schoolboeken en atlanten en woordenboeken.

4.2.2 Atlanten, woordenboeken en rekenmachines

In de mbo-bol is ook gevraagd naar de kosten van atlanten, woordenboeken en rekenmachines. Het aantal respondenten dat €0 aan kosten opgeeft is zeer hoog (59%). Voor de totale groep respondenten zijn de gemiddelde kosten voor atlanten, woordenboeken en rekenmachines over alle sectoren heen €109 (niet in tabel), met een mediaan van €0. Het eerste kwartiel betaalt niets, het laatste €100 of meer. Geconcludeerd kan worden dat de kosten zeer uiteenlopen.

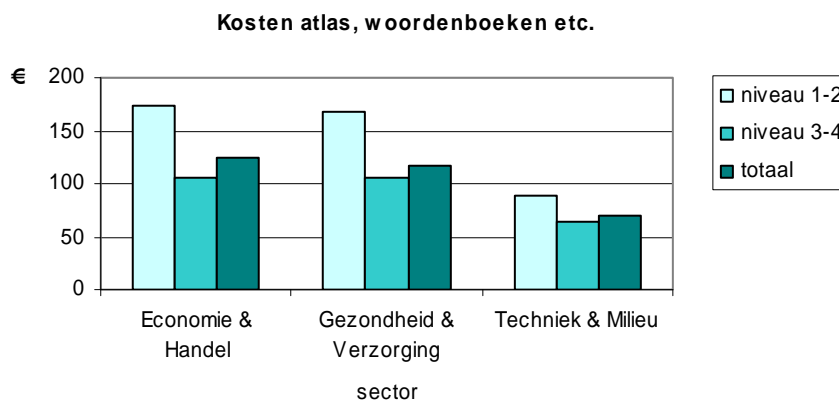
Het grote aantal respondenten dat aangeeft niets te betalen voor atlanten, woordenboeken en rekenmachines heeft te maken met het feit dat ouders konden aangeven deze kosten al in een eerder jaar te hebben gemaakt (en dus dit schooljaar geen kosten hadden). Als alleen wordt gekeken naar ouders die dit jaar kosten hebben gehad voor atlanten, woordenboeken of rekenmachines (41 procent van het totaal), bedragen de gemiddelde kosten €219, met een mediaan van €100. Het eerste kwartiel betaalt €10 of minder en het laatste kwartiel €250 of meer.

Uit tabel 4.4 en figuur 4.3 blijkt dat de kosten in de sector Techniek & Milieu het laagst zijn (gemiddeld €70). Bij de sectoren Economie & Handel en Gezondheid & Verzorging zijn ouders gemiddeld respectievelijk €125 en €116 kwijt aan atlanten, woordenboeken en rekenmachines). Over het algemeen zijn de kosten het hoogst bij opleidingen op niveau 1 en 2 (zie ook bijlage tabel B4.2).

Tabel 4.4 – Kosten voor atlanten, woordenboeken en rekenmachines naar niveau en sector en totaal

	niveau 1-2	niveau 3-4	totaal
Economie & Handel	€174	€106	€125
Gezondheid & Verzorging	€167	€105	€116
Techniek & Milieu	€ 89	€ 64	€ 70

Figuur 4.3 – Kosten voor atlanten, woordenboeken en rekenmachines naar niveau en sector en totaal

Ouders met een netto maandinkomen van minder dan €1.400 zijn gemiddeld €165 kwijt aan deze kostenpost, terwijl ouders die meer dan €1.400 verdienen gemiddeld €78 voor atlanten, woordenboeken en rekenmachines betalen. Een mogelijke verklaring voor deze bevinding is dat ouders met een hoger inkomen deze zaken al in huis hebben en dus niet speciaal voor hun kind hoeven aan te schaffen.

Een vergelijking met de eerdere onderzoeken is niet te maken omdat deze kosten toen niet (apart) zijn bevraagd, maar (deels) onder de schoolboeken werden gerekend. In het huidige onderzoek zijn de kosten voor atlanten en woordenboeken niet te scheiden

van de kosten van rekenmachines. Om een indruk te geven van de kosten in de mbo-bol voor schoolboeken *inclusief* atlas, woordenboeken en rekenmachines geven we in tabel 4.5 een overzicht van de kosten voor schoolboeken, atlassen, woordenboeken en rekenmachines.

Tabel 4.5 – Kosten voor schoolboeken en atlassen, woordenboeken en rekenmachines

	schoolboeken	atlassen e.d	totaal*
Economie & Handel	€335	€125	€460
Gezondheid & Verzorging	€269	€116	€385
Techniek & Milieu	€309	€ 70	€379

* gemiddelden opgeteld.

4.2.3 Ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden

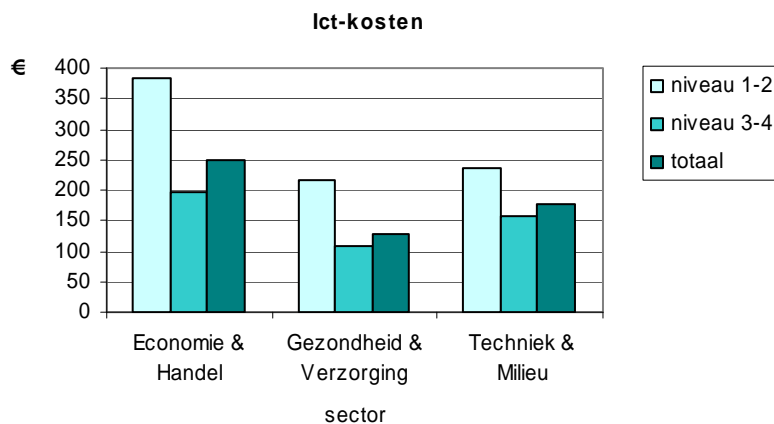
Ook bij ict-kosten is het aantal respondenten dat €0 aan kosten opgeeft hoog (32%). Gemiddeld betaalt men €191 (niet in tabel), met een mediaan van €50. Het eerste kwartiel betaalt niets, het hoogste €200 of meer.

In de sector Economie & Handel zijn de ict-kosten het hoogst (gemiddeld €249). Opvallend is dat in deze sector de ict-kosten vooral in de laagste opleidingsniveaus hoog zijn (€383) (zie tabel 4.6 en figuur 4.4). Voor ouders met kinderen in een mbo-bolopleiding in de sector Gezondheid & Verzorging zijn de kosten het laagst (€129). In de sector Techniek & Milieu zijn ouders gemiddeld €177 kwijt aan ict-kosten (zie ook bijlage tabel B4.3).

Tabel 4.6 – Gemiddelde kosten ict naar niveau en sector

	niveau 1-2	niveau 3-4	totaal
Economie & Handel	€383	€197	€249
Gezondheid & Verzorging	€216	€109	€129
Techniek & Milieu	€235	€157	€177

Figuur 4.4 – Gemiddelde kosten ict naar niveau en sector

Ouders die minder dan €1.400 per maand verdienen, zijn gemiddeld méér kwijt aan ict-kosten (€316) dan ouders die meer dan €1.400 verdienen (€141). Ook hier kan dit liggen aan het feit dat ouders met een hoger inkomen al over deze benodigdheden beschikken en niet apart hoeven aan te schaffen.

Een vergelijking van deze kosten met de kosten in de eerdere onderzoeken van het NIBUD en Research voor Beleid is niet goed mogelijk omdat ict in die onderzoeken niet als aparte kostenpost is bevraagd (zie ook paragraaf 3.2.2).

4.2.4 Door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen

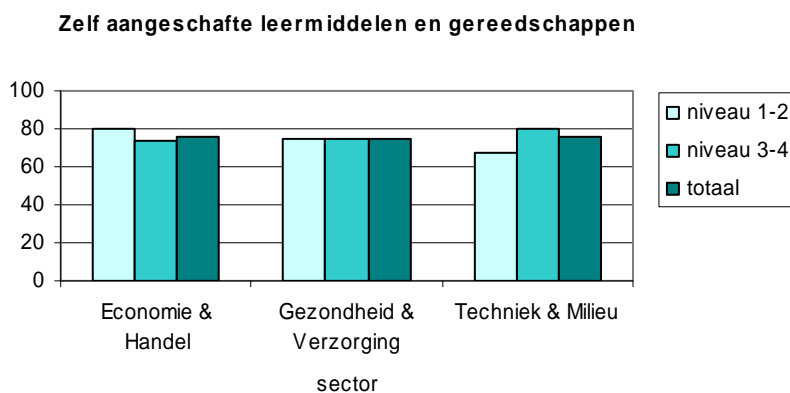
Hoeveel hebben ouders in de mbo-bol betaald aan zelf aangeschafte schoolbenodigdheden, zoals schrijfmateriaal, schriften, mappen, agenda, gereedschappen en materialen? Gemiddeld zijn ouders hieraan €76 kwijt (niet in tabel). De mediaan ligt op €50, het eerste kwartiel betaalt €35 of minder en het laatste kwartiel betaalt €100 of meer (zie bijlage B4.4).

Uit tabel 4.7 en figuur 4.5 blijkt dat de totale kosten in de verschillende sectoren niet erg uiteenlopen. In de sector Economie & Handel zijn de kosten op niveau 1-2 relatief het hoogst (€80). In de sector Techniek & Milieu liggen de kosten op deze opleidingsniveaus juist het laagst (€67). Bij Gezondheid & Verzorging zijn er geen verschillen tussen de opleidingsniveaus.

Tabel 4.7 – Door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen naar sector en niveau en totaal

	niveau 1-2	niveau 3-4	totaal
Economie & Handel	€80	€74	€76
Gezondheid & Verzorging	€75	€75	€75
Techniek & Milieu	€67	€80	€76

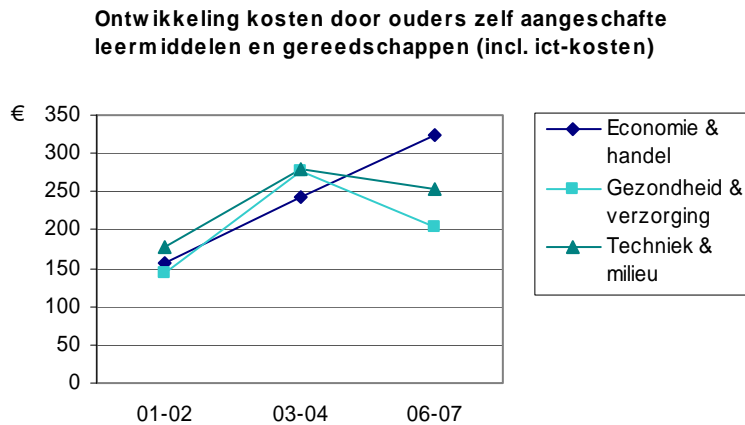
Figuur 4.5 – Door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen naar sector en niveau en totaal

Vergelijking van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen met eerdere onderzoeken

Net als bij het voortgezet onderwijs moeten we om een goede vergelijking te kunnen maken met de eerdere onderzoeken, voor het ITS-onderzoek eerste enkele posten optellen en wel de door ouders zelf gemaakte kosten voor leermiddelen en de ict-kosten. Er ontstaat dan het volgende beeld (zie figuur 4.6).

Figuur 4.6 – Vergelijking door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (inclusief ict-kosten) in 2006-2007 met deze kosten in 2000-2001 en 2003-2004 (gecorrigeerd voor inflatie) naar sector*

* Voor 2001-2002 en 2003-2004 zijn de kosten van overige schoolbenodigdheden en bijkomende kosten materialen en gereedschappen samengenomen.

Uit figuur 4.6 blijkt dat de kosten van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen in de sector Economie & Handel sinds 2001 een stijgende lijn vertonen. Tussen 2003 en 2006 zijn de kosten in deze sector gestegen van €242 tot €325 (een stijging van 34 procent). Bij de sectoren Gezondheid & Verzorging en Techniek & Milieu zijn de kosten na 2003 juist gedaald, met respectievelijk 26 en 9 procent.

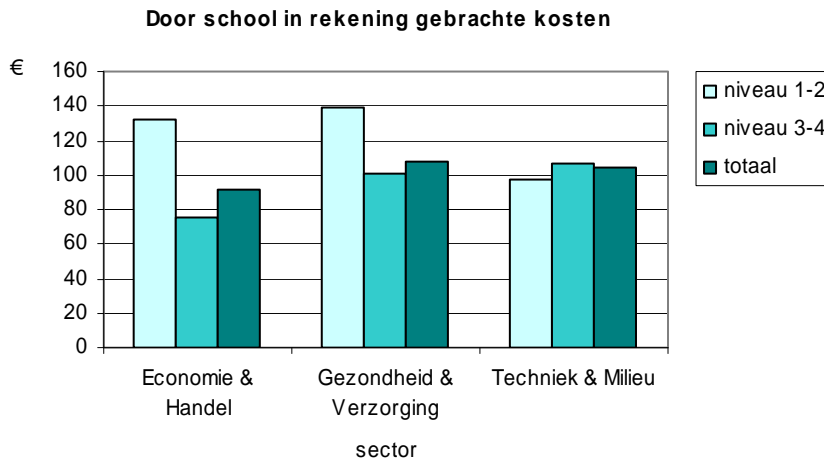
4.2.5 Door de instelling in rekening gebrachte kosten

Gemiddeld betalen ouders aan door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen €100 (niet in tabel), met een mediaan van €50. Het eerste kwartiel betaalt €10, het laatste kwartiel betaalt €110 of meer.

Tabel 4.8 – Gemiddeld door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en materialen naar sector en niveau

	niveau 1-2	niveau 3-4	totaal
Economie & Handel	€132	€ 75	€ 91
Gezondheid & Verzorging	€140	€100	€108
Techniek & Milieu	€ 97	€107	€104

Figuur 4.7 – Gemiddeld door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en materialen naar sector en niveau

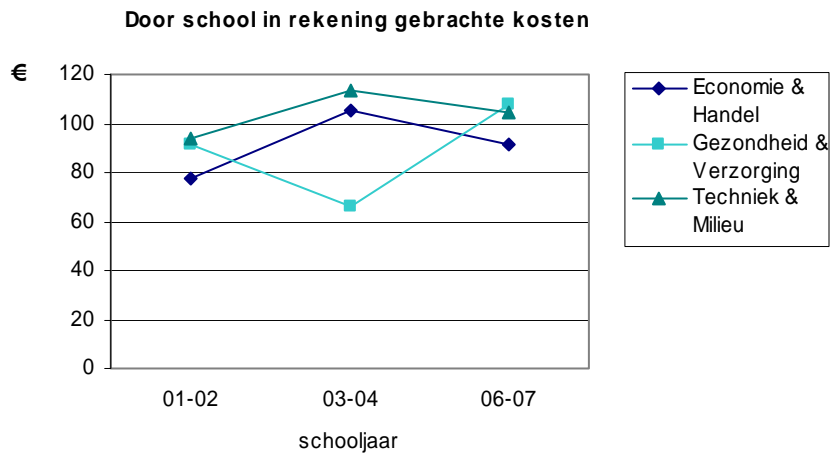

Uit tabel 4.8 en figuur 4.7 blijkt dat ouders in de sector Economie & Handel het minst kwijt zijn aan de vaste bijdrage voor materialen en gereedschappen (gemiddeld €91, zie ook bijlage B4.5). Bij de sectoren Gezondheid & Verzorging en Techniek & Milieu bedragen de gemiddelde kosten respectievelijk €108 en €104. Opvallend is dat bij de sectoren Economie & Handel en Gezondheid & Verzorging de kosten van de vaste bijdrage op niveau 1-2 aanzienlijk hoger liggen dan op niveau 3-4. Bij Techniek & Milieu zijn de verschillen tussen de opleidingsniveaus beperkt.

Vergelijking door school in rekening gebrachte kosten met eerdere onderzoeken

Als we de door de school in rekening gebrachte kosten vergelijken met de eerdere onderzoeken, ontstaat het beeld zoals weergegeven in figuur 4.8. In de sectoren Economie & Handel en Techniek & Milieu zien we na een stijging tussen schooljaar 2001-2002 en 2003-2004 een lichte afname in schooljaar 2006-2007 (van respectievelijk 13 en 8 procent). In de sector Gezondheid & Verzorging zijn de bijkomende kosten juist sterk gestegen ten opzichte van 2003-2004 (met 63 procent).

Figuur 4.8 – Vergelijking door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen in 2006 met deze kosten in 2001 en 2003 (gecorrigeerd voor inflatie) naar sector

4.2.6 Kosten voor extra schoolactiviteiten

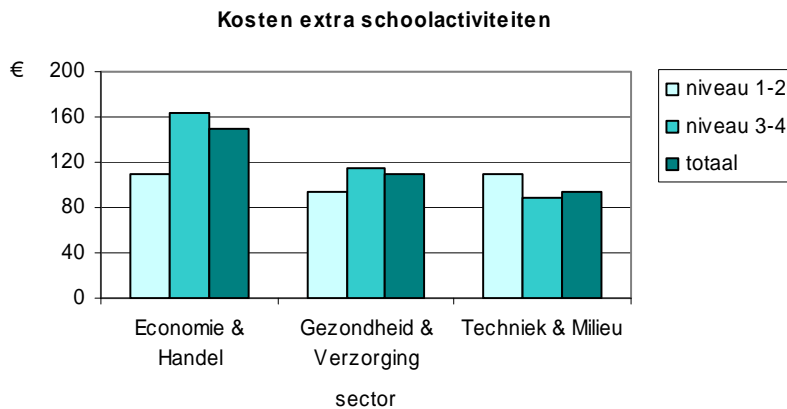
In de mbo-bol bedragen de gemiddelde kosten voor extra schoolactiviteiten zoals excursies, museumbezoek, bedrijfsbezoeken, et cetera €123 (niet in tabel). De mediaan is €50. Het eerste kwartiel betaalt €1 of minder en het laatste kwartiel betaalt €180 of meer.

De kosten voor extra schoolactiviteiten zijn het hoogst (zie tabel 4.9 en figuur 4.9) in de sector Economie & Handel (€149). In de sector Gezondheid & Verzorging geven ouders gemiddeld €110 uit aan extra schoolactiviteiten en in de sector Techniek & Milieu €94. Bij de sectoren Economie & Handel en Gezondheid & Verzorging liggen de kosten op niveau 3-4 hoger dan op niveau 1-2. Bij Techniek & Milieu zijn de kosten in de hoogste opleidingsniveaus juist lager (zie ook bijlage tabel B4.6).

Tabel 4.9 – Gemiddelde kosten voor extra schoolactiviteiten naar sector en niveau en totaal

	niveau 1-2	niveau 3-4	totaal
Economie & Handel	€110	€164	€149
Gezondheid & Verzorging	€ 93	€114	€110
Techniek & Milieu	€110	€ 89	€ 94

Figuur 4.9 – Gemiddelde kosten voor extra schoolactiviteiten naar sector en niveau en totaal

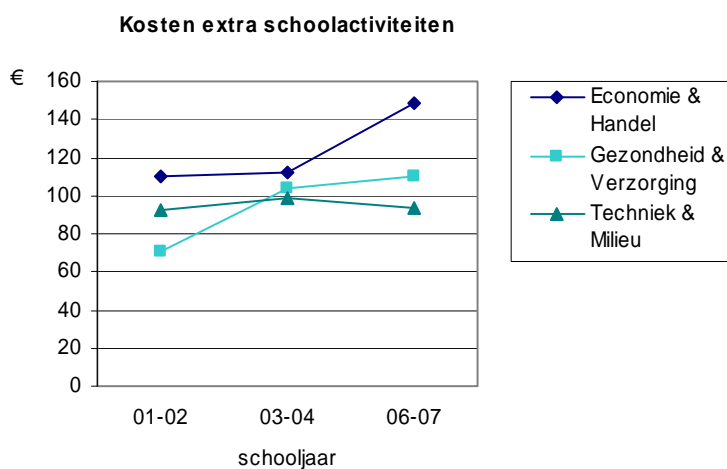

Ouders die per maand meer verdienen dan €1.400 netto, hebben ook meer uitgaven aan extra schoolactiviteiten dan ouders die minder dan €1.400 verdienen (€93 versus €128). Ook in het voortgezet onderwijs vonden we dit verschil.

Vergelijking kosten extra schoolactiviteiten met eerdere onderzoeken

In figuur 4.10 vergelijken we de kosten voor extra schoolactiviteiten met de resultaten uit de eerdere onderzoeken. Opvallend is dat in de sector Economie & Handel de kosten na 2003-2004 aanzienlijk zijn gestegen (een stijging van 32 procent), terwijl de kosten voor extra schoolactiviteiten in de andere sectoren min of meer gelijk zijn gebleven.

Figuur 4.10 – Vergelijking kosten extra schoolactiviteiten in 2006 met deze kosten in 2001 en 2003 (gecorrigeerd voor inflatie) naar sector

4.2.7 Vrijwillige ouderbijdrage

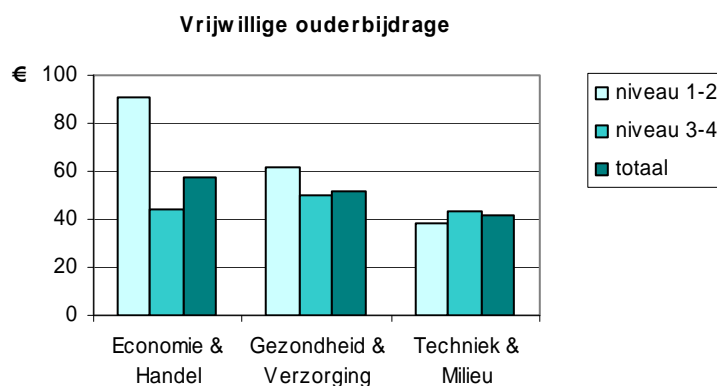
Ruim een kwart van de ouders/deelnemers betaalt geen vrijwillige bijdrage. De gemiddelde vrijwillige bijdrage is €52 (niet in tabel). De mediaan bedraagt €10. Het onderste kwartiel betaalt niets, het bovenste betaalt €70 of meer.

In de sector Economie & Handel (tabel 4.10 en figuur 4.11) zijn de gemiddelde kosten van de vrijwillige ouderbijdrage met €58 het hoogst. In de sector Gezondheid & Verzorging betalen ouders gemiddeld €52 aan vrijwillige ouderbijdrage en in de sector Techniek & Milieu €42 (zie ook bijlage B4.7). Opvallend is de hoge vrijwillige bijdrage op niveau 1-2 voor ouders in de sector Economie & Handel (€91).

Tabel 4.10 – Gemiddelde kosten vrijwillige ouderbijdrage naar sector en niveau en totaal

	niveau 1-2	niveau 3-4	totaal
Economie & Handel	€91	€45	€58
Gezondheid & Verzorging	€62	€50	€52
Techniek & Milieu	€38	€43	€42

Figuur 4.11 – Gemiddelde kosten vrijwillige ouderbijdrage naar sector en niveau en totaal

Net als in het voortgezet onderwijs geeft 3 procent van de ouders aan een korting of vrijstelling op de vrijwillige ouderbijdrage te krijgen.

Achttien procent van de ouders geeft aan dat de school de vrijwillige bijdrage heeft gespecificeerd. Ruim een derde (36 procent) zegt dat de school dit niet heeft gedaan

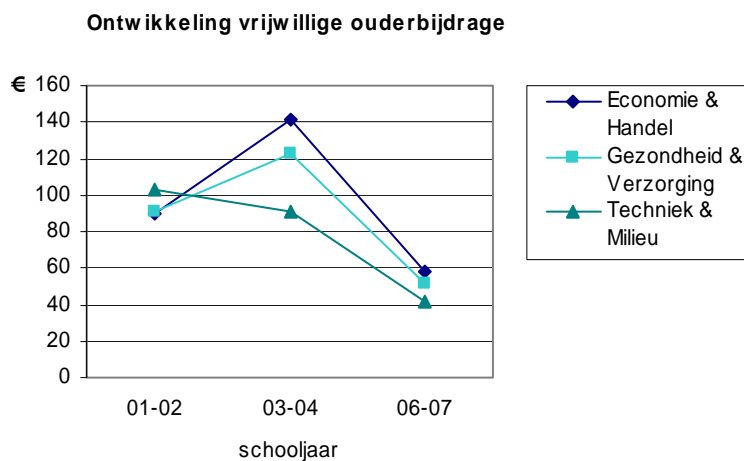
en 46 procent van de ouders weet dit niet. Er zijn geen grote verschillen tussen de sectoren wat betreft de mate waarin ze de vrijwillige bijdrage hebben gespecificeerd.

Ouders die minder dan €1.400 netto verdienen, betalen een hogere vrijwillige ouderbijdrage (€62) dan ouders die meer dan €1.400 netto verdienen (€44). Dit verschil hebben we niet gevonden bij het voortgezet onderwijs. Een verklaring voor het verschil hebben we niet.

Vergelijking kosten vrijwillige ouderbijdrage

Voor de drie meetmomenten in de loop der jaren staan de kosten voor de vrijwillige ouderbijdrage in figuur 4.12. Bij de sectoren Economie & Handel en Gezondheid & Verzorging zien we vergelijkbare trends. Na een stijging tussen 2001 en 2003 is in 2006 sprake van een scherpe daling van de kosten (bij Economie & Handel met 59 procent en bij Gezondheid & Verzorging met 58 procent). Bij Techniek & Milieu zet de dalende tendens die al in 2003-2004 werd gevonden nog verder door (van €91 naar €42; een afname van 54 procent).

Figuur 4.12 – Vergelijking kosten vrijwillige ouderbijdrage in 2006 met deze kosten in 2001 en 2003 (gecorrigeerd voor inflatie) naar sector

4.2.8 Reiskosten

Ruim 70 procent van de ouders geeft aan dat hun kind in de mbo-bol met het openbaar vervoer naar de opleiding gaat. Een derde gaat (ook) met de fiets en bijna 20 procent gebruikt een auto of brommer (zie tabel 4.11). In 2003 ging 42 procent met

de fiets en 41 procent met het openbaar vervoer, maar toen konden de respondenten maar één vervoermiddel aangeven.

*Tabel 4.11 – Meest gebruikte vervoermiddel van huis naar school, aantallen (ongewogen) en percentages (gewogen)**

	N	%
openbaar vervoer	510	72
fiets	229	33
brommer	63	9
auto	56	8
lopend	40	5
totaal	898	127

* Percentages tellen op tot meer dan 100 procent omdat er meerdere antwoorden mogelijk waren.

De gemiddelde afstand van huis naar het belangrijkste schoolgebouw is 19 kilometer (enkele reis). De mediaan is 15 kilometer. Een kwart reist 6 kilometer of minder; een kwart 25 kilometer of meer. In 2003 lag de gemiddelde reisafstand op 16 kilometer. Bijna 90 procent reist altijd naar dezelfde locatie. In tabel 4.12 staat de reisafstand naar de hoofdlocatie uitgesplitst naar afstandscategorie. Een klein deel woont binnen een straal van vijf kilometer (17 procent). Een derde woont tussen de 6-15 kilometer van de instelling en 30 procent tussen de 16-30 kilometer. Twintig procent moet meer dan 30 kilometer reizen om op de instelling te komen.

Tabel 4.12 – Gemiddelde reisafstand van huis naar school (enkele reis), aantallen (ongewogen) en percentages (gewogen)

	N	%
5 km of minder	126	17
6-15 km	252	33
16-30 km	229	30
31-50 km	102	14
51 km of meer	40	6
N	749	

Bij de reiskosten voor het openbaar vervoer gaan we uit van de groep deelnemers jonger dan 18 jaar (n=104), aangezien deelnemers in het mbo vanaf hun achttiende jaar in aanmerking komen voor een ov-studentenkaart. De reiskosten voor het openbaar vervoer voor de groep deelnemers onder de 18 jaar per afstandscategorie zijn als volgt: 5 km of minder €27, bij 6-15 km €38, bij 16-30 km: €71, bij 31-50 km: €130, bij 51 km of meer: €196.

De gemiddelde reiskosten in de mbo-bol voor deze groep respondenten bedragen €86 per maand (niet in tabel). Uit tabel 4.13 blijkt dat de gemiddelde reiskosten per maand voor het openbaar vervoer het hoogst zijn in de sectoren Economie & Handel en Techniek & Milieu (respectievelijk €85 en €100) en het laagst in de sector Gezondheid & Verzorging (€77). De reiskosten zijn over het algemeen hoger op niveau 3-4 dan op niveau 1-2 (zie ook bijlage tabel B4.8). Bij de interpretatie van deze resultaten moet wel rekening worden gehouden met soms beperkte aantallen respondenten per cel.

Tabel 4.13 – Gemiddelde reiskosten per maand naar sector en niveau en totaal (alleen openbaar vervoer)

	niveau 1-2	niveau 3-4	totaal
Economie & Handel	€70	€ 93	€ 85
Gezondheid & Verzorging	€73	€ 78	€ 77
Techniek & Milieu	€92	€105	€100

Van de deelnemers onder de 18 jaar maakt ruim 70 procent gebruik van een jaar- of maandkaart, 17 procent van een bus- of tramabonnement en 21 procent maakt op een andere wijze gebruik van het openbaar vervoer (de percentages tellen op tot meer dan 100 procent omdat er meerdere antwoorden mogelijk waren).

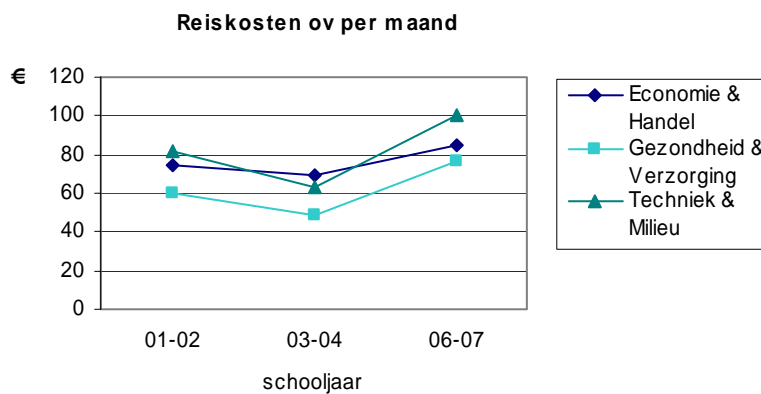
De hoogte van de reiskosten is voor 7 procent van de ouders (n=56) een reden geweest om *niet* voor een bepaalde school te kiezen.

Vergelijking reiskosten met eerder onderzoek

In figuur 4.13 staat de ontwikkeling van de gemiddelde reiskosten voor het openbaar vervoer naar sector. In alle sectoren zien we hetzelfde beeld: na een daling tussen 2001-2003 zijn de reiskosten voor het openbaar vervoer in 2006 aanzienlijk gestegen. De reiskosten voor het openbaar vervoer zijn het meest gestegen in de sectoren Techniek & Milieu (van €64 naar €100; een stijging van 57 procent) en Gezondheid &

Verzorging (van €50 naar €77; een stijging van 54 procent). In de sector Economie & Handel zijn de reiskosten tussen 2003 en 2006 met 21 procent gestegen (van €70 naar €85).

Figuur 4.13 – Vergelijking gemiddelde reiskosten per maand (alleen openbaar vervoer) tussen 2001, 2003 (gecorrigeerd voor inflatie en jaarbedragen gedeeld door 10) en 2006, naar sector

4.2.9 Stage, bijlessen en huiswerkklassen en bijbaantjes

Stage

Bijna 80 procent van de ouders geeft aan dat hun kind dit schooljaar stage loopt. De gemiddelde duur van de stage is zes maanden, met een mediaan van vijf maanden. Een kwart loopt minder dan drie maanden stage en een kwart meer dan negen maanden. De gemiddelde afstand tot de stageplek is 16 kilometer, met een mediaan van 10 kilometer. Een kwart reist minder dan vijf kilometer, een kwart meer dan twintig kilometer. Bijna de helft van de ouders (45%) geeft aan dat hun kind vijf dagen per week stage loopt. Het openbaar vervoer wordt het meest gebruikt om op de stageplek te komen (54%), gevolgd door de fiets (40%). Twaalf procent gebruikt de brommer/scooter en 16 procent komt met de auto¹². Slechts 29 ouders hebben reiskosten voor de stage van hun kind opgegeven, uiteenlopend van €1 tot €500 per maand¹³. De reiskostenvergoeding voor de stage loopt uiteen van €0 tot €280, maar ook hier moet rekening worden gehouden met een beperkt aantal respondenten (N=38). De

¹² Deze percentages tellen op tot meer dan 100 procent, omdat er meerdere antwoorden mogelijk waren.

¹³ Vanwege het beperkte aantal respondenten en de grote variatie in antwoorden vermelden we hier geen gemiddelde.

gemiddelde reiskostenvergoeding bedraagt €55, met een mediaan van €40. Ruim 40 procent van de stagiairs krijgt een stagevergoeding. De gemiddelde vergoeding bedraagt €298, met een mediaan van €200.

Bijlessen en huiswerkklassen

Bijlessen vinden slechts in beperkte mate plaats in de mbo-bol: 7 procent van de ouders geeft aan dat hun kind bijles heeft gehad, waarvan 5 procent van leraren op school binnen de school. Hieraan waren in de meeste gevallen (71 procent) geen kosten verbonden. De bedragen die worden genoemd, lopen sterk uiteen (van €1 tot €500). Slechts 3 procent van de ouders geeft aan dat hun kind in de mbo-bol huiswerkklassen heeft gevolgd. Ook hier waren meestal geen kosten aan verbonden.

Bijbaantje

Tweederde van de leerlingen heeft een bijbaantje. Bijna 40 procent van de ouders zegt dat hun kind mee betaalt aan de schoolkosten. Het maakt hierbij niet uit of leerlingen wel of geen bijbaantje hebben. Leerlingen betalen het vaakst mee aan schoolboeken en schoolartikelen (respectievelijk 77 en 72 procent). Aan eten op school betaalt 63 procent van de leerlingen mee. Ruim 40 procent betaalt mee aan excursies, museumbezoek en dergelijke en schoolfeesten. Bijna 40 procent geeft aan (ook) aan andere schoolkosten mee te betalen. Uit de open antwoorden op deze vraag blijkt dat het hierbij vaak gaat om het lesgeld.

4.2.10 Tegemoetkoming schoolkosten

Ouders met een jaarinkomen tot €29.482 bruto hebben recht op een volledige tegemoetkoming voor de schoolkosten van hun kind. In de mbo-bol is de maximale tegemoetkoming €967,99. Per euro boven het grensbedrag moeten ouders 30 eurocent inleveren op de tegemoetkoming. Indien ouders meer kinderen hebben voor wie zij een tegemoetkoming kunnen aanvragen, of kinderen die in aanmerking komen voor een tegemoetkoming scholieren, wordt het meerbedrag gedeeld door het aantal kinderen. Afhankelijk van het aantal kinderen dat meetelt en het inkomen komen ouders tot aan een bedrag van ongeveer €35.000 bruto per jaar in aanmerking voor een al dan niet volledige tegemoetkoming in de schoolkosten. Vanaf achttien jaar komen mbo-boldeelnemers in aanmerking voor studiefinanciering.

De helft van de ouders is door de school attent gemaakt op de mogelijkheid om een tegemoetkoming in de schoolkosten (WTOS) bij de IB-Groep aan te vragen. Allochtone ouders (57%) geven echter wat vaker aan dan autochtone ouders dat zij *niet* door de school op de hoogte zijn gebracht (47%). Bijna een derde van de ouders met kinderen jonger dan achttien jaar krijgt een dergelijke tegemoetkoming. Van deze ouders

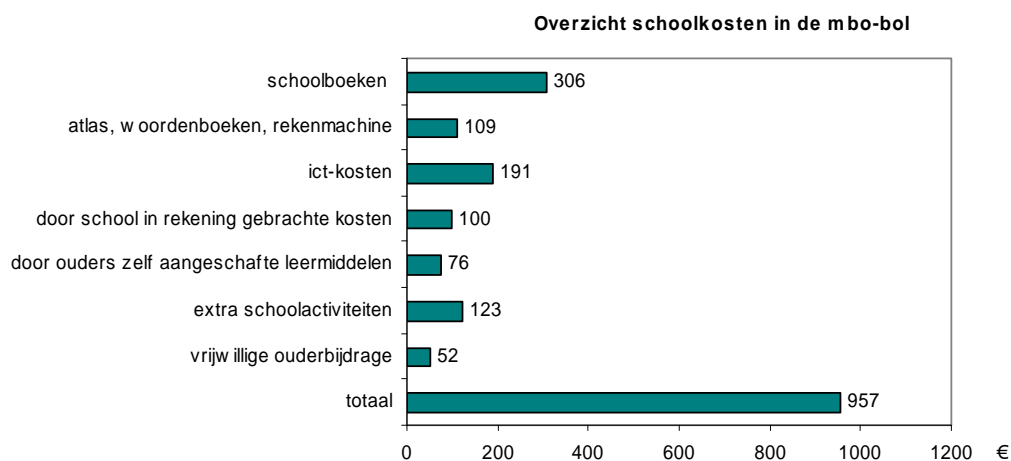
heeft 45 procent een inkomen lager dan €1.400 netto en 55 procent een inkomen hoger dan €1.400 netto. Er is geen verschil tussen autochtone en allochtone ouders. De tegemoetkoming bedraagt gemiddeld €686, met een mediaan van €776. Het eerste kwartiel krijgt €399 of minder en het laatste kwartiel €957 of meer.

4.2.11 Totale schoolkosten ouders

In de vorige paragrafen hebben we alle schoolkosten in de mbo-bol afzonderlijk besproken. In deze slotparagraaf geven we een overzicht van de totale schoolkosten in de mbo-bol.

In figuur 4.14 staan alle onderscheiden schoolkosten op een rij. Gemiddeld bedragen de totale schoolkosten in de mbo-bol €957.

Figuur 4.14 – Overzicht schoolkosten in de mbo-bol naar kostenpost en totaal

In paragraaf 4.2.10 zagen we dat een kwart van de ouders met kinderen in de mbo-bol een tegemoetkoming in de schoolkosten ontvangt en dat deze gemiddeld €672 bedraagt.

Acht procent van de ouders geeft aan dat de hoogte van de schoolkosten een reden is geweest om niet voor een bepaalde mbo-instelling te kiezen.

In tabel 4.14 staat weergegeven hoe de kosten zijn verdeeld over de verschillende kostenposten en naar sector. De schoolkosten zijn over het algemeen het hoogst in de sector Economie & Handel (€1.082). In de sectoren Gezondheid & Verzorging en Techniek & Milieu zijn de gemiddelde kosten respectievelijk €859 en €872. De

opleidingen op niveau 1-2 zijn duurder (€1.151) dan de opleidingen op niveau 3-4 (€ 895) (zie bijlage tabel B4.9).

Tabel 4.14 – Verdeling gemiddelde kosten voor ouders over kostenposten naar sector

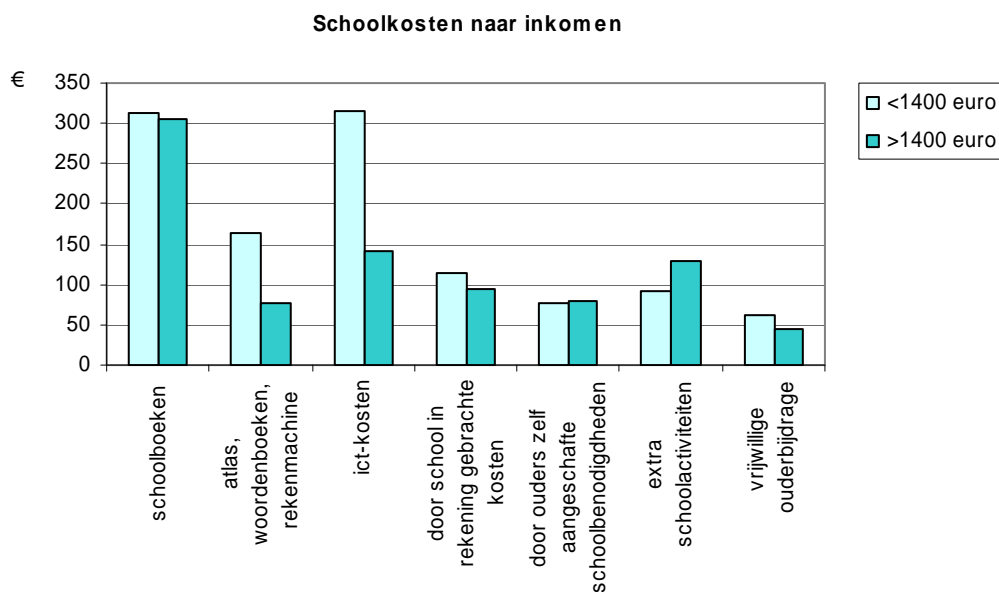
	Economie & Handel	Gezondheid & Verzorging	Techniek & Milieu
kosten schoolboeken	€ 335	€269	€309
kosten aan atlas, woordenboeken en rekenmachine	€ 125	€116	€ 70
kosten aan ict en ict-benodigdheden	€ 249	€129	€177
kosten door school in rekening gebracht aan leermiddelen en gereedschappen	€ 91	€108	€104
kosten van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen	€ 76	€ 75	€ 76
kosten van extra schoolactiviteiten	€ 149	€110	€ 94
kosten vrijwillige ouderbijdrage	€ 58	€ 52	€ 42
<i>totale schoolkosten</i>	<i>€ 1.082</i>	<i>€ 859</i>	<i>€ 872</i>

Ouders zijn, net als in het voortgezet onderwijs, gemiddeld het meeste geld kwijt aan schoolboeken. Ongeveer een derde van de schooluitgaven wordt hieraan besteed. In de sector Techniek & Milieu nemen de schoolboeken een iets groter deel van de totale kosten in beslag (35%) dan in de overige sectoren (beide 31%). Ict en ict-benodigdheden vormen in de mbo-bol de tweede kostenpost en nemen tussen de 15 en 23 procent van de totale kosten voor hun rekening. Aan extra schoolactiviteiten wordt 11-14 procent van de totale kosten besteed. De uitgaven aan atlanten, woordenboeken en rekenmachines maken 8-14 procent uit van de schoolkosten. Het aandeel van door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen varieert tussen de 8 en 13 procent. Door ouders of deelnemers zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen maken tussen de 7 en 9 procent uit van de totale schoolkosten. Aan de vrijwillige ouderbijdrage wordt 5 à 6 procent besteed. Wat betreft het relatieve aandeel van de verschillende kostenposten zijn de verschillen tussen de sectoren beperkt.

Ouders met minder dan €1.400 betalen in de mbo-bol gemiddeld €1.138 aan schoolkosten en ouders die meer verdienen dan €1.400 betalen hiervoor €870. We zien vooral verschillen bij de kosten voor ict en daarnaast ook de kosten voor atlanten, woordenboeken en rekenmachine en de vrijwillige ouderbijdrage. Opvallend genoeg betalen ouders met een inkomen van minder dan €1.400 hier méér voor dan ouders

met een inkomen van €1.400 of hoger. Bij de kosten voor atlassen, woordenboeken en rekenmachines en ict is het mogelijk dat ouders met een hoger inkomen deze zaken al in huis hebben en dus geen extra kosten hoeven te maken. Dit gaat echter niet op voor de vrijwillige ouderbijdrage. Voor de extra schoolactiviteiten betalen de ouders uit de hogere inkomensklasse iets meer dan de ouders uit de lagere inkomensklasse (zie figuur 4.15 en bijlage tabel B4.10).

Figuur 4.15 – Verschillen in schoolkosten naar inkomen

Er zijn geen verschillen gevonden in schoolkosten naar etnische afkomst en tussen ouders met een en ouders met meer kinderen in het (middelbaar beroeps)onderwijs.

In tabel 4.15 geven we voor de kostenposten waarbij een vergelijking met eerdere jaren mogelijk is weer hoe deze kosten zich sinds 2001 hebben ontwikkeld.

Tabel 4.15 – Ontwikkeling van de kosten in periode 2001-2007

	Economie & Handel			Gezondheid & Verzorging			Techniek & Milieu		
	01-02	03-04	06-07	01-02	03-04	06-07	01-02	03-04	06-07
door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (inclusief ict)*	€157	€242	€325	€144	€277	€204	€177	€279	€253
door school in rekening gebrachte kosten	€ 77	€105	€ 91	€ 89	€ 66	€108	€ 94	€113	€104
extra schoolactiviteiten	€110	€113	€149	€ 71	€105	€110	€ 92	€100	€ 94
vrijwillige ouderbijdrage	€ 90	€141	€ 58	€ 91	€122	€ 52	€103	€ 91	€ 42

* Voor 2001-2002 en 2003-2004 zijn de kosten van overige schoolbenodigdheden en bijkomende kosten materialen en gereedschappen samengenomen.

Uit de tabel blijkt dat in alle sectoren de kosten van door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen (inclusief ict) in de loop van de jaren fors zijn gestegen. Bij de door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen zien we bij elke sector een andere ontwikkeling. Bij Economie & Handel zijn de kosten na een aanzienlijke stijging tussen 2001 en 2003 weer licht gedaald. Bij Gezondheid & Verzorging zijn de kosten na een daling tussen 2001-2003 weer fors gestegen en bij Techniek & Milieu zijn de door de school in rekening gebrachte kosten redelijk stabiel. Net als in het voortgezet onderwijs lijkt de vrijwillige ouderbijdrage te zijn gedaald ten koste van de in rekening gebrachte kosten voor extra schoolactiviteiten, vooral in de sector Economie & Handel.

4.3 Mbo-instellingen

Voor de schoolkostenmonitor in de mbo-bol zijn alle mbo-instellingen (roc's en vakscholen) benaderd (zie hoofdstuk 1). In totaal hebben 11 instellingen de vragenlijst ingevuld, een respons van 20 procent. In absolute zin is dit aantal te laag om statistische analyses op uit te voeren, mede gezien het feit dat de vragenlijsten niet altijd volledig zijn ingevuld (zie hoofdstuk 1). In deze paragraaf geven wij daarom alleen een globale beschrijving van de resultaten van de mbo-instellingen. De resultaten dienen gezien de geringe respons met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Gezien de beperkte aantallen maken we bij de beschrijving ook geen onderscheid tussen roc's en vakscholen en we vermelden alleen gemiddelden en percentages als de totale respons hoger is dan 10. Als de respons lager is, vermelden we het

aantal respondenten in de tekst en geven we geen gemiddelden, maar alleen het minimum en maximum.

Het aantal deelnemers per instelling varieert van 358 tot 8.900, met een gemiddelde van 4.042. Uit de deelnemeraantallen blijkt dat het vooral de wat kleinere mbo-instellingen zijn die hebben deelgenomen aan het schoolkostenonderzoek. De grotere mbo-instellingen hebben niet deelgenomen. Het percentage allochtone deelnemers op deze instellingen bedraagt gemiddeld 9 procent.

4.3.1 Schoolboeken

Sinds 1 januari 2005 is de vaste boekenprijs afgeschaft. Dit houdt in dat de uitgevers niet langer de prijs bepalen, maar dat iedere distributeur zelf zijn eigen prijzen kan vaststellen. Aan de mbo-instellingen is gevraagd of het loslaten van de vaste prijs naar hun inschatting een prijsdrukkend effect heeft gehad op de schoolboeken in de schooljaren 2005-2006 en/of 2006-2007. Uit de antwoorden blijkt dat 45 procent van de instellingen denkt dat de prijzen hier niet door zijn gedaald. Het gaat hier om instellingen die weinig boeken aanschaffen of heel specifieke boeken gebruiken, die volgens de betreffende instelling alleen maar duurder zijn geworden. Meer dan een kwart geeft aan dat het loslaten van de vaste prijs wel een prijsdrukkend effect heeft gehad op de schoolboeken. Redenen die hiervoor worden gegeven zijn de toegenomen concurrentie en dat er steeds vaker prijsafspraken worden gemaakt met leveranciers of kortingen worden bedongen. Een kwart van de instellingen weet niet wat de gevolgen zijn van het loslaten van de vaste prijs.

De overige vragen over het instellingsbeleid zijn slechts door één instelling ingevuld en zullen hier niet worden besproken.

Aanschaf boeken

De meeste mbo-instellingen geven aan dat deelnemers de benodigde schoolboeken zelf kopen. Op drie instellingen kunnen de deelnemers de boeken via een extern boekenfonds aanschaffen. Een instelling geeft aan dat de boeken via het eigen boekenfonds van de instelling worden aangeschaft. Op een andere instelling is de wijze van aanschaf onbekend. Met uitzondering van één instelling, waar deelnemers kunnen kiezen uit aanschaf via het eigen boekenfonds, een extern boekenfonds of zelf kopen, bieden alle instellingen één mogelijkheid om de boeken aan te schaffen.

Het merendeel van de instellingen (82%) verwacht het komende jaar geen wijzigingen in de wijze waarop deelnemers aan mbo-bolopleidingen hun boeken op de instelling verkrijgen. De twee instellingen die wel wijzigingen verwachten, willen een

overstap maken naar het digitaal bestellen of verkrijgen van schoolboeken of willen de kosten van de schoolboeken verlagen.

In de sector Techniek & Milieu lopen de kosten van schoolboeken voor schooljaar 2006-2007 zeer uiteen: van € 50 tot € 625 (n=4). In de sector Economie & Handel variëren de kosten tussen € 200 en € 375 (n=3). Voor de sector Zorg & Gezondheid heeft slechts één instelling de kosten van schoolboeken opgegeven.

Het percentage deelnemers dat een mbo-bolopleiding volgt zonder dat ze de benodigde schoolboeken hebben aangeschaft loopt uiteen van 0 tot 3 procent (n=9).

Werkboeken

Worden er de afgelopen jaren bij instellingen meer of minder werkboeken voorgeschreven of gebruikt? Ruim een kwart van de instellingen signaleert een afname van het aantal werkboeken. Meer dan een derde geeft aan dit niet te weten. Twee instellingen denken dat het aantal werkboeken gelijk is gebleven en een even groot aantal signaleert een toename in het aantal werkboeken.

De afname in het aantal werkboeken komt volgens de betreffende instellingen door een toename van het gebruik van een digitale leeromgeving en in het werken met cursussen, trainingen en projecten, waarvoor syllabi worden gebruikt. De toename is volgens de betreffende instelling te wijten aan de invoer van competentiegericht onderwijs, de digitalisering en een toename van het aanbod van werkboeken door boekenleveranciers.

Een instelling geeft aan dat er wat betreft het aantal werkboeken geen grote verschillen zijn tussen de sectoren en vier instellingen geven aan dit niet te weten.

Nieuwe spelling

Op de vraag of de invoering van de nieuwe spelling voor de instelling reden is geweest om de nieuwste edities van schoolboeken voor mbo-boldeelnemers voor te schrijven zegt ruim een derde dat dit voor geen enkel vak het geval is geweest. Ruim een kwart geeft aan dat voor enkele vakken nieuwe schoolboeken zijn voorgeschreven. Geen enkele instelling heeft dit voor alle vakken gedaan en 36 procent weet het niet.

Instellingen die geen nieuwe edities hebben voorgeschreven geven aan dat ze de deelnemers niet onnodig op kosten willen jagen, dat ze altijd de nieuwste edities laten aanschaffen of dat ze steeds vaker zelf syllabi en eigen werkmateriaal drukken. Instellingen die de invoering van de nieuwe spelling wel als reden zagen om voor enkele vakken de nieuwste edities van schoolboeken voor te schrijven geven aan dat dit

vooral van toepassing is op de Nederlandse taal en (handels)correspondentie en communicatie.

Ruim 80 procent van de instellingen zegt over het algemeen vanuit het management geen voorwaarden te stellen aan het voorschrijven van nieuwe of andere schoolboeken. Als instellingen wel voorwaarden stellen geldt dit vooral voor docenten en voor het management. Op de meeste instellingen (82%) zijn ouders of deelnemers van mbo-bolopleidingen in het kader van medezeggenschap niet betrokken bij besluiten over de keuze van schoolboeken.

4.3.2 Ict-bijdragen en andere ict-benodigdheden

Bijna driekwart van de instellingen vraagt naast de vrijwillige ouder/deelnemerbijdrage géén vaste bijdrage voor ict voor bijvoorbeeld de kosten van licenties en digitale leermiddelen. Ruim een kwart doet dit wel. Slechts twee instellingen hebben de hoogte van de vaste ict-bijdrage opgegeven (deze bedraagt respectievelijk €5 en €82).

De meerderheid van de instellingen (73%) stelt de aanschaf van softwareprogramma's of een laptop voor deelnemers van een mbo-bolopleiding niet verplicht. Drie instellingen (27%) stellen de aanschaf van softwareprogramma's door ouders/deelnemers voor de mbo-bol opleidingen verplicht. Twee instellingen (21%) verplichten deelnemers tot de aanschaf van een laptop¹⁴.

4.3.3 Door de instellingen in rekening gebrachte kosten

Ruim 80 procent van de instellingen vraagt (naast de vrijwillige ouderbijdrage) ook een bijdrage voor leermiddelen, materialen en gereedschappen. In de sector Techniek & Milieu varieert de bijdrage voor leermiddelen en gereedschappen tussen €30 en €150 (n=4). In de sector Economie & Handel varieert de bijdrage tussen de €0 en €114 (n=5) en in de sector Verzorging & Gezondheid tussen €15 en €38 (n=3).

14 De percentages tellen niet op tot 100 procent omdat er meerdere antwoorden mogelijk waren.

4.3.4 Kosten voor extra schoolactiviteiten

De kosten van extra schoolactiviteiten, zoals excursies, binnen- en buitenlandse reizen lopen sterk uiteen en variëren in de sector Techniek & Milieu van €20 tot €300 (n=5) en in de sectoren Economie & Handel en Gezondheid & Verzorging van €10 tot €300 (n resp. 5 en 3).

Het percentage deelnemers in de mbo-bol dat niet deelneemt aan excursies, schoolkampen en binnen- en buitenlandse reizen/uitwisselingen vanwege de hoge kosten ligt tussen de 1 en 10 procent (n=6). Bijna alle instellingen (91%) bieden bij deze extra schoolactiviteiten geen alternatieven met verschillende prijskaartjes opdat ouders/deelnemers aan mbo-bolopleidingen een keuze kunnen maken. Uit toelichtingen blijkt dat instellingen geen alternatieven aanbieden omdat ze al de reële kosten in rekening brengen of al de goedkoopste oplossing kiezen; de reizen een geïntegreerd onderdeel van de opleiding zijn; het organisatorisch niet mogelijk is om alternatieven te bieden (vast reisdoel); of omdat de extra schoolactiviteiten geen verplicht karakter hebben.

Bijna de helft van de instellingen (46%) heeft geen voorzieningen om minder draagkrachtige ouders/deelnemers geheel of gedeeltelijk vrij te stellen van betaling voor extra schoolactiviteiten. Een even groot deel geeft echter aan dit soort voorzieningen wél te hebben. Een instelling geeft aan het niet te weten. Bij drie instellingen gaat het hierbij om een ad hoc verstrekking op verzoek. Twee andere instellingen geven andere oplossingen, te weten gespreide betaling en een extern fonds en individuele oplossingen.

4.3.5 Vrijwillige ouder/deelnemerbijdrage

Bijna tweederde van de instellingen vraagt een vrijwillige bijdrage aan de ouders/deelnemers.

Deze bijdrage wordt gebruikt voor zeer uiteenlopende activiteiten zoals excursies en buitenschoolse activiteiten, materialen, kosten repro, readers, leerlingenverzekering, diploma-uitreikingen, software, giften aan deelnemers met ernstige financiële problemen en vaccinaties. Een instelling formuleert het als volgt: “De bijdrage wordt besteed aan extra faciliteiten die niet of moeilijk toe te rekenen zijn aan een individuele student”. Een andere instelling geeft aan dat de vrijwillige bijdrage wordt gebruikt voor “activiteiten en diensten die verrijkend zijn voor het onderwijsleerproces maar die niet strikt noodzakelijk zijn voor het behalen van het diploma”.

Er zijn grote verschillen in de hoogte van de vrijwillige ouderbijdrage. In de sector Techniek & Milieu ligt de vrijwillige bijdrage tussen de €17 en €120 (n=6). In de

sector Economie & Handel varieert de vrijwillige bijdrage van €9 tot €200 (n=5) en in de sector Gezondheid & Verzorging wordt tussen de €25 en €143 gevraagd (n=4). Geen enkele instelling geeft kortingen of vrijstellingen van de vrijwillige ouder/deelnemerbijdrage bij meerdere mbo-boldeelnemers uit een gezin (n=7). Een instelling geeft wel korting bij (bijzondere) financiële problemen. Het percentage ouders/deelnemers dat de vrijwillige bijdrage niet betaalt loopt sterk uiteen: van 0 tot enkele tientallen procenten (n=6).

Drie instellingen zeggen ouders/deelnemers een overeenkomst ter ondertekening voor te leggen over de vrijwillige ouderbijdrage, vier instellingen geven aan dat ze dit niet doen. Alle instellingen die een overeenkomst voorleggen nemen hierin op dat het een vrijwillige bijdrage betreft en voor welke voorzieningen de vrijwillige bijdrage wordt gebruikt. Geen van de instellingen vermeldt in de overeenkomst dat ouders/deelnemers de mogelijkheid hebben om alleen bij te dragen aan die voorzieningen waarvoor ze dat nodig achten en dat er een reductie- en kwijtscheldingsregeling bestaat (of dit is hen onbekend).

4.3.6 Verantwoording schoolkosten

Bijna alle instellingen (91%) geven ouders/deelnemers in het begin van het jaar inzicht in de te verwachten kosten. De meeste instellingen (73%) sturen aan het eind van het schooljaar géén gespecificeerde rekening over de kosten. Ruim zestig procent stort teveel betaalde gelden terug. Zeventig procent zegt weinig gebruikte boeken het volgende schooljaar niet meer op de boekenlijst te zetten.

De instellingen is ook gevraagd wat zij doen om ouders/deelnemers aan mbo-bolopleidingen te informeren over de mogelijkheden om een tegemoetkoming in de schoolkosten bij de IB-Groep aan te vragen voor deelnemers onder de 18 (WTOS). De meeste instellingen (47%) informeren de ouders hierover via de schoolgids. Een kwart informeert de ouders/deelnemers via de website van de opleiding en 12 procent informeert ouders/deelnemers op een andere manier, namelijk mondeling bij open dagen en intake en via het front office. Twee instellingen geven aan niet te weten hoe ouders/deelnemers over de WTOS worden geïnformeerd.¹⁵

Aan het einde van de vragenlijst werd de instellingen gevraagd naar hun mening over het plan om schoolboeken in de toekomst vanuit de lumpsum van de instelling te gaan bekostigen. Dat zou inhouden dat de schoolboeken via de instelling gratis aan de deelnemers worden verstrekt. De helft van de mbo-instellingen staat positief tegen-

15 De percentages tellen niet op tot 100 procent omdat er meerdere antwoorden mogelijk waren.

over dit plan, maar plaatst daar wel de kanttekening bij dat de lumpsum dan zou moeten worden verhoogd. Vier instellingen vinden het geen goed plan. Dit heeft te maken met de uitvoerbaarheid (“een enorme (en jaarlijks terugkerende) kostenpost”). Ook wordt aangegeven dat de bijdrage in de lumpsum alleen de materiële kosten dekt (de boeken zelf), maar ook administratie, coördinatie en beheer zou moeten financieren. Een instelling vindt het geen goed idee omdat het betekent dat het onderwijs er weer een niet-onderwijstaak bij krijgt. Ook geeft de instelling aan dat het onderwijs hier imagoschade door zou leiden: “het onderwijs moet niet ‘voor niets, dus waardeloos’ zijn”. Een instelling geeft aan noch voor noch tegenstander te zijn van het plan.

4.3.7 Informatie uit schoolgidsen en boekenlijsten

Aan alle instellingen is gevraagd een schoolgids en boekenlijsten op te sturen. We wilden hiermee meer inzicht krijgen in het kostenbeleid voor ouders bij mbo-instellingen en tevens enige controle hebben op de kosten van schoolboeken. De centraal aangeschreven mbo-instellingen en vakscholen hebben slechts beperkt gereageerd op het verzoek om schoolgids en informatie over het beleid en de aanschaf van schoolboeken te sturen. Op zich is dit niet verwonderlijk omdat veel van deze zaken – zoals is aangegeven door instellingen – decentraal in de verschillende sectoren geregeld worden. De informatie die ontvangen is, is daarom aangevuld met informatie hierover op een aantal websites van mbo-instellingen. Met deze informatie hebben we geenszins de pretentie volledig te zijn. Het biedt een doorkijkje in wat instellingen op dit terrein doen en vormt daarmee een aanvulling op de eerder beschreven gegevens.

Beleid ten aanzien van schoolboeken en boekenkosten

Informatie over het algemene beleid van instellingen ten aanzien van schoolboeken is vrijwel niet te vinden in de schoolgidsen van mbo-instellingen, de brochures van opleidingen of in de gevonden informatie op de websites van mbo-instellingen. Bij de informatie over opleidingen wordt soms expliciet een bedrag genoemd voor schoolboeken, wordt verwezen naar een opleidingscontactpersoon voor informatie of wordt hierover geen informatie verstrekt.

Het krijgen van een globaal inzicht in de kosten van schoolboeken binnen sectoren en niveaus is dan ook vrijwel onmogelijk. Een vergelijking van de kosten voor boeken tussen opleidingen van verschillende instellingen is eveneens moeilijk te maken. Dit omdat kosten van opleidingen soms integraal worden weergegeven (geen onderscheid tussen kosten van boeken en overige kosten), er soms gewerkt wordt met schattingen of wordt verwezen naar de opleidingscoördinator voor inzicht in de kosten. Kortom, noch over het algemeen beleid ten aanzien van schoolboeken, noch over feitelijke vergelijkingen van kosten van schoolboeken kan veel gezegd worden.

Bij een enkele instelling vonden we op de website een directe link naar een boekhandelaar waar schoolboeken per opleiding direct besteld konden worden. Bij een andere instelling werd er naar website van een boekhandelaar verwezen in de informatiegids voor een sector.

Een indicatie van boekenkosten geven de voorbeelden in blok 4.1. Het zijn voorbeelden uit verschillende sectoren van verschillende mbo-instellingen.

Blok 4.1 – Voorbeelden boekenkosten mbo

- techniek (allround operationeel technicus), niveau 4, bol: boekenkosten tussen €450 en €650 voor het eerste jaar. In het laatste jaar zijn de kosten lager;
 - bouw (metselaar), niveau 2, bol: boeken en andere leermiddelen €400;
 - ict (netwerkbeheerder) niveau, 3, bol: boeken €365;
 - economie: (medewerker marketing en communicatie), niveau 4, bol: boekenkosten en overige leermiddelen ongeveer €250;
 - zorg en welzijn: (sociaal pedagogisch werker) niveau 4, bol: opleidingsspecifieke kosten (vooral readers, blokboeken etc) eerste jaar: €109, tweede jaar €55, derde jaar €152 (tweede en derde jaar zijn indicatief)
-

Andere kosten en beleid van scholen

Over een eigen (vrijwillige) bijdrage, de hoogte ervan, waarvoor deze gebruikt wordt, kortingsregelingen is niet veel informatie gevonden in schoolgidsen, opleidingsbrochures en websites. Het is mogelijk – maar niet waarschijnlijk – dat dergelijke informatie te vinden is op het intranet van instellingen waar we niet bij kunnen.

Bij één instelling hebben we gevonden dat de eigen (vrijwillige) bijdrage wordt gestort in het schoolfonds waaruit activiteiten en voorzieningen worden betaald die niet uit de vergoeding van het ministerie bekostigd kunnen worden. Het doel van de bijdrage is volgens de instelling om het onderwijs van de school en het verblijf in het schoolgebouw beter en aantrekkelijker te maken. De besteding gaat dus naar extra voorzieningen zoals: introductieweek, excursies, diploma-uitreikingen, collectieve ongevallenverzekering, kosten ouderraad en studentenraad, vieringen, studie- en beroepskeuzebegeleiding en de inzet van gastdocenten. De hoogte van de eigen bijdrage wordt in overleg vastgesteld met de ouderraad en de studentengeleding in de deelraad. Over de bestedingen wordt jaarlijks verantwoording afgelegd aan de ouderraad. Ongetwijfeld zullen meer instellingen dergelijke informatie verstrekken en verantwoording afleggen over de vrijwillige bijdrage. Wij hebben ze in onze beknop- te zoektocht echter niet gevonden.

Over andere kosten (leermiddelen, gereedschappen, ict, extra schoolactiviteiten) is evenals als over de kosten van schoolboeken niet veel bruikbare informatie te vinden. Soms wordt een globale indicatie van kosten voor overige middelen genoemd, maar meestal wordt verwezen naar contactpersonen binnen de opleiding. Extra kosten die we hebben gevonden zijn huur kluisje (€17, met €10 borg), examenkosten voor het Engelse diploma *International Business* (€272) en bijvoorbeeld excursies voor een eerste leerjaar (€165).

Vrijwel elke instelling verwijst in de schoolgids, opleidingsgids of op de website naar IB-Groep/studiefinanciering/tegemoetkoming in de studiekosten en naar de kosten van lesgeld voor achttienjarigen. Soms gebeurt dit via uitgebreide informatie over mogelijkheden en situaties (18-, 18+), soms door een directe link en soms door verwijzing naar een aparte functionaris in de instelling waar een inschrijvingsformulier verkregen kan worden.

Op de website van één mbo-instelling vonden we een document over kosten in het onderwijs. Hierin wordt zowel informatie gegeven over lesgeld en cursusgeld, over regelingen voor gespreide betaling als over sancties bij niet betalen.

4.4 Vergelijking gegevens van ouders en scholen

In dit onderzoek naar de kosten voor ouders in de mbo-bol is gebruik gemaakt van verschillende gegevens. Hoe verhouden die zich tot elkaar?

Uit de vragenlijst voor ouders van deelnemers komen eenduidige kosten voor schoolboeken in de mbo-bol opleidingen: het gemiddelde ligt op €306. Er zijn verschillen tussen sectoren. De sector Economie & Handel betaalt het meest (€335) en in de sector Gezondheid & Verzorging het minst (€269). Vergelijking van deze bedragen met de informatie hierover van de scholen (vragenlijst en informatie uit schoolgidsen en websites) is niet goed mogelijk omdat deze laatste gegevens te exemplarisch zijn.

Vanuit de instellingen is andere informatie over de kosten van schoolboeken beschikbaar: het eventuele prijsdrukkende effect van afschaffing vaste boekenprijs (de helft is van mening dat dat niet het geval is en 25 procent denkt dat wel), de toename of afname van werkboeken (hierover is men sterk verdeeld) en over het gegeven of de nieuwe spelling heeft geleid tot de aanschaf van nieuwe boeken (nooit voor alle vakken en in 25 procent van de gevallen voor enkele vakken). Het management stelt volgens instellingen over het algemeen geen voorwaarden aan het voorschrijven van nieuwe boeken en ouders en deelnemers zijn over het algemeen niet betrokken bij besluiten over de keuze van schoolboeken. Het percentage deelnemers zonder boeken zou volgens instellingen tussen 0-3 procent liggen. Het aantal instellingen dat deze

informatie verstrekt heeft, is echter gering. Voorzichtigheid bij de interpretatie is dus geboden.

Rond de 40 procent van de ouders geeft aan de boeken zelf te kopen bij een boekhandel of boekenbeurs, eveneens rond de 40 koopt bij een extern boekenfonds en ongeveer een kwart bij een intern boekenfonds. Het percentage mbo-instellingen dat aangeeft dat ouders de boeken zelf kopen ligt fors hoger (rond 70 procent). Deze informatie is wederom afkomstig van een gering aantal instellingen.

De overige kosten voor ouders kunnen op basis van de gegevens van ouders helder in beeld worden gebracht. De kosten voor atlanten, woordenboeken en rekenmachines zijn gemiddeld € 109, die van ict-kosten € 191, voor door ouders zelf aangeschafte leermiddelen € 76, voor door de school in rekening gebrachte leermiddelen € 100, de vrijwillige ouderbijdrage € 52 en voor extra schoolactiviteiten € 123. Tussen de sectoren zijn er steeds (grote) verschillen en in de vergelijking met de eerdere onderzoeken zien we zowel (forse) stijgingen als (forse) dalingen. De informatie in termen van bedragen van de instellingen over deze kostenposten is te exemplarisch om een goede vergelijking mogelijk te maken. Vanuit de instellingen wordt toegevoegd dat: tussen de 0 en 10 procent van de deelnemers niet deelneemt aan extra schoolactiviteiten, instellingen slechts zelden een alternatief programma aanbieden voor de extra schoolactiviteiten en rond de helft een voorziening heeft om minder draagkrachtigen geheel of gedeeltelijk vrij te stellen van betaling. De instellingen geven meestal geen korting op de vrijwillige ouderbijdrage. Het percentage ouders dat de vrijwillige ouderbijdrage niet betaalt varieert sterk en ongeveer de helft van de instellingen legt ouders een overeenkomst voor over de vrijwillige ouderbijdrage met daarin informatie over het vrijwillige karakter en waaraan deze besteed wordt. De instellingen verstrekken verder geen informatie over reductie- en kwijtscheldingsregelingen. Het gaat ook bij deze informatie van instellingen om een beperkt aantal respondenten.

De totale schoolkosten zijn op basis van de vragenlijst voor ouders goed in beeld gebracht en deze bedragen gemiddeld € 957. Er zijn verschillen tussen de sectoren. De gegevens van de instellingen in termen van kosten zijn onvoldoende om hier een zinvolle vergelijking mogelijk te maken. Instellingen geven wel aan dat ze vrijwel altijd ouders in het begin inzicht geven in de te verwachten kosten. Een gespecificeerde rekening aan het eind van het jaar daarover wordt echter door de meeste instellingen niet geleverd. Teveel betaalde kosten zouden verder meestal niet worden terug gestort.

Informatie over studiefinancieringen en over tegemoetkoming in de schoolkosten wordt door de meeste instellingen op veel verschillende manieren gegeven.

Kortom, de informatie van ouders en instellingen over schoolkosten is op de meeste punten moeilijk te vergelijken. Waar ouders gedetailleerde informatie hebben gegeven over diverse kostensoorten, is de informatie van instellingen globaal en exemplarisch. De informatie van instellingen is vooral aanvullend in de zin van hoe met schoolkosten wordt omgegaan. Tegenstrijdig is de informatie echter zelden.

Gezien de complexiteit van de materie en de decentralisatie van het beleid op het terrein van schoolkosten lijkt het zinvol om toekomstig onderzoek bij mbo-instellingen naar schoolkosten én per locatie uit te voeren én op een meer kwalitatieve wijze.

Literatuur en geraadpleegde bronnen

- BBC News (2006). *The cost to parents of school*.
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/education/4797497.stm>.
- Busse, G., Berkhof, S. & Meijer, K. (2006). *Beroepsonderwijs in Duitsland*. Nijmegen: Kenniscentrum Beroepsonderwijs en Arbeidsmarkt.
- Brunwin, T., Clemens, S., Deakin, G. & Mortimer, E. (2004). *The Cost of Schooling*. London: BMRB Social Research.
- Bollens, J., Groenez, S., Vleugels, I., Verhaeghe, J. & Ackaert, L. (2000). *Studiekosten in het hoger onderwijs. Wat het kost om deel te nemen aan het hogeschool- en universitair onderwijs*. Leuven: HIVA.
- Broersen, S. & Klein, T. (2004). *Schoolkostenonderzoek. Schoolkosten in het voortgezet onderwijs en MBO/BOL 2003-2004. Eindrapport. Een onderzoek in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Leiden: Research voor Beleid.
- Coppieters, P. & Mahieu, P. (2005). *Advies inzake de kostenmonitor. In opdracht van het Nederlandse Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen, Instituut voor Onderwijs en Informatiewetenschappen.
- Cresswell, E. (2005). *Free education costs parents £8.59bn*.
http://money.uk.msn.com/MyMoney/Insight/Special_Features/Pennywise/article.aspx?cp-documentid=144149.
- Department for Education and Skills (2005). *A Review of the Scope for Savings in the Purchase of School Text Books – First Draft Report*. London: DfES.
- Duijser, E. (2006). *Toepassing van de gedragscode schoolkosten. Onderzoek onder scholen in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: TNS NIPO.
- Eurydice database over het onderwijs (2006).
<http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice>.
- Fripont, I., De Vos, H., Bollens, J. & Verhaeghe, J.-P. (2001). *Studiekosten in het secundair onderwijs. Een onderzoek naar de studiekosten die ouders dragen ten gevolge van het schoolgaan van hun kinderen*. Leuven: HIVA.
- Gemmeke, M., Van der Ploeg, S., Van Bergen, C., Vermeij, A. & Rigter, J. (2004). *De stijging van de schoolkosten. Verklarend onderzoek*. Amsterdam: Regioplan.
- Inspectie van het Onderwijs (2003). *De kost gaat voor de baat. Schoolkosten in de bve*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

- Ministerie van OCW (2003). *Onderwijsprofiel van Nederland. Samenvatting van de belangrijkste beelden voor Nederland uit: Education at a Glance 2003, het onderwijsindicatoren rapport van de OESO*.
<http://www.minocw.nl/documenten/brief2k-2003-doc-44136g.pdf>.
- Ministerie van OCW (2006). *Kerncijfers 2001-2005 OCW*. Den Haag: OCW.
- Ministerie van OCW (2006). *Wie betaalt de 'gratis' schoolboeken? Plan van aanpak "Schoolkosten"*. Ter uitvoering van motie 25 (30800 – VIII). Den Haag: OCW.
- NMa (2006). *Schoolboekenscan 2006*. Den Haag: NMa.
- NIBUD (2001). *Schoolkostenonderzoek. Schoolkosten in het voortgezet onderwijs en de BOL 2000-2001*. Utrecht: NIBUD.
- Opetusministeriö (Fins Ministerie van Onderwijs) (2006a). *Education System in Finland*. <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutusjaerjestelmae/?lang=en>.
- Opetusministeriö (Fins Ministerie van Onderwijs) (2006b). *Qualifications and studies*.
http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/ammattillinen_koulutus/opiskelu_ja_tutkinnot/?lang=en.
- PricewaterhouseCoopers (2005). *Analyse van de Gebruikskosten van Schoolboeken in het Voortgezet Onderwijs 2000-2005*. Amsterdam: PricewaterhouseCoopers.
- Question/Answer Forum, Extranet, Eurydice (rondvraag OCW september 2006).
- Skolverket (2005). *The Swedish school system*. <http://www.skolverket.se/sb/d/354>.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (geen datum). *Wat is zorgvuldig bestuur?* http://www.ond.vlaanderen.be/zorgvuldig_bestuur/uitleg.htm.

Bijlagen

Bijlage bij hoofdstuk 1

*B1.1 – Verdeling ouders voortgezet onderwijs naar schooltype en leerjaar in de populatie en de responsgroep en bijbehorende weegfactoren**

sector	niveau	populatie		respons		weegfactor
		n	%	n	%	
brugklas ongedeeld	1	125.759	14,0	222	7,3	1,92
	2	85.033	9,5	220	7,2	1,31
praktijkonderwijs	1	6.861	0,8	52	1,7	0,45
	2	6.320	0,7	30	1,0	0,71
	3	5.776	0,6	27	0,9	0,73
	4	4.853	0,5	26	0,9	0,63
	5	3.402	0,4	17	0,6	0,68
vmbo (beroepsgericht)	1	39.745	4,4	23	0,8	5,86
	2	41.620	4,6	26	0,9	5,43
	3	69.386	7,7	182	6,0	1,29
	4	59.628	6,7	163	5,4	1,24
vmbo (theoretisch)	1	5.813	0,6	97	3,2	0,20
	2	15.699	1,8	80	2,6	0,67
	3	37.288	4,2	86	2,8	1,47
	4	41.995	4,7	74	2,4	1,92
havo	1	3.113	0,3	64	2,1	0,16
	2	19.938	2,2	61	2,0	1,11
	3	39.195	4,4	77	2,5	1,73
	4	53.496	6,0	244	8,0	0,74
	5	43.957	4,9	195	6,4	0,76
vwo	1	11.195	1,3	82	2,7	0,46
	2	27.138	3,0	83	2,7	1,11
	3	39.993	4,5	94	3,1	1,44
	4	39.951	4,5	355	11,7	0,38
	5	35.924	4,0	280	9,2	0,43
	6	32.268	3,6	175	5,8	0,63

* Omdat de verdeling naar leerjaar per vraag verschilt, zijn per kostenpost aparte weegfactoren berekend. Deze zijn niet in de bijlagen opgenomen.

*B1.2 – Verdeling ouders mbo naar sector en niveau in de populatie en de responsgroep en bijbehorende weegfactoren**

sector	niveau	populatie		respons		weegfactor
		n	%	n	%	
Gezondheid & Verzorging	1-2	18.859	11,9	81	9,1	1,32
	3-4	82.996	30,5	308	34,4	0,89
Economie & Handel	1-2	35.648	6,3	115	12,8	0,49
	3-4	91.245	27,7	221	24,7	1,12
Techniek & Milieu	1-2	17.501	5,8	42	4,7	1,25
	3-4	53.033	17,7	128	14,3	1,24

* Omdat de verdeling naar sector en niveau per vraag verschilt, zijn per kostenpost aparte weegfactoren berekend. Deze zijn niet in de bijlagen opgenomen.

B1.3 – Verdeling scholen voor voortgezet onderwijs naar schooltype in de populatie en de responsgroep

schooltype	populatie		respons	
	n	%	n	%
vmbo	75	13,8	28	13,6
smalle scholengemeenschap (vmbo t/havo/vwo)	106	19,4	38	18,4
brede scholengemeenschap (pro/vmbo/havo/vwo)	285	52,3	104	50,5
havo/vwo	38	7,0	19	9,2
havo/vwo categoriaal	41	7,5	17	8,3
totaal	545		206	

Bijlage bij hoofdstuk 3

Tabel B3.1 – Gemiddelde boekenkosten per schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Onderbouw vo</i>						
brugklas	€355	€114	219	€284	€350	€410
pro	€225	€104	66	€150	€230	€270
vmbo-b	€309	€102	48	€230	€311	€380
vmbo-t	€379	€114	174	€310	€380	€435
havo	€348	€101	197	€290	€345	€400
vwo	€381	€116	251	€310	€373	€437
<i>Bovenbouw vo</i>						
brugklas	-	-	-	-	-	-
pro	€219	€168	37	€125	€200	€250
vmbo-b	€320	€131	174	€242	€295	€390
vmbo-t	€324	€110	86	€260	€320	€400
havo	€361	€113	239	€283	€350	€409
vwo	€379	€121	619	€300	€364	€449
<i>Totaal vo</i>						
brugklas	€355	€114	219	€284	€350	€410
pro	€223	€126	103	€143	€200	€270
vmbo-b	€315	€119	222	€230	€300	€390
vmbo-t	€356	€115	260	€280	€365	€413
havo	€354	€107	436	€287	€350	€400
vwo	€380	€118	870	€304	€370	€440
totaal vo	€347	€119	2110	€270	€345	€404

Tabel B3.2 – Gemiddelde boekenkosten naar leerjaar per schooltype en totaal*

	klas 1		klas 2		klas 3		klas 4		klas 5		klas 6	
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
brugklas	-	0	€355	219	-	-	-	-	-	-	-	-
pro	-	0	€223	42	€231	24	€228	17	€212	20	-	-
vmbo-b	-	0	€303	23	€338	25	€320	174	-	-	-	-
vmbo-t	-	0	€362	95	€388	79	€324	86	-	-	-	-
havo	-	0	€354	62	€327	61	€369	74	€361	239	-	-
vwo	-	0	€393	81	€353	81	€426	89	€392	345	€364	274
totaal vo	-	0	€348	522	€345	270	€331	440	€361	604	€364	274

* geen gegevens bekend over het eerste leerjaar

Tabel B3.3 – Gemiddelde kosten atlassen, woordenboeken en rekenmachines naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Onderbouw vo</i>						
brugklas	€ 57	€ 97	332	€0	€ 0	€ 90
pro	€ 97	€123	70	€0	€ 35	€195
vmbo-b	€ 52	€ 95	44	€0	€ 0	€ 70
vmbo-t	€ 83	€108	167	€0	€ 45	€105
havo	€ 58	€ 87	195	€0	€ 0	€100
vwo	€ 75	€115	249	€0	€ 35	€100
<i>Bovenbouw vo</i>						
brugklas	-	-	-	-	-	-
pro	€175	€244	49	€0	€100	€210
vmbo-b	€ 65	€125	254	€0	€ 0	€ 90
vmbo-t	€ 51	€123	120	€0	€ 0	€ 50
havo	€ 77	€118	386	€0	€ 0	€130
vwo	€ 54	€ 95	749	€0	€ 0	€100
<i>Totaal vo</i>						
brugklas	€ 57	€ 97	332	€0	€ 0	€ 90
pro	€128	€182	119	€0	€ 50	€205
vmbo-b	€ 59	€114	298	€0	€ 0	€ 75
vmbo-t	€ 62	€118	287	€0	€ 0	€ 85
havo	€ 68	€105	581	€0	€ 0	€110
vwo	€ 64	€106	998	€0	€ 0	€100
totaal vo	€ 64	€111	2615	€0	€ 0	€100

Tabel B3.4 – Gemiddelde kosten atlassen, woordenboeken en rekenmachines naar leerjaar per schooltype en totaal

	klas 1		klas 2		klas 3		klas 4		klas 5		klas 6	
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
brugklas	€42	116	€ 66	216	-	-	-	-	-	-	-	-
pro	€60	21	€118	33	€100	25	€184	19	€204	21	-	-
vmbo-b	€21	9	€ 52	26	€ 48	114	€ 86	149	-	-	-	-
vmbo-t	€51	54	€ 40	86	€ 68	78	€ 66	69	-	-	-	-
havo	€18	35	€ 42	64	€ 64	41	€ 79	211	€ 90	230	-	-
vwo	€52	42	€ 55	84	€ 92	49	€ 67	310	€ 59	305	€65	208
totaal vo	€39	277	€ 59	509	€ 65	307	€ 79	758	€ 83	556	€65	208

Tabel B3.5 – Gemiddelde kosten ict en ict-benodigdheden naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Onderbouw vo</i>						
brugklas	€ 59	€145	127	€0	€ 0	€ 40
pro	€135	€194	37	€0	€ 50	€225
vmbo-b	€104	€177	19	€0	€ 30	€150
vmbo-t	€ 35	€103	95	€0	€ 0	€ 20
havo	€ 46	€139	113	€0	€ 0	€ 30
vwo	€ 42	€169	174	€0	€ 0	€ 18
<i>Bovenbouw vo</i>						
brugklas	-	-	-	-	-	-
pro	€157	€224	24	€0	€100	€210
vmbo-b	€ 81	€184	109	€0	€ 15	€ 60
vmbo-t	€ 60	€153	62	€0	€ 0	€ 40
havo	€ 36	€ 86	206	€0	€ 0	€ 40
vwo	€ 35	€125	474	€0	€ 0	€ 20
<i>Totaal vo</i>						
brugklas	€ 59	€145	127	€0	€ 0	€ 40
pro	€143	€203	61	€0	€ 70	€225
vmbo-b	€ 91	€181	128	€0	€ 30	€ 75
vmbo-t	€ 48	€131	157	€0	€ 0	€ 25
havo	€ 41	€115	319	€0	€ 0	€ 30
vwo	€ 39	€148	648	€0	€ 0	€ 19
totaal vo	€ 60	€152	1440	€0	€ 0	€ 40

Tabel B3.6 – Gemiddelde kosten ict en ict-benodigdheden naar leerjaar per schooltype en totaal

	klas 1		klas 2		klas 3		klas 4		klas 5		klas 6	
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
brugklas	€105	8	€ 56	119	-	-	-	-	-	-	-	-
pro	€ 35	4	€137	24	€163	11	€150	9	€171	13	-	-
vmbo-b	-	0	€ 85	8	€195	21	€ 74	99	-	-	-	-
vmbo-t	€ 19	8	€ 50	52	€ 25	40	€ 64	57	-	-	-	-
havo	€ 10	3	€ 29	40	€ 62	33	€ 75	56	€ 29	187	-	-
vwo	€500	5	€ 30	52	€ 10	59	€ 55	85	€ 30	222	€40	225
totaal vo	€135	28	€ 59	295	€ 64	164	€ 72	306	€ 35	422	€40	225

Tabel B3.7 – Gemiddelde kosten door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Onderbouw vo</i>						
brugklas	€ 99	€62	215	€50	€ 80	€125
pro	€100	€73	63	€50	€ 75	€100
vmbo-b	€ 86	€57	46	€50	€ 75	€100
vmbo-t	€ 88	€58	163	€50	€ 75	€100
havo	€ 95	€56	188	€50	€ 89	€140
vwo	€ 98	€80	246	€50	€ 75	€120
<i>Bovenbouw vo</i>						
brugklas	-	-	-	-	-	-
pro	€109	€70	43	€50	€100	€150
vmbo-b	€ 92	€65	218	€50	€ 75	€115
vmbo-t	€ 81	€64	110	€50	€ 60	€100
havo	€ 86	€60	335	€50	€ 75	€100
vwo	€ 79	€58	660	€42	€ 60	€100
<i>Totaal vo</i>						
brugklas	€ 99	€62	215	€50	€ 80	€125
pro	€103	€72	106	€50	€ 90	€150
vmbo-b	€ 89	€61	264	€50	€ 75	€115
vmbo-t	€ 84	€61	273	€50	€ 75	€100
havo	€ 91	€58	523	€50	€ 75	€120
vwo	€ 88	€70	906	€50	€ 70	€100
totaal vo	€ 91	€63	2.287	€50	€ 75	€110

Tabel B3.8 – Gemiddelde kosten door ouders zelf aan te schaffen leermiddelen en gereedschappen naar leerjaar per schooltype en totaal

	klas 1		klas 2		klas 3		klas 4		klas 5		klas 6	
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
brugklas	€133	21	€ 95	194	-	-	-	-	-	-	-	-
pro	€141	9	€ 99	34	€ 88	23	€109	21	€100	19	-	-
vmbo-b	€ 99	1	€ 83	21	€116	46	€ 87	196	-	-	-	-
vmbo-t	€150	17	€ 89	80	€ 86	70	€ 77	106	-	-	-	-
havo	€116	9	€100	52	€ 95	59	€ 88	100	€ 85	303	-	-
vwo	€183	15	€112	72	€ 72	77	€ 87	114	€ 83	336	€75	292
totaal vo	€139	72	€ 94	453	€ 90	275	€ 85	537	€ 85	658	€75	292

Tabel B3.9 – Gemiddelde door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Onderbouw vo</i>						
brugklas	€58	€ 61	175	€10	€40	€ 90
pro	€81	€ 94	47	€20	€50	€100
vmbo-b	€90	€ 79	34	€20	€90	€100
vmbo-t	€48	€ 50	131	€11	€35	€ 70
havo	€57	€ 64	168	€15	€43	€ 75
vwo	€43	€ 46	211	€10	€30	€ 60
<i>Bovenbouw vo</i>						
brugklas	-	-	-	-	-	-
pro	€95	€129	38	€ 5	€75	€125
vmbo-b	€74	€ 76	173	€15	€52	€100
vmbo-t	€61	€ 91	90	€15	€33	€ 86
havo	€52	€ 60	286	€12	€35	€ 75
vwo	€50	€ 61	591	€ 8	€30	€ 75
<i>Totaal vo</i>						
brugklas	€58	€ 61	175	€10	€40	€ 90
pro	€86	€108	85	€15	€50	€100
vmbo-b	€81	€ 78	207	€20	€77	€100
vmbo-t	€55	€ 74	221	€14	€33	€ 75
havo	€54	€ 62	454	€14	€40	€ 75
vwo	€47	€ 54	802	€10	€30	€ 69
totaal vo	€61	€ 69	1944	€12	€45	€ 90

Tabel B3.10 – Gemiddelde door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen naar leerjaar per schooltype en totaal

	klas 1		klas 2		klas 3		klas 4		klas 5		klas 6	
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
brugklas	€ 36	17	€60	158	-	-	-	-	-	-	-	-
pro	€125	7	€73	27	€ 80	17	€77	15	€105	19	-	-
vmbo-b	€102	1	€81	14	€105	38	€73	154	-	-	-	-
vmbo-t	€ 48	14	€44	67	€ 56	60	€59	80	-	-	-	-
havo	€ 46	10	€78	55	€ 41	51	€61	86	€ 48	252	-	-
vwo	€ 37	18	€51	64	€ 36	61	€52	129	€ 52	273	€46	257
totaal vo	€ 51	67	€65	385	€ 58	227	€66	464	€ 52	544	€46	257

Tabel B3.11 – Gemiddelde kosten extra schoolactiviteiten naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Onderbouw vo</i>						
brugklas	€ 90	€100	200	€ 30	€ 60	€110
pro	€ 81	€ 76	53	€ 30	€ 70	€100
vmbo-b	€ 67	€ 43	43	€ 35	€ 75	€ 80
vmbo-t	€148	€126	134	€ 48	€105	€220
havo	€140	€144	166	€ 36	€ 80	€200
vwo	€154	€165	204	€ 49	€100	€215
<i>Bovenbouw vo</i>						
brugklas	-	-	-	-	-	-
pro	€137	€161	39	€ 50	€110	€175
vmbo-b	€150	€120	199	€ 50	€100	€240
vmbo-t	€166	€132	107	€ 50	€150	€250
havo	€203	€163	311	€ 55	€180	€325
vwo	€313	€245	637	€100	€300	€475
<i>Totaal vo</i>						
brugklas	€ 90	€100	200	€ 30	€ 60	€110
pro	€104	€120	92	€ 45	€ 75	€125
vmbo-b	€113	€103	242	€ 45	€ 75	€150
vmbo-t	€157	€129	241	€ 50	€150	€225
havo	€172	€157	477	€ 50	€115	€300
vwo	€238	€225	841	€ 50	€165	€350
totaal vo	€149	€158	2093	€ 43	€90	€200

Tabel B3.12 – Gemiddelde kosten extra schoolactiviteiten naar leerjaar per schooltype en totaal

	klas 1		klas 2		klas 3		klas 4		klas 5		klas 6	
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
brugklas	€ 82	50	€ 92	150	-	-	-	-	-	-	-	-
pro	€ 98	8	€ 70	34	€115	15	€117	18	€157	17	-	-
vmbo-b	€ 60	3	€ 64	20	€148	66	€144	153	-	-	-	-
vmbo-t	€ 67	21	€ 89	61	€195	77	€160	82	-	-	-	-
havo	€ 79	13	€ 75	48	€150	44	€275	138	€178	234	-	-
vwo	€178	18	€130	60	€148	62	€266	114	€377	369	€205	218
totaal vo	€ 90	113	€ 88	373	€160	264	€183	505	€269	620	€205	218

Tabel B3.13 – Gemiddelde kosten vrijwillige ouderbijdrage naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Onderbouw vo</i>						
brugklas	€59	€ 67	177	€16	€45	€ 77
pro	€56	€ 74	48	€15	€39	€ 50
vmbo-b	€38	€ 45	32	€ 0	€35	€ 49
vmbo-t	€68	€ 78	129	€20	€50	€ 82
havo	€47	€ 47	162	€15	€45	€ 65
vwo	€64	€ 71	219	€18	€50	€ 80
<i>Bovenbouw vo</i>						
brugklas	-	-	-	-	-	-
pro	€81	€ 79	38	€30	€50	€120
vmbo-b	€51	€ 59	168	€ 5	€40	€ 72
vmbo-t	€55	€ 52	94	€24	€50	€ 70
havo	€69	€ 84	281	€25	€50	€ 85
vwo	€77	€111	614	€25	€55	€ 90
<i>Totaal vo</i>						
brugklas	€59	€ 67	177	€16	€45	€ 77
pro	€65	€ 76	86	€18	€45	€ 60
vmbo-b	€45	€ 53	200	€ 0	€35	€ 60
vmbo-t	€61	€ 66	223	€23	€50	€ 75
havo	€58	€ 69	443	€18	€46	€ 75
vwo	€71	€ 94	833	€20	€50	€ 83
totaal vo	€59	€ 72	1962	€16	€45	€ 75

Tabel B3.14 – Gemiddelde kosten vrijwillige ouderbijdrage naar leerjaar per schooltype en totaal

	klas 1		klas 2		klas 3		klas 4		klas 5		klas 6	
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
brugklas	€ 89	19	€55	158	-	-	-	-	-	-	-	-
pro	€148	3	€39	28	€94	24	€79	13	€60	18	-	-
vmbo-b	-	0	€38	16	€54	34	€49	150	-	-	-	-
vmbo-t	€ 76	12	€61	66	€72	58	€53	87	-	-	-	-
havo	€ 91	5	€44	56	€42	49	€71	85	€65	248	-	-
vwo	€ 72	15	€69	67	€63	71	€66	116	€78	295	€73	269
totaal vo	€ 87	54	€51	391	€61	236	€55	451	€70	561	€73	269

Tabel B3.15 – Gemiddelde reiskosten per openbaar vervoer naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Onderbouw vo</i>						
brugklas	€ 44	€ 17	19	€30	€40	€60
pro	€102	€173	28	€25	€40	€60
vmbo-b	€105	€164	36	€40	€59	€80
vmbo-t	€ 51	€ 53	17	€20	€40	€58
havo	€100	€165	27	€25	€40	€75
vwo	€ 51	€ 38	32	€24	€40	€77
<i>Bovenbouw vo</i>						
brugklas	-	-	-	-	-	-
pro	€ 87	€222	22	€30	€40	€59
vmbo-b	€ 70	€ 91	51	€25	€40	€60
vmbo-t	€ 55	€ 67	10	€23	€40	€40
havo	€ 63	€ 41	44	€40	€60	€80
vwo	€ 74	€130	87	€24	€40	€75
<i>Totaal vo</i>						
brugklas	€ 44	€ 17	19	€30	€40	€60
pro	€ 97	€181	50	€25	€40	€60
vmbo-b	€ 90	€137	87	€40	€50	€78
vmbo-t	€ 53	€ 58	27	€23	€40	€50
havo	€ 82	€122	71	€30	€50	€78
vwo	€ 63	€ 99	119	€24	€40	€75
totaal vo	€ 70	€112	373	€30	€40	€61

*Tabel B3.16 – Gemiddelde reiskosten per openbaar vervoer naar leerjaar per schooltype en totaal**

	klas 1		klas 2		klas 3		klas 4		klas 5		klas 6	
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
brugklas	-	-	€ 44	19	-	-	-	-	-	-	-	-
pro	-	-	€120	18	€ 50	10	€130	10	€51	12	-	-
vmbo-b	-	-	€ 99	16	€120	20	€ 70	51	-	-	-	-
vmbo-t	-	-	€ 69	8	€ 41	9	€ 55	10	-	-	-	-
havo	-	-	€143	12	€ 41	4	€ 44	11	€63	44	-	-
vwo	-	-	€ 43	14	€ 55	10	€ 76	8	€80	47	€67	40
totaal vo	-	-	€ 85	87	€ 75	53	€ 72	90	€69	103	€67	40

* geen gegevens bekend over het eerste leerjaar

Tabel B3.17 – Gemiddelde totale schoolkosten naar schooltype in onder- en bovenbouw en totaal

	schoolboeken	atlassen, woordenboeken en rekenmachine	ict-kosten	door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedsch.	door school in rekening gebrachte leermiddelen en gereedschappen	extra schoolactiviteiten	vrijwillige ouderbijdrage	totaal
<i>Onderbouw vo</i>								
brugklas	€355	€ 57	€ 59	€ 99	€58	€ 90	€59	€777
pro	€225	€ 97	€135	€100	€81	€ 81	€56	€774
vmbo-b	€309	€ 52	€104	€ 86	€90	€ 67	€38	€803
vmbo-t	€379	€ 83	€ 35	€ 88	€48	€148	€68	€853
havo	€348	€ 58	€ 46	€ 95	€57	€140	€47	€792
vwo	€381	€ 75	€ 42	€ 98	€43	€154	€64	€858
<i>Bovenbouw vo</i>								
brugklas	-	-	-	-	-	-	-	-
pro	€219	€175	€157	€109	€95	€137	€81	€973
vmbo-b	€320	€ 65	€ 81	€ 92	€74	€150	€51	€832
vmbo-t	€324	€ 51	€ 60	€ 81	€61	€166	€55	€798
havo	€361	€ 77	€ 36	€ 86	€52	€203	€69	€884
vwo	€379	€ 54	€ 35	€ 79	€50	€313	€77	€989
<i>Totaal vo</i>								
brugklas	€355	€ 57	€ 59	€ 99	€58	€ 90	€59	€777
pro	€223	€128	€143	€103	€86	€104	€65	€850
vmbo-b	€315	€ 59	€ 91	€ 89	€81	€113	€45	€797
vmbo-t	€356	€ 62	€ 48	€ 84	€55	€157	€61	€823
havo	€354	€ 68	€ 41	€ 91	€54	€172	€58	€839
vwo	€380	€ 64	€ 39	€ 88	€47	€238	€71	€927
totaal vo	€347	€ 64	€ 60	€ 91	€61	€149	€59	€831

Tabel B3.18 – Gemiddelde schoolkosten naar inkomen

	< €1.400 netto	> €1.400 netto
schoolboeken	€351	€342
atlassen, woordenboeken, rekenmachine	€ 84	€ 59
ict-kosten	€145	€ 44
door school in rekening gebrachte kosten	€ 81	€ 58
door ouders zelf aangeschafte schoolbenodigdheden	€107	€ 88
extra schoolactiviteiten	€132	€153
vrijwillige ouderbijdrage	€ 66	€ 58
totaal vo	€967	€802

Tabel B3.19 – Indicatie van aanschafkosten atlassen, woordenboeken en rekenmachines

	kosten
- grote Bosatlas	€ 63
- woordenboeken eenvoudig (Engels, Duits, Frans) per stuk (nodig per taal 2)	€ 10
- woordenboeken uitgebreid (Engels, Duits, Frans) per stuk (nodig per taal 2)	€ 25
- woordenboek Nederlands	€ 25
- woordenboek Latijn	€ 42
- woordenboek Grieks	€ 35
- rekenmachine normaal	€ 10- 20
- rekenmachine grafisch	€100-120

Bijlage bij hoofdstuk 4

Tabel B4.1 – Gemiddelde boekenkosten naar sector en niveau en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Niveau 1-2</i>						
Economie & Handel	€356	€219	93	€215	€300	€450
Gezondheid & Verzorging	€262	€179	72	€150	€200	€350
Techniek & Milieu	€306	€130	33	€200	€300	€430
<i>Niveau 3-4</i>						
Economie & Handel	€327	€168	187	€200	€300	€450
Gezondheid & Verzorging	€270	€210	235	€120	€220	€350
Techniek & Milieu	€311	€184	93	€150	€300	€400
<i>Totaal mbo</i>						
Economie & Handel	€335	€184	280	€200	€300	€450
Gezondheid & Verzorging	€269	€204	307	€133	€215	€350
Techniek & Milieu	€309	€172	126	€152	€300	€400
totaal mbo	€306	€190	713	€160	€273	€400

Tabel B4.2 – Gemiddelde kosten atlanten, woordenboeken en rekenmachines naar sector en niveau en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Niveau 1-2</i>						
Economie & Handel	€174	€297	88	€0	€0	€200
Gezondheid & Verzorging	€167	€302	69	€0	€0	€200
Techniek & Milieu	€ 89	€177	38	€0	€0	€100
<i>Niveau 3-4</i>						
Economie & Handel	€106	€220	192	€0	€0	€100
Gezondheid & Verzorging	€105	€257	247	€0	€0	€ 50
Techniek & Milieu	€ 64	€131	111	€0	€0	€100
<i>Totaal mbo</i>						
Economie & Handel	€125	€246	280	€0	€0	€100
Gezondheid & Verzorging	€116	€266	316	€0	€0	€ 72
Techniek & Milieu	€ 70	€144	149	€0	€0	€100
totaal mbo	€109	€234	745	€0	€0	€100

Tabel B4.3 – Gemiddelde kosten ict en ict-benodigdheden naar sector en niveau en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Niveau 1-2</i>						
Economie & Handel	€383	€410	57	€75	€250	€600
Gezondheid & Verzorging	€216	€392	40	€ 0	€ 35	€150
Techniek & Milieu	€235	€367	21	€ 0	€ 50	€300
<i>Niveau 3-4</i>						
Economie & Handel	€197	€329	144	€ 0	€ 60	€230
Gezondheid & Verzorging	€109	€249	170	€ 0	€ 20	€ 65
Techniek & Milieu	€157	€276	84	€ 0	€ 35	€140
<i>Totaal mbo</i>						
Economie & Handel	€249	€362	201	€10	€ 80	€300
Gezondheid & Verzorging	€129	€283	210	€ 0	€ 20	€100
Techniek & Milieu	€177	€302	105	€ 0	€ 45	€195
totaal mbo	€191	€327	516	€ 0	€ 50	€200

Tabel B4.4 – Gemiddelde kosten door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedschappen naar sector en niveau en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Niveau 1-2</i>						
Economie & Handel	€80	€75	77	€40	€50	€100
Gezondheid & Verzorging	€75	€57	60	€50	€50	€100
Techniek & Milieu	€67	€63	33	€25	€50	€100
<i>Niveau 3-4</i>						
Economie & Handel	€74	€65	171	€30	€50	€100
Gezondheid & Verzorging	€75	€66	246	€40	€50	€100
Techniek & Milieu	€80	€78	113	€40	€50	€100
<i>Totaal mbo</i>						
Economie & Handel	€76	€68	248	€40	€50	€100
Gezondheid & Verzorging	€75	€64	306	€40	€50	€100
Techniek & Milieu	€76	€74	146	€25	€50	€100
totaal mbo	€76	€68	700	€35	€50	€100

Tabel B4.5 – Gemiddelde door de school in rekening gebrachte kosten voor leermiddelen en gereedschappen naar sector en niveau en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Niveau 1-2</i>						
Economie & Handel	€132	€178	55	€20	€75	€150
Gezondheid & Verzorging	€140	€192	46	€15	€74	€175
Techniek & Milieu	€ 97	€115	24	€ 5	€50	€200
<i>Niveau 3-4</i>						
Economie & Handel	€ 75	€122	140	€ 0	€35	€ 99
Gezondheid & Verzorging	€100	€172	213	€10	€50	€100
Techniek & Milieu	€107	€118	96	€20	€75	€165
<i>Totaal mbo</i>						
Economie & Handel	€ 91	€142	195	€ 1	€50	€100
Gezondheid & Verzorging	€108	€176	259	€12	€50	€100
Techniek & Milieu	€104	€117	120	€15	€63	€165
totaal mbo	€100	€149	574	€10	€50	€110

Tabel B4.6 – Gemiddelde kosten voor extra schoolactiviteiten naar sector en niveau en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Niveau 1-2</i>						
Economie & Handel	€110	€119	59	€30	€ 53	€180
Gezondheid & Verzorging	€ 93	€120	41	€ 0	€ 50	€104
Techniek & Milieu	€110	€212	21	€ 0	€ 55	€145
<i>Niveau 3-4</i>						
Economie & Handel	€164	€181	155	€20	€100	€250
Gezondheid & Verzorging	€114	€179	206	€ 5	€ 50	€140
Techniek & Milieu	€ 89	€115	93	€ 0	€ 50	€100
<i>Totaal mbo</i>						
Economie & Handel	€149	€167	214	€25	€100	€225
Gezondheid & Verzorging	€110	€169	247	€ 0	€ 50	€125
Techniek & Milieu	€ 94	€145	114	€ 0	€ 50	€110
totaal mbo	€123	€164	575	€ 1	€ 50	€180

Tabel B4.7 – Gemiddelde kosten vrijwillige ouderbijdrage naar sector en niveau en totaal

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Niveau 1-2</i>						
Economie & Handel	€91	€187	88	€0	€12	€75
Gezondheid & Verzorging	€62	€158	69	€0	€ 0	€72
Techniek & Milieu	€38	€ 68	38	€0	€ 0	€40
<i>Niveau 3-4</i>						
Economie & Handel	€45	€ 66	192	€0	€20	€79
Gezondheid & Verzorging	€50	€119	247	€0	€12	€55
Techniek & Milieu	€43	€ 64	111	€0	€ 1	€70
<i>Totaal mbo</i>						
Economie & Handel	€58	€115	280	€0	€20	€79
Gezondheid & Verzorging	€52	€127	316	€0	€12	€60
Techniek & Milieu	€42	€ 65	149	€0	€ 0	€65
totaal mbo	€52	€110	745	€0	€10	€70

Tabel B4.8 – Gemiddelde reiskosten openbaar vervoer naar sector en niveau en totaal (voor deelnemers < 18 jaar)

	gem.	std.dev	N	1e kwartiel	mediaan	3e kwartiel
<i>Niveau 1-2</i>						
Economie & Handel	€ 70	€45	15	€ 35	€56	€100
Gezondheid & Verzorging	€ 73	€76	8	€ 40	€48	€ 58
Techniek & Milieu	€ 92	€78	9	€ 40	€60	€140
<i>Niveau 3-4</i>						
Economie & Handel	€ 93	€79	30	€ 40	€60	€130
Gezondheid & Verzorging	€ 78	€59	27	€ 45	€60	€100
Techniek & Milieu	€105	€78	15	€ 70	€78	€115
<i>Totaal mbo</i>						
Economie & Handel	€ 85	€70	45	€ 40	€60	€130
Gezondheid & Verzorging	€ 77	€62	36	€ 40	€58	€ 95
Techniek & Milieu	€100	€77	24	€ 59	€77	€115
totaal mbo	€ 86	€69	104	€ 40	€60	€102

Tabel B4.9 – Gemiddelde totale schoolkosten naar sector en niveau en totaal

	schoolboeken	atlassen, woordenboeken en rekenmachine	ict-kosten	door ouders zelf aangeschafte leermiddelen en gereedsch.	door school in rekening gebrachte leermiddelen en gereedschappen	extra schoolactiviteiten	vrijwillige ouderbijdrage	totaal
<i>Niveau 1-2</i>								
Economie & Handel	€356	€174	€383	€80	€132	€110	€91	€1.327
Gezondheid & Verzorging	€262	€167	€216	€75	€140	€93	€62	€1.015
Techniek & Milieu	€306	€ 89	€235	€67	€ 97	€110	€38	€ 942
totaal niveau 1-2	€319	€152	€303	€75	€126	€106	€70	€1.151
<i>Niveau 3-4</i>								
Economie & Handel	€327	€106	€197	€74	€ 75	€164	€45	€ 987
Gezondheid & Verzorging	€270	€105	€109	€75	€100	€114	€50	€ 823
Techniek & Milieu	€311	€ 64	€157	€80	€107	€ 89	€43	€ 850
totaal niveau 3-4	€302	€ 96	€155	€76	€ 92	€128	€46	€ 895
<i>Mbo totaal</i>								
Economie & Handel	€335	€125	€249	€76	€ 91	€149	€58	€1.082
Gezondheid & Verzorging	€269	€116	€129	€75	€108	€110	€52	€ 859
Techniek & Milieu	€309	€ 70	€177	€76	€104	€94	€42	€ 872
totaal mbo	€306	€109	€191	€76	€100	€123	€52	€ 957

Tabel B4.10 – Gemiddelde schoolkosten naar inkomen

	< €1.400 netto	> €1.400 netto
schoolboeken	€ 312	€306
atlassen, woordenboeken, rekenmachine	€ 165	€ 78
ict-kosten	€ 316	€141
door school in rekening gebrachte kosten	€ 114	€ 94
door ouders zelf aangeschafte schoolbenodigdheden	€ 76	€ 79
extra schoolactiviteiten	€ 93	€128
vrijwillige ouderbijdrage	€ 62	€ 44
totaal mbo	€1.138	€870

